

DE MI AZ A
NEOLIBERALIZMUS?

TÁBORSZKI BÁLINT
(SZERK.)

DE MI AZ A NEOLIBERALIZMUS?

Eger, 2021

Fordította & a borítót és a kötetet tervezte:
Táborszki Bálint

A kötetben használt betűtípusok:
MONTSERRAT & Sorts Mill Goudy

Ez az alkotó a Creative Commons Nevezd meg! 4.0
Nemzetközi licenc alá tartozik.
A licenc megtekintéséhez látogass el a
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> oldalra.

Tartalomjegyzék

TÁBORSZKI BÁLINT: Bevezetés a kapitalizmus és az intervencionizmus különbségeibe	10
RICHARD M. EBELING: Neoliberalizmus: A laissez-faire-től az intervencionista államig	42
JEFFREY A. TUCKER: Egyáltalán mi az a „neoliberalizmus?” ..	65
RYAN MCMAKEN: Mi a különbség a liberalizmus és a „neoliberalizmus” között?.....	84
RYAN MCMAKEN: Nincs szükségünk neoliberalizmusra – már van liberalizmusunk	93
JEFF DEIST: Neoliberális lett volna Mises?	102
PHILIPP BAGUS: Miért nem neoliberálisok az osztrák iskola követői	111
JÖRG GUIDO HÜLSMANN: A neoliberálisok ellen.....	149
RYAN MCMAKEN: Mises a neoliberálisok ellen.....	160
ROBERTO LEDEZMA: „Neoliberális” volna Mexikó?	172
JOSÉ NIÑO: Argentína hamis „neoliberalizmusa”	177
IVÁN CARRINO: Az államháztartási hiány, nem a „neoliberalizmus” a felelős az argentin krízisért	183

Bevezetés a kapitalizmus és az intervencionizmus különbségeibe

A következő esszék mind ugyanazt a kérdéskört járják körbe libertárius szemszögből. Arra a kérdésre próbálnak választ találni, hogy mégis mi a fene az a neoliberalizmus – ha lehet egyáltalán definiálni – és miért neveznek „neoliberálisnak” a vállaltan kommunistákon kívül lényegében mindenkit Hillary Clintontól és Orbán Viktortól kezdve Milton Friedmanon és F.A Hayekon át Ludwig von Misesig.

A soron következő fejezetek szerzői lényegében ugyanazt az álláspontot fogják ismertetni az írásaikban, ugyanakkor mindegyik esszé valami új ismerettel járul a téma megértéséhez. Továbbá mindegyik szerző libertárius, azaz az állami beavatkozástól mentes gazdaság és magánélet szószólója. De ah-

hoz, hogy megértsük, miért is fontos ezt kihangsúlyozni, előbb meg kell értenünk azt az álláspontot, amit a jelen esszégyűjtemény szerzői vallanak a neoliberalizmussal kapcsolatban.

Röviden, amikor a baloldali¹ publicisták és politikusok a neoliberalizmust szidalmazzák, maguk sem tudják, miről beszélnek. Ennek az első bizonyí-

¹ Magyarországon a „neoliberalizmust” épp úgy szidalmazza az úgynevezett jobboldal, mint a baloldal. Ennek az egyszerű magyarázata az, hogy a magyar „jobboldal” épp olyannyira államista – főleg ami a gazdaságpolitikát illeti – mint azok, akik vállaltan szocialisták. Ez fél évszázadnyi kommunizmus (illetve a klasszikus liberális eszmék soha meg nem honosulásának) a szükségszerű következménye. Magyarországon és általánosságban a második világban a „jobboldal” csupán a nagy államista-szocialista tábor egyik csoportja. Így nem félreértendő, amikor a következőkben azzal találja magát szembe az olvasó, hogy a fejezetek szerzői a baloldalnak társítják a neoliberalizmussal szembeni ellenségességet. Ebben semmi ellentmondás nincsen; a kapitalizmus avagy a szabad piacgazdaság (jobboldal) és a szocializmus avagy a termelés állami irányítása (baloldal) közötti nézeteltérésben a magyar úgynevezett „jobboldal” elsőprő többsége az utóbbit választja, ahogyan az a „jobboldali” kormány intézkedéseiben is nyilvánvalóan tetet ölt.

téka a tény, hogy – ahogy azt említettem – lényegében már mindenkire rásütötték a neoliberais bélyeget, aki nem vállaltan szocialista. Ludwig von Mises állítólag neoliberalis. Mises azonban saját magát nem neo-liberálisaként, hanem *liberálisaként* jellemezte a szó klasszikus értelmében. Ahogyan életrajzának írója nevezte, Mises volt a klasszikus liberalizmus utolsó lovagja. Ha azonban Mises neoliberalis volt, akkor kétségtelenül neoliberalis volt az összes többi klasszikus liberális eszmetársa is, mint a Levellerek, John Locke, Richard Cobden, Herbert Spencer, Frédéric Bastiat vagy Gustave de Molinari. És mivel a libertarianizmus a klasszikus liberalizmus közvetlen szellemi örököse, neoliberalis az összes libertárius is. A libertáriusok azonban radikális ellenségei megannyi olyan politikusnak és értelmiséginek, akiket ugyanúgy neoliberalisnak bélyegeznek – beleértve még az olyan piacpártiakat is, mint Milton Friedman és a nevével fémjelzett chicagói iskola.²

² Lásd Murray N. Rothbard, "Milton Friedman Unraveled" *Journal of Libertarian Studies* 16, No. 4 (2002): 37–54, valamint a jelen kötet 6. fejezetét.

Ugyanakkor itt azonnal meg kell torpannunk, hogy elgondolkodjunk egy szembeötlő kérdésen. Mire fel a neo-, avagy az új- előtag? Amit az imént említett szerzők képviseltek, az *nem* a liberalizmus megújítása, hanem maga *a* liberalizmus, ahogyan azt a tizenhetedik, a tizennyolcadik és a tizenkilencedik századi filozófusok, politikusok és politikai közgazdászok megfogalmazták és az állami uralom ellen alkalmazták. Ennek a klasszikus liberális mozgalomnak kulcsfontosságú eleme volt az állam és a gazdaság szétválasztása, a szabályozások, a vámok, a kiváltságok, az infláció eltörlése és annak a rendszernek a *laissez-faire* szabadpiaccal való helyettesítése, amit akkoriban merkantilizmusnak neveztek.

A neoliberalizmus megértésének legegyszerűbb módja – ahelyett, hogy kritikusaikak ellentmondásokkal tarkított szavaira támaszkodunk – ha felidézük Ludwig von Mises gondolatait. Mises kihangsúlyozta, hogy a társadalmi szerveződésnek három módja létezik. A szocializmus – a termelési tényezők állami tulajdonlása, ahol állami irányítás alatt áll a termelés és az elosztás teljes szerkezete; a kapitalizmus – a termelési tényezők magántulajdonlása, ahol

a vállalkozókat a nyereség és a veszteség útjelzői irányítják a fogyasztók szolgálatában; és az intervencionizmus, amit harmadik útnak vagy vegyes gazdaságnak is szoktak nevezni. Az intervencionizmus a gazdaságba való állami beavatkozás rendszere. Az uralkodók arra törekednek – Mises szavaival – hogy „a termelés és a fogyasztás ne az akadályozatlan piac által előírt módon történjen, és azzal kívánják elérni ezt a célt, hogy parancsokat, utasításokat és tilalmakat oltanak a piac működésébe, amelyeket készek végrehajtani a rendőri erők, illetve a kényszer és az erőszak apparátusa.”

A neoliberalizmus ellen agitáló véleményformálók rendszerint vagy intervencionisták, vagy szocialisták, akik egyaránt gyűlölik az intervencionizmust és a kapitalizmust. Az utóbbi csoport minden termelést állami, kollektív (értsd: állami) vagy nemzeti (értsd: állami) irányítás alá akar vonni. *De mind az intervencionisták, mind a szocialisták a szabad piaccgazdaságot teszik felelőssé az intervencionizmus kudarcáért.* Nem képesek vagy nem hajlandóak látni, hogy a minden gazdasági tevékenységbe beszivárgó állami beavatkozás világában élünk. A szabadpiacot és az

ügynevezett piaci fundamentalizmust³ – azaz az agressziómentes és önkéntes emberi együttműködés

³ Lásd Táborszki Bálint, „A piacfundamentalista kiáltvány” (*Ellenpropaganda: Az első gyűjtemény*, Eger, 2020.):

Ki tehát a piacfundamentalista? Az, aki szélsőségesen, radikálisan, kompromisszummentesen hisz abban, hogy az emberek közötti egyetlen elfogadható, helyes, erkölcsös kapcsolat a békés együttműködés, a szabad társulás, nem pedig az erőszak, a kényszer és a rablás.

És mi a negációja? Mit támogat az, aki nem piacfundamentalista? Ha a piacfundamentalizmus a *tulajdonjogok* melletti radikális kiállás, az ellentéte a tulajdonjogok elleni agresszív támadás. Ha a piacfundamentalizmus szerint A csak úgy tehet szert arra, amit B termel, ha önkéntes cserébe elegyedik vele és értéket ad értékért (vagy B önként átadja a tulajdonát), mégis mit vall az, aki szitokszóként használja a piacfundamentalizmus kifejezést? A negáció logikai művelete kérlelhetetlen: azt, hogy nem igaz, hogy A csak önkéntes cserével tehet szert B munkája gyümölcsére. Hát akkor mégis hogyan? Az erőszak kezdeményezésével és annak fenyegetésével. A fegyverek, a verés, a bebörtönzés, végső soron, ha B nem

rendszerét – támadják a modern világ minden gondjáért és soha egyszer nem hivatkoznak olyan alapvető empirikus tényekre, mint a világ országainak gazdasági szabadság indexe. Ha tennék, el kellene ismerniük, hogy a rendszerünk az intervencionizmus, nem pedig a szabadpiac, a kapitalizmus rendszere.

Amikor a neoliberalizmus gonoszságáról áradoznak, olyan példákat említenek, mint a hatalmas egyenlőtlenség a szegények és a gazdagok között. Azonban álljunk meg egy pillanatra, és vessük össze

adja meg magát és addig fajul a konfliktus, a gyilkosság eszközével.

A piacfundamentalizmus szerint egyetlen harmadik félnek sincsen joga erőszakkal beavatkozni két cselekvőképes személy önkéntes kapcsolatába és szerződésébe, akkor sem, ha a gonosz többség demokratikus akarata támogatja az erőszakos harmadik felet; a piacfundamentalizmus az élni és élni hagyni filozófiája, a békés együttműködés rendszere, a szabad társadalom legfőbb elve. Minden egyéb csupán erőszak, nyílt vagy burkolt, állami vagy magán formában.

a gazdagodást és a szegényedést a kapitalizmusban és az intervencionizmusban.

A kapitalizmusban a vagyonszerzés egyetlen módszere az, amit Franz Oppenheimer a vagyonszerzés gazdasági módszerének nevezett. Röviden, az emberek közötti önkéntes csere rendszere.

Az önkéntes csere a következőt jelenti: a fizikai dolgok feletti tulajdonjog mindennemű átruházása mindkét fél önkéntes – a fizikai erőszak használatától vagy fenyegetésétől mentes – beleegyezésével történik. ⁴ Ez magába foglalja az öntulajdonlást –

⁴ Mindennek kapcsán lásd Hans-Hermann Hoppe, *A Theory of Socialism and Capitalism*. Itt nem kerül kifejtésre az öntulajdonlás és az eredeti birtokbavétel *erkölcsfilozófiai* igazolása. Ez csupán a leírása annak, hogy *mi a kapitalizmus* – szemben az intervencionizmussal és a szocializmussal. Tisztán erkölcsi értelemben nem létezik intervencionizmus. Nem létezik harmadik középút a nemi erőszak és az önkéntes ágyba bújás között. Valakinek vagy elrabolták a vagyonát, valakit vagy olyan dologra kényszerítettek, amibe ő nem egyezett bele, vagy továbbra is rendelkezik a pénzével és a testével. Tisztán erkölcsi értelemben kétféle interperszonális kapcsolat létezik: szerződés – önkéntes beleegyezés – vagy agresszió – az erőszak kez-

hogy minden ember tulajdonosa saját testének, azaz ő a végérvényes döntéshozó azzal kapcsolatban, hogy mit és mit ne tegyenek vele, és az eredeti birtokbavételt – hogy a fizikai tárgyak első vagy eredeti tulajdonosa mindig az, aki először fogta meg és alakította át azokat a természetadta dolgokat, amiket

deményezése. És mivel a politikafilozófia alapját az erkölcsfilozófia képezi, ilyen szempontból nincsenek intervencionisták, azaz az intervencionizmus kizárólag egy gazdaságelméleti fogalom. Hans-Hermann Hoppe szavaival „a szocializmus a tulajdon elleni agresszió intézményesített politikája, és a kapitalizmus a tulajdon és a szerződés elismerésének intézményesített politikája.” A szerződés és a tulajdon politikafilozófiai megfelelője a kapitalizmus. A tulajdon elleni agresszió politikafilozófiai megfelelője a szocializmus. Amikor az intervencionista azt követeli, hogy „parancsokat, utasításokat és tilalmakat oltsanak a piac működésébe,” a tulajdon elleni agressziót követeli – így szocialista, *nem* gazdaságpolitikai, hanem politikafilozófiai szempontból. Hogy – a vállaltan szocialistákkal ellentétben – ő tenne kivételt, és csak bizonyos esetekben, megaműgy is csak a közjó érdekében, illetve igazából az agresszió áldozatainak a védelmében, és igazából a piaccgazdaságot pártolja, az ilyen tekintetben lényegtelen. Az csupán annyit jelent, hogy feladta a legalapvetőbb logikai törvényeket, teret ad az ellentmondásnak a gondolataiban és pártolja az önkéntes együttműködést, miközben az agressziót követeli.

előtte más nem vett tulajdonba azzal, hogy – John Locke szavaival élve – „elegyítette vele a munkáját.”

A kapitalizmusban minden tulajdonjog átruházása önkéntesen történik. Az önkéntes csere esetén pedig mindkét fél arra számít, hogy nyereségesen fog távozni, máskülönben nem volna hajlandó nyélbe ütni azt. Ez a számítás pedig rendre be is válik. Ez azért lehetséges, mert a fizikai dolgokhoz társított értékítélet *szubjektív*. Az ember saját, személyes szükségletei határozzák meg, hogy hogyan viszonyul a gazdasági javakhoz – a szükségletek pedig emberről emberre, óráról órára változnak. Minden ember egy tulajdonképpen végtelen listával rendelkezik arról, hogy miként tudna javítani az életkörülményein, hogy milyen kielégítetlen vágyai vannak. A vágyakat sorrendbe rendezi, úgy dönt, hogy a leg-sürgetőbbre törekszik és lemond – legalábbis a leg-sürgetőbb megvalósításának idejére – a többiről. A gazdasági javakról alkotott értékítélet pedig azon múlik, hogy az adott dolog a kívánságai preferenciasorrendjének mennyire sürgető elemét elégítené ki.

Így valakinek, aki elsétál egy újságos előtt, többet érhet az újság elolvasása – gazdasági terminussal

„fogyasztása” – mint az újságra szánt aprópénz a zsebében (pontosabban, mint annak a pénznek minden alternatív felhasználása). Ennek megfelelően az újságos pedig – a saját szubjektív értékítélete szerint – nagyobbra értékeli az újság pénzösszegét, mint az újságot.

A kapitalizmusban a termelési folyamatok végső kormányzója a fogyasztó. Ez abból a tényből következik, hogy senki sem tehet szert az erőszak kezdeményezésével – rablással és kényszerrel – mások vagyonára és javaira, hanem amennyiben szeretné megkaparintani azt, önkéntes cserébe kell elegyednie másokkal és értéket kell adnia értékért. Olyasvalamit kell felajánlania embertársának, amit az nagyobbra értékkel, mint minden alternatív kielégülést, amit a pénzből megvásárolható bármely más termék hozhatna.

Ezért a kapitalizmus alapeleme a verseny. Verseny azért, hogy az emberek jobban szolgálhassák egymást. Verseny azért, hogy az emberek a lehető legjobb módon növeljék embertársaik életszínvonalát. Hogy a tőkésék, a vállalkozók és a munkások kielégítsék a fogyasztók igényét – még hozzá jobban és hatékonyabban, mint bárki más, aki tehetné.

Mit jelent az, amikor a kapitalizmusban valaki meggazdagodik? Azt, hogy jobban szolgálta a fogyasztókat, mint versenytársai. Emlékezzünk, az önkéntes csere esetén mindkét fél nyertesként távozik. Így amikor valaki gazdag lesz, ami a nyilvánosság számára azonnal látható, az az ő vagyona. Ami láthatatlan – amíg fel nem fedti előttünk a helyes gazdaságelmélet – az a meggazdagodásának párja megannyi embertársában, akiknek kicsivel jobba, kicsivel könnyebbé, kicsivel kényelmesebbé tette az életét. A rablás filozófiájának képviselői mindig ügyelnek arra, hogy elrejtsek a hallgatóságuk elől ezt az elemi összefüggést.

A kapitalizmusban mindig is lesz egyenlőtlenség az emberek vagyona és jövedelme között. Ebben azonban nincsen semmi ördögtől való vagy természetellenes. Ez csupán annak a ténynek a következménye, hogy vannak, akik jobban, vannak, akik kevésbé, vannak akik egyáltalán nem szolgálják embertársaik kívánságait javaik és szolgáltatásaik előállításával és értékesítésével.

A kapitalizmusban ugyanakkor mindenkinek lehetőségében áll belépni a munkamegosztás rendsze-

rébe és termelő tevékenységet folytatni a fogyasztók szolgálatában. Az egész emberiség bevonható és mindenki találhat magának olyan helyet, ahol a leginkább ki tudja bontakoztatni a személyes adottságait és talentumait, még akkor is, ha hozzájárulása embertársai életszínvonalához jelentősen csekélyebb, mint másoké. Ezzel pedig nő mind az újonnan belépő életszínvonala, mind pedig azoké, akiket szolgált.

A kapitalizmusban senkit nem kötelez az agresszív erőszak, hogy embertársai legjobb szolgálata felé kormányozza élete kormánykerékét. Senkit nem kényszerítenek a fizikai erőszak használatával vagy fenyegetésével embertársai arra, hogy dolgozzon és termeljen. A démonizált nyereség-hajszolás mindig szabadon választható opció, nem pedig kényszer. És mindannyian élünk ezzel a szabadsággal. A legtöbbünk megelégszik egy bizonyos szinttel. Mindenki dolgozhatna még egy órát, mindenki növelheti akár csak egy százalékkal a hatékonyságát, hogy „többet keressen”, azaz az eddighez mértén valamivel jobban szolgálja a fogyasztókat.

Azonban a termelési tevékenység elsősorban csupán eszköz azoknak, akik végzik; eszköz a fogyasztás céljának, igényeik megvalósításának eléréséhez.

Vannak, akik előnyben részesítik a több szabadidőt, mint a munkát. Efölött ítélkezzen mindenki saját személyes erkölcsi nézetei szerint. Mindenesetre a kapitalizmusban ez mindenkinek jogában áll, mindenki megteheti. Élvezheti a pillanat örömét és dönthet úgy, hogy egyetlen emberi kalandját arra szenteli, hogy vágyainak éljen. Azonban ezt alacsonyabb életszínvonalon kell tennie, mint akkor, ha a vágyainak szentelt óráiban a fogyasztókat szolgálná – azaz vagyoni helyzete egyenlőtlen lesz azokhoz képest, akik nem az ő életstílusát választották.

A vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenség egy másik forrása – a képességek elsajátításán és a fogyasztók szolgálatába állításán túl – pedig a veleszületett adottságok közötti különbségek. Vannak, akiket kevesebb ésszel áldott meg az anyatermészet, másokat többel. Mindig lesznek olyan emberek, akik önhibájukon kívül buták – és olyanok, akik úgymond Darwin áldása révén okosak. Az okosabbak gyorsabban lesznek képesek megoldani összetettebb fel-

adatokat, mint a butábbak. És az emberi személyiségjegyek közül az intelligencia az egyike annak a két vonásnak, ami a legszorosabban korrelál az egyén jövedelmével – mivel az okosabb ember hatékonyabban és gyorsabban képes elvégezni a fogyasztók szolgálatához szükséges feladatokat.

Egyikük sem „érdemelte meg” jobban a kártyákat, amiket osztottak neki. *Azt azonban látni kell, hogy a kapitalizmusban a veleszületett egyenlőtlenségek hasznélvezői is a fogyasztói tömegek szolgálatába kell hogy állítsák a képességeiket.*

Az ember azt gondolhatná, hogy a kapitalizmus mégis egy rideg rendszer, hiszen a véletlen alapján jutalmazza az embereket. De ez nem a kapitalizmus, hanem a cselekvő ember megváltoztathatatlan természetnek velejárója. A cselekvő ember választ, diszkriminál, értékkel. Vannak, akikhez vonzódik, másoktól undorodik – részben, *de mint a termelés esetében is, nem egészen* a véletlennek köszönhető tulajdonságok miatt. És fogyasztói szerepében nem azt veszi figyelembe, hogy kit sújtott a legnagyobb balsors, hanem azt, hogy ki járul hozzá leginkább vágyai kielégítéséhez. (És tartsuk észben, hogy a kapitalizmusban minden fogyasztó egyben termelő is, és

a termékeiért úgymond az előzetes munkájával és küszködésével fizetett; azaz nem „önzően csak a saját önérdékét nézi,” hanem az önérdékét nézi *miután* szolgálta mások önérdékét!)

Így az egyenlőtlenség az önkéntes emberi együttműködés szükségszerű része.

Mi a helyzet azonban az egyenlőtlenséggel az intervencionizmusban? Mivel az intervencionizmus nem számolja fel teljes mértékben az emberek közötti önkéntes együttműködést, az előző tényezők ugyanúgy szerepet játszanak.

Az intervencionizmus azonban szabotálja és felülírja a fogyasztók szolgálatának rendszerét az állami beavatkozások mentén. Míg – Oppenheimer fentebb idézett kifejezésével – a kapitalizmus kizárólag a vagyonszerzés gazdasági módszerének ad teret, az intervencionizmus bevezeti a vagyonszerzés *politikai módszerét*: a vagyon erőszakkal és kényszerrel történő elkobzását és felélését.

Ennek a megnyilvánulása magától értetődő az olyan esetekben, mint a vállalatoknak adott „mentőcsomagok” és állami támogatások, a belföldi termelőknek hasznot kovácsoló vámok, a termékek kínálatát állami kényszerrel alacsonyan –árát tehát

magasan – tartó szabályozások és engedélykötelességek, az adófizetők pénzéből finanszírozott projektek és beruházások, és ezek nem szorulnak magyarázatra.

A vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségek nem tűnnek el az intervencionizmus rendszerében sem. Itt is lesznek szorgalmasabb és lustább, intelligensebb és butább emberek. Azonban a kapitalizmussal ellentétben a szorgalmukat és intelligenciájukat nem csak embertársaik szolgálatára, hanem embertársaik elnyomására és kirablására is használhatják az állam intézményén keresztül. Az állam az az egyedülálló intézmény a társadalomban, ami büntetlenül kezdeményezhet erőszakot a társadalom tagjai ellen, illetve ami jövedelmére nem önkéntes szerződéssel, hanem agresszív kényszerrel tesz szert.⁵ Amint a kapitalizmus helyét átveszi az intervencionizmus, a kölcsönösen előnyös interakciók mellett és helyett megjelentik az erőszakos interakció, ahol az egyik fél csak a másik fél kárára nyerhet.

⁵ Az állam természetéről lásd Murray N. Rothbard, *Az Állam anatómiája és más esszék*, Eger, 2020.

Amit a „neoliberalizmus” kritikusai nem értenek, az az, hogy pontosan az erőszakos interakciókból fakad megannyi olyan probléma, amit ők a szabadpiacra kennek.

Vegyük például a bankrendszeret. Megdöbbentő módon mind a mai napig vannak olyanok, akik úgy gondolják, hogy a modern bankrendszer a szabad piacgazdaság szüleménye. Az, hogy minden vásárlásuk alkalmával olyan papírpénzt nyújtanak át, amire az van írva, „Magyar Nemzeti Bank,” egy pillanatra sem riasztja fel őket a dogmatikus szendergésükből. A tények azonban magukért beszélnek: az állam erőszakkal kényszerít mindenkit, aki értéktelentői tevékenységet kíván folytatni, hogy fizetségként elfogadja a pénzt, amit az állam központi bankja előállít (erre virágnyelven a törvényes fizetőeszköz kifejezéssel hivatkoznak). Az uralkodói csoport ezután arra használja a központi bankot – ami mindig egy állami intézmény, hiszen az állam által meghozott törvényeknek köszönheti a létezését – hogy annyi pénzt állítson elő, amennyit jónak lát, és elossza azt azok között, akiket kedvel.

A központi bank emellett a magánbankoknak is engedélyezi, hogy bizonyos mennyiségű új pénzt írjanak jóvá az általuk fenntartott számlákon. Az új pénz teremtését inflációnak nevezték egészen addig, amíg az államista értelmiség meg nem változtatta a szó jelentését a pénzkínálat növeléséről annak következményére, az általános áremelkedésre. Ezt a szóhasználatot azonban el kell utasítani, mint aminek az egyetlen szerepe a szellemi zavarkeltés és az állami uralom és rablás leplezése.

A kereskedelmi bankok tehát – a központi bank koordinációja alatt – hitelexpanziót folytatnak, azaz új pénzt teremtenek és bocsátanak a piacra hitelek formájában. A hiteleket pedig elsősorban a különböző cégek veszik igénybe a bővítéshez és a terjeszkedéshez.

Azonban amit látni kell, az az, hogy az infláció során csupán újraelosztják a vagyont. A pénz nem vagyon. A pénz különböző javakra váltható, de a vásárlóereje a pénzkínálat változásával alakul. Amikor a bankrendszer inflációhoz folyamodik, az újonnan teremtett pénzből pedig ingatlanvásárlóknak és cégtulajdonosoknak ad hitelt, esetleg maga a jegybank vásárol belőlük értéktárgyakat, részvényeket

és államkötvényeket, akkor csupán a pénz láthatatlan és aljas újraelosztása történik. Akik először megkapják az új pénzt, azok a pénznek az eredeti vásárlóerejét élvezhetik. Amikor azonban elköltik, az új pénz végighalad a gazdaságon és egyenletlenül felicitálja az árakat. Ennek a folyamatnak a vesztesei azok, akikhez a legutoljára ér el az új pénz – mint a bérkeresők, illetve azok, akik megtakarítással rendelkeztek, melynek csökkent a vásárlóereje az árak emelkedése hatására.

Az infláció nyertesei továbbá – az új pénz első haszonélvezői mellett – azok, akik adósságot halmoztak fel. Ahogyan Ludwig von Mises fogalmazott⁶:

Az, aki kölcsönvett ezer vagy millió teljes értékű dollárt, ezer vagy millió értékcsökkent dollárt fizet majd vissza a hitelezőjének. A tanyákat és az ingatlanokat terhelő jelzálogok, az ipari vállalatok adósságai mind összezsugorodnak, ahogy folytatódik az infláció. Ezzel az adósok egy viszonylag apró csoportnak kedveznek a hitelezők sokaságának rovására.

⁶ Ludwig von Mises, „Az infláció és te” (Ludwig von Mises, *Szabadság és tulajdon és más esszék*, Eger, 2021.)

Mises hozzászólása:

Míg zajlik az infláció, néhányan élvezhetik az abból fakadó előnyt, hogy magasabbak azoknak a javaknak vagy szolgáltatásoknak az árai, amiket eladnak, miközben azoknak a javaknak és szolgáltatásoknak az ára, amiket vásárolnak még nem – vagy nem ugyanakkora mértékben – emelkedett. Ezek az emberek profitálnak szerencsés helyzetükből. Nekik „jó üzletnek” és „fellendülésnek” tűnik az infláció. Viszont ezek a nyereségek mindig a populáció más csoportjainak rovására történnek. A veszteségek azok, akik abban a balszerencsés helyzetben találják magukat, hogy az általuk értékesített árucikkek vagy szolgáltatások árai még nem növekedtek annyira, mint azoknak a termékeknek az árai, amiket mindennapos fogyasztásra vásárolnak.

Ezek az áldozatok többé-kevésbé ugyanazok – nagyjából a középosztály – akik hitelezőként is károsulnak a megtakarításaik, a biztosítási kötvényeik, a nyugdíjuk, stb. elértéktelenedésével. A tanárok és a lelkészek fizetései, az orvosok díjai csak lassan emelkednek ahhoz képest, amilyen gyorsan az ételek, a lakbérek, a ruházat, stb. árai emelkednek. Mindig jelentős időeltolódás van a szellemi dolgozók és a képzett munkások jövedelemnövekedése, illetve az ételek, a ruhák és egyéb szükségletek áremelkedése között.

Teljesen világosnak kell lennie, hogy az állami beavatkozás által megteremtett pénz- és bankrendszer hogyan járul hozzá a vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségekhez. Az új hitelpénz igénylői nem a bérkereső átlagemberek, akik egy új hűtőt, autót vagy más fogyasztási cikket kívánnak vásárolni, hanem elsősorban a bővülni kívánó vállalatok és az ingatlanvásárlók. Így az infláció az utóbbi zsebébeallokálja az erőforrásokat, az előbbi csoportnak pedig csak az inflációval lépést nem tartó bérek jutnak.

Mindenkinek be kell látnia, hogy a pénz a gazdaság vérkeringése, ami olyan központi szerepet tölt be a piaci folyamatokban, hogy a pénzrendszerbe történő állami beavatkozás elkerülhetetlenül kihat az egész gazdaságra. Így értelmetlen szócséplés a szabadpiacot és a kapitalizmust kritizálni annak a gazdasági rendszernek a következményeiért, aminek a vérkeringését az állam irányítja. Ennek a rendszernek semmi köze a szabad piactudasághoz. Ez az állami beavatkozás rendszere. Az állami beavatkozás-tól mentes pénzrendszer az emberi történelem során az arany és az ezüst rendszere volt, ami hatékonyan

védelmezte a társadalmat az infláción át történő állami vagyonekborzástól, amíg a Hatalom fel nem számolta azt, hogy eltörölje az infláció korlátait.⁷

És ahogyan azt Ludwig von Mises demonstrálta, a gazdasági válságok okai pontosan erre az állami pénzrendszerre vezethetők vissza. A hitelexpanzió, ahogyan azt láttuk, nem teremt több vagyont, csupán átrendezi az erőforrásokat, meggazdagítja a friss pénz első haszonélvezőit és elszegényíti az utolsókat. Azonban ennél nagyobb kárt is okoz. Eltorzítja a teljes termelési rendszert, olyan vállalkozásokat és termelési projekteket lát el tőkével, amelyeket nem igazolnak a fogyasztói igények és megteremti a rossz befektetések fellendülését; a válság az a korrekciós folyamat, ahol a piaci folyamatok megpróbálják visszaterelni a fogyasztói igények irányába az erőforrásokat az igazolatlan projektektől, ha ezt nem akadályozza meg az állami beavatkozás támogatások, mentőcsomagok és infláció formájában.

⁷ A pénzrendszer, az infláció, a központi bank, az aranystandard és annak felszámolása ismertetőjéért lásd Murray N. Rothbard, *Mit művelt az Állam a pénzünkkel?* (Murray N. Rothbard, *Az Állam anatómiája és más esszék*, Eger, 2020.)

Mises a következőképpen foglalta össze az osztrák közgazdaságtani iskola cikluselméletét⁸:

Amikor bizalmi eszközöket bocsátanak ki – ezalatt aranyfedezet nélküli bankjegyeket, vagy olyan folyószámlákat értek, amelyeket nem fedez teljesen a banki aranytartalék – a bankok olyan helyzetbe kerülnek, amelyben jelentős hitelexpanziót folytathatnak. Ezeknek a bizalmi eszközöknek a létrehozása lehetővé teszi, hogy jóval több hitelt bocsássanak ki, mint amit a saját vagyonuk és a klienseik által rájuk bízott források megengednének. Ebben az esetben az új, általuk megteremtett hitelek „szolgáltatójának” szerepében avatkoznak bele a piacba, és ezáltal előidézik a kamatok csökkenését – amelyek így az alá szint alá esnek, ami a beavatkozásuk nélkül érvényesült volna. A kamatok csökkenése élénkíti a gazdasági tevékenységet. „Nyeréségesnek” találják és elindítanak olyan projekteket, amelyeket nem találtak volna „nyeréségesnek” és nem kezdeményeztek volna a kamatok banki manipulációja nélkül. A fokozott gazdasági aktivitás következtében megemelkedik a termelési tényezők és a munkaerő iránti kereslet. Emelkedni kezdenek a bérek, és emelkednek

⁸ Ludwig von Mises, „Az osztrák közgazdaságtani iskola cikluselmélete” (Táborszki Bálint, szerk., *Gazdasági válságok: okuk és gyógy módjuk*, Eger, 2020.)

a termelési tényezők árai, a megnövekedett bérek pedig a fogyasztási javak árnövekedéséhez vezetnek. Ha a bankok tartózkodnának a további hitelexpanziótól, a fellendülés rövidesen véget érne. A bankok azonban nem változtatnak irányt; hanem egyre nagyobb és nagyobb mértékben úzik a hitelexpanziót, az árak és a bérek pedig ennek megfelelően egyre csak emelkednek.

Ez az emelkedés viszont soha nem folytatódhat a végtelenségig. Sem a rendelkezésre álló fizikai termelési tényezők, sem a munkaerő mennyisége nem növekedett; egyedül a bizalmi eszközökből jött létre több, amelyek ugyanazt a szerepet tölthetik be a javak forgalmában, mint a pénz. Azokat a termelési eszközöket és azt a munkaerőt, amit az új vállalatok fognak használatra, más vállalatok elől vették el. A társadalom nem elég gazdag ahhoz, hogy új vállalkozókat tartson el anélkül, hogy az elvonna valamit más vállalatoktól. Mindaddig, amíg folytatódik a hitelexpanzió, erre nem derül fény – azonban ez nem folytatható a végtelenségig. Hiszen ha egyre több és több hitel kibocsátásával próbálnák megakadályozni az emelkedés megtorpanását (és az árzuhanást), az árak folyamatosan és egyre gyorsabban emelkednének. De az infláció és a fellendülés kizárólag addig folyhat gördülékenyen, amíg az emberek arra számítanak, hogy az árak emelkedése meg fog torpanni a közeljövőben. Amint a közvélemény ráébred arra,

hogy semmi oka nincs az infláció végére várni, és hogy az árak egyre csak emelkedni fognak, beköszönt a pánik. Senki sem akarja megtartani a pénzét, mert a birtoklása egyik napról a másikra egyre nagyobb és nagyobb veszteséget eredményez; mindenki siet javakra cserélni a pénzét. Az emberek olyan dolgokat kezdenek vásárolni, amire nincs szükségük, tekintet nélkül az árra, pusztán azért, hogy megszabaduljanak a pénztől. Ez a jelenség zajlott le Németországban és más országokban, amelyek az elhúzódó infláció politikáját követték, és ezt a „reálértékekbe történő menekülésként” ismerték. A termékek árai borzalmasan megemelkednek, ahogyan a devizaárfolyamok is, míg a belföldi pénz értéke szinte nullára zuhan. Összeomlik a valuta értéke, mint Németországban 1923-ban.

Ha viszont a bankok úgy döntenek, hogy időben véget vetnek a hitelexpanzióknak – hogy megakadályozzák a valuta összeomlását – és megfékezik a fellendülést, egyhamar fény derül arra, hogy a hitelexpanzió által teremtett „nyereségesség” hamis benyomása igazolatlan beruházásokat eredményezett. Számos vállalat vagy üzleti próbálkozás – amelyeket a kamatok mesterséges csökkentésének köszönhetően indítottak, és amelyeket az árak szintén mesterséges növekedése tartott fenn – megszűnik nyereségesnek látszani. Néhány vállalkozás összezsugorodik, mások bezárnak vagy csődbe mennek. Bezuhannak az

árak; krízis és válság követi a fellendülést. A krízis és az azt követő válság időszaka a hitelexpanzió által előidézett, igazolatlan beruházások betetőzése. A projektek, amik annak a ténynek köszönhetik a létüket, hogy egyszer, a hitelexpanzió és az abból fakadó áremelkedések által megteremtett mesterséges piaci körülmények között „nyereségesnek” tűntek, többé nem „nyereségesek”. Az ezekben a vállalatokba fektetett tőkejavak elvesztek, hacsak nem lehet őket kivenni. A gazdaságnak igazodnia kell ezekhez a veszteségekhez és az általuk előidézett állapotokhoz. Ebben az esetben az első teendő csökkenteni a fogyasztást és takarékoskodással megteremtteni az új tőkealapot, hogy a termelési szerkezet a tényleges kívánalmakhoz igazodjon, ne pedig a mesterségesekhez, amelyek nem fognak megvalósulni, és amelyeket kizárólag a hitelexpanzióra alapuló hamis „nyereségeség”-számítások miatt lehetett egyáltalán valóságosnak tekinteni.

Ez a folyamat játszódott le a Nagy Gazdasági Világválságot és a 2008-as válságot megelőző időszakban. Mindkét válságot hatalmas mértékű hitelexpanzió előzte meg. Murray Rothbard bemutatta *America's Great Depression* című kötetében, hogy az amerikai jegybank több mint 60 százalékkal megnövelte a pénzkínálatot 1921 és 1982 között. 2008-ban

pedig például az állami szabályozások kényszerítet-
ték arra a bankokat, hogy olyan embereknek adja-
nak lakáshiteleket a társadalmi igazságosság nevé-
ben, akiktől a bankok a magas kockázat miatt meg-
tagadták volna a kölcsönöket.

A válságokért a neoliberalizmus baloldali ellen-
ségei azonban mégis a kapitalizmust hibáztatják.
Ahogyan azt a közgazdász, Joseph Schumpeter meg-
állapította:

A kapitalizmus vádlottként áll olyan bírák előtt,
akik a halálbüntetést tartogatják a zsebükben. Meg-
fogják azt valósítani, bárhogyan is érveljen a véde-
lem; az egyetlen, amit a sikeres védőbeszéd elérhet, a
vádirat megváltoztatása.

A kapitalizmus és az intervencionizmus termé-
szetét áthidalhatatlan szakadék választja el. A gaz-
daságba történő állami beavatkozások, mondja Mi-
ses, „szükségszerűen olyan állapotokat eredmé-
nyeznek, amelyek az intézkedések támogatóinak
nézőpontjából rosszabbak, mint az előző állapotok,
amiken változtatni kívántak. Ezek az intézkedések
tehát ellentétesek a saját céljaikkal.” Minél inkább
sokasodnak a beavatkozások, minél nagyobbra nő

az államhatalom és csökken a gazdasági szabadság, annál gyakrabban és súlyosabb formában jelennek meg a beavatkozások nem szándékos, káros következményei.

Tehát az első lépés, amivel egy bizonyos fokú rendet lehet teremteni a neoliberalizmus körül, az az, ha feltesszük a kérdést annak, aki a definiálatlan – és *mindig* definiálatlan – neoliberalizmus üresfogalmát támadja: mit értesz a neoliberalizmus alatt, kapitalizmust vagy intervencionizmust? A szabad piactgazdaságot vagy a vegyes piactgazdaságot?

A neoliberalizmus ellenzői a szabad piactgazdaságot támadják az intervencionizmus kudarcáért. És minél inkább halmozódnak az állami beavatkozás következtében megjelenő problémák, annál hevesebben gyűlölik a gazdasági szabadságot, és annál több állami beavatkozást követelnek. De mi okozza ezt a furcsa zavart a fejükben, ahol nem látják a kategorikus különbséget a két rendszer között?

Ennek az egyik oka az lehet, hogy kizárólag a retorikára, nem pedig a tartalomra fókuszálnak. Ha az állami szabályozást a politikusok úgy dugják le a sokaság torkán, hogy elhítetik velük, hogy valójában *nem* szabályozás, hanem szabadság, a balosoknak

annyi elég, hogy levonják a következtetést: a gazdaság továbbra is szabad maradt. Így elég szabadkereskedelmi egyezménynek nevezni a tilalmak és korlátozások hatalmas hálózatát, a szellemileg hátrányos helyzetű barátaink pedig azonnal a szabad kereskedelem kudarcának fogják nevezni a korlátozások következményeit.

Ennek a gondolatmenetnek az általános verziója a következőképpen írható le:

(1) az államista értelmiség elterjeszti a nézetet, miszerint X állami beavatkozás valójában a gazdasági növekedés/a gazdasági verseny biztosításának célját szolgálja.

(2) A szabad piacgazdaság szószólói is a gazdasági növekedésre és a gazdasági verseny biztosítására törekednek.

(3) X állami beavatkozás így minden bizonnyal a gazdasági szabadság programjának részét képezi.

Részben ugyanennek köszönhető az, hogy a neoliberalizmus kritikussai Milton Friedman és F. A. Hayek nevét emlegetik, amikor az ideológia konkrét képviselőit kívánják megnevezni. Hayek és Friedman nem volt libertárius vagy klasszikus libe-

rális. Sőt, Friedman a pénzrendszer állami irányításának, az inflációnak és a jegybankrendszernek a kimagasló szószólója volt. És mindketten az állami beavatkozások és intézkedések olyan széleskörű listáját támogatták, hogy azzal sikeresen kiírták magukat azoknak a soraiból, akik a magántulajdonjogok pártján állnak.

Azonban Hayek, Friedman és megannyi hozzájuk hasonló gondolkodó a tulajdonjogok elleni minden eseti felszólalás ellenére megértette, hogy nélkülük semmilyen civilizáció nem lehetséges. Zavaros és ellentmondásos gondolkodóként kihangsúlyozták a gazdasági szabadság kulcsfontosságú szerepét abban, hogy az emberi közösség egyre magasabb életszínvonalat élvezhessen és a kapitalizmus elleni általános támadás helyett annak általános védelmére keltek. A baloldal csupán ennyit lát a mondandójukból. Vagy nem olvasták őket, vagy nem értették őket, vagy a hallgatóságukat akarják megvezetni, de amikor a neoliberalizmus = szabadpiaci álláspont = Hayek és Friedman gyakori képletét ismételik, egyszerűen bizonyítják, hogy nem tudják, miről beszélnek és nem érdemes komolyan venni őket.

Mindenesetre a „neoliberalizmusozás” egy tökéletes lakmusz-teszt azok számára, akik szeretnék időt és mentális energiát megspórolni. Ez a politika változata annak, amikor egy túlsúlyos ember diétáskönyvet ír. Amikor valaki „neoliberálisozik”, azonnal tudhatjuk, hogy (a) nincs meg benne a kellő intellektuális becsületesség, hogy definiálja a fogalmait, (b) nem ismeri a különbséget a kapitalizmus és az intervencionizmus között, (c) nem olvasott elég – vagy bármennyi – szabadpiacipárti szerzőt a témakörben ahhoz, hogy megértse a kritikus különbségeket és (d) abszolút időpazarlás gazdasági témákról szóba elegyedni vele.

Táborszki Bálint
Eger, 2019. november

1.

NEOLIBERALIZMUS

A laissez-faire-től az intervencionista államig

- Richard M. Ebeling -

Az egyik legvádoltabb és legnegatívabb szó, ami manapság használatos a különböző „progresszív” körökben, a „neoliberalizmus”. Ha valakit „neoliberálisnak” neveznek, akkor azzal vádolják, hogy „a szegények” ellen van, hogy „a gazdagok” apológé-tája és olyan gazdaságpolitika támogatója, ami nagyobb gazdasági egyenlőtlenséghez fog vezetni.

A kifejezést arra is szokták használni, hogy megvessék mindazokat, akik szerint a piacgazdaság az emberi társadalom központi intézménye – a „közöségi” érzületek, illetve a keresleten és a kínálaton túlmutató közösségi gondoskodásnak és törődésnek a rovására. A neoliberális olyasvalaki, aki mindent dollárokra és piaci alapú szemléletre redukál,

miközben figyelmen kívül hagyja az emberiség „humánus” oldalát, mondják a neoliberalizmus kritikusai.

A NEOLIBERALIZMUS SZÜLETÉSE:
WALTER LIPPMANN ÉS EGY
PÁRIZSI KONFERENCIA

A történelmi tény az, hogy ezeknek a leírásoknak aligha van bármi közük a neoliberalizmus eredetéhez, vagy ahhoz, hogy mit is jelentett azok számára, akik megalkották azt és annak politikai agendáját. A történet körülbelül nyolcvan évvel ezelőttre nyúl vissza: 1937-ben kiadásra került az amerikai újságíró és szerző, Walter Lippmann (1889-1974) könyve: *An Inquiry into the Principles of the Good Society*, és 1938 augusztusában a francia filozófus és klasszikus liberális közgazdász, Louis Rougier szervezésében megtartottak egy nemzetközi konferenciát Párizsban, ami a Lippmann könyvében taglalt témákkal foglalkozott. Később, 1938-ban nyomtatásban is publikálták a konferencián elhangzottak átiratát (franciául) *Walter Lippmann Kollokvium* címmel.

Walter Lippmann az élete során Amerika egyik leghíresebb publicistája és szerzője volt a társadalmi rend, a demokrácia, a szabad társadalom, illetve az

állam belföldi és nemzetközi szerepének kérdéskörében. Az államról és a politikai intézkedésekről alkotott nézetei bejárták a politikai iránytű minden szegletét, a szocialistapárti állásponttól Franklin Rooseveltnél New Dealjének „individualista” kritikáig, majd a Második világháború után ismét vissza az „aktivista” kormányzat elkötelezett támogatásához, mind belföldön, mind pedig globálisan.

De 1937-ben a könyve *A jó társadalomról* hathatósan és világosan kijelentette a veszélyeket, amik egy szabad társadalomra veselkedtek a totalitárius kollektivisták rendszerek – a szovjet kommunizmus, az itáliai fasizmus és a német náciizmus – irányából, amik az 1930-as években beborították Európát. Emellett figyelmeztetett az ezt kiegészítő „leselkedő kollektivizmus” veszélyére az állami szabályozások és beavatkozások formájában, amik akkoriban egyre terebélyesedtek a nyugati demokráciákban, beleértve az Egyesült Államokat a New Deal alatt.

LIPPMANN ÉS A KOLLEKTIVISTA ÁLLAM KRITIKÁJA

Lippmann kritikáját a politikai és gazdasági kollektivizmusra vonatkozóan – ami a közel 400 oldalas könyv első felét teszi ki – mind a mai napig érdemes

elolvasnia a szabadság minden barátjának. Ékesszó-
lóan magyarázza el, hogy a totalitárius kollektiviz-
mus egy ellenforradalmi lázadás az emberiség sok
évszázados erőfeszítése ellen, hogy megszabaduljon
a zsarnokságtól és a szegénységtől, illetve az ideoló-
giai babonáktól, amik racionalizálták a kevesek
uralmát a sokak felett. Legyen szó a fasiszta vagy a
kommunista változatáról, a kollektivizmus visszaté-
rés az egyén egyedülállósága, méltósága, szabadsága
megtagadásának igazolásához, mint ahogy egy sza-
bad társadalom azon intézményeinek az elpusztí-
tása, amelyeknek célja oltalmazni az átlagembert az
Állam általi uralom és parancsutasítás ellen.

A Totális Állammal elkerülhetetlenül járó köz-
pontilag tervezett társadalom kritikája során
Lippmann bőségesen merített az osztrák iskola köz-
gazdászainak, Ludwig von Misesnek és Friedrich A.
Hayeknek az írásaiból a teljeskörűen tervezett gaz-
daság megvalósíthatatlansága kapcsán. Továbbá
előjelezve Hayek későbbi írásait a tudás decentrali-
zált használatáról egy kompetitív piacgazdaságban,
Walter Lippmann elmagyarázta, hogyan adja közre
és használja a világ minden táján élő emberek soka-

sága a szétszórt tudást, hogy teljesebben kielégülhessenek az igényeink, mint fogyasztók. És hogy miként teszi ezt lehetővé a piac árrendszere.

Mint ahogy akkor sem fogja vissza magát, amikor a tervutasítás részletekben adagolt formájának veszélyére hívja fel a figyelmet, ami áthatja a modern demokratikus társadalmakat olyan korlátozó szabályozások, kereskedelmi protekciók és állami támogatások formájában, amelyek mesterséges monopóliumokat, kiváltságos iparokat és egyéneket teremtenek. Az állami beavatkozás megrontja és megfojtja a szabad társadalom piaci mechanizmusának működését. Ezzel arányos mértékben helyezi át a hatalmat és a döntéshozatalt a fogyasztók és nyilvánosság igényeit követő, piacon tevékenykedő vállalkozók kezéből a politikusok, bürokraták és érdekcsoportok kezébe, akik együttműködve dolgoznak a szabad és jómódú emberek „jó társadalmá” ellen.

LIPPMANN ÉS A LAISSEZ-FAIRE ELUTASÍTÁSA

De amikor Lippmann a könyve második részében a „Liberalizmus rekonstrukciójába” fog, tisztán és világosan kifejezi, hogy nem hisz abban, hogy

a laissez-faire piacgazdasághoz való bárminemű visszatérés, vagy a társadalmi ügyekben való állami részvétel magas szintű korlátozása lehetséges vagy kívánatos. Azt mondja, hogy a reformok, amiket javasol, arra törekednek, hogy óvják a szabad társadalmat a politikai hatalommal bírók abúzusától és visszaélésétől, illetve az érdekcsoportoktól, akik mások kárára szeretnék az államot használni a saját önös céljaik eléréséhez. És sok minden, amit ezen a területen mond a korlátokról és a transzparenciáról, illetve a joguralom védelmezéséről a demokratikus társadalomban a polgári szabadságjogok biztosítása végett, ésszerű érv az állam szerepéről és természetéről szóló vitákban.

Lippmann azonban úgy érvel, hogy a tizenkilencedik századi és a korai huszadik századi klasszikus közgazdászok és a klasszikus liberálisok egy olyan hamis és stilizált, mechanikus „gazdasági ember” képéből indultak ki egy „tökéletesen” kompetitív piacon, ami nem felel meg annak, ahogyan a való világ működik. Ha a „liberalizmust” meg szeretnénk újítani és vissza szeretnénk állítani, mint a társadalom többsége számára elfogadható, életképes rend-

szer, akkor az államnak nagyobb kontrollt és felügyeletet kell gyakorolni a cégek és a működésük felett, mivel ezek a „nagyvállalatok” veszélyeztetik a szabadságot. Más szóval megkérdőjelezi a korlátolt felelősségű társaságok elfogadását és úgy gondolja, hogy a trösztellenes törvényeket sokkal jobban érvényre kell juttatni.

A „hatalom” igazságtalanul oszlik el egy szabályozatlan piacgazdaságban, ami a fogyasztók és a munkavállalók ellen elkövetett abúزشhoz vezet a zabolátlan magánvállalkozók által. Az államnak szabályoznia kell a vállalatok méretét és állami szerveknek kell felügyelniük azt, hogy miként használják a döntéshozatali hatalmukat. Adókat kell kivetni, hogy biztosítsák a vagyon egyenlőbb eloszlását a társadalom tagjai között. És „a gazdagoktól” súlyosabban beszedett adókat „közegészségügyre, közoktatásra, környezetvédelemre, közmunkára, társadalombiztosításra” és más jóléti programokra kell költeni.

Más szóval a reformált és „új” liberalizmus, amit Walter Lippmann alternatívaként javasol a totalitárius kollektívizmussal szemben, ami azzal fenyeget, hogy világszerte kioltja a szabadság és a demokrácia

lángját: az intervencionista-jóléti állam, ami egyszerűen elismeri és a kapitalizmus kollektivistább kritikáinál nagyobb fontosságban részesíti a piaci verseny hatékonyságát, hogy „biztosítsa a javakat” és a személyes szabadság és választás fontos formáit.

AZ 1938-AS WALTER LIPPMANN KOLLOKVIUM

Ahogy azt említettem, ez a tervezet lett az alapja annak az 1938-as párizsi konferenciának, amit Walter Lippmann könyvének szenteltek. A konferencia résztvevői között olyanok voltak, mint Raymond Aron, Louis Baudin, F. A. Hayek, Michael Heilperin, Etienne Mantoux, Ludwig von Mises, Polányi Mihály, Wilhelm Röpke, Jacques Rueff, Alexander Rüstow és Alfred Schutz. Összesen több mint huszonöt résztvevő volt.

A konferencia nyitóbeszédének bevezető szavaiban Louis Rougier-t világosan és mélységesen lenyűgözték és befolyásolták Lippmann érvei a reformált új liberalizmusról. Kijelentette, hogy a kérdés, ami a „liberálisok” előtt áll, nem az, hogy legyen-e a piacgazdaságba való állami beavatkozás, hanem hogy milyen típusú beavatkozások legyenek.

Olyan beavatkozásokról beszélt, amelyek „hozáigazíthatók” a piacgazdasághoz, és amelyek nem. A laissez-faire világ a múlté, fontos „elfogadni a világot úgy, ahogy van”, főleg mert a gazdaságpolitikának következetesnek kell lennie „a tömegek társadalmi követeléseivel”. Így egy „új” liberalizmusnak el kell fogadnia az állami szerepet „a tulajdon, a szerződések, a szabadalmak, a család, a szakmai szervezetek és a kereskedelmi vállalkozások státuszának szabályozásában”, illetve a piacgazdaságba való megannyi más aktív betolakodást.

Walter Lippmann saját bevezető szavait követően – amelyben megismételte könyve fő téziseit – a beszélgetés arra terelődött, hogy mi legyen a neve ennek a totalitárius kollektívizmussal szembeni alternatívának. Számos résztvevő vitázott arról, hogy miről beszélnek, az vajon még mindig összhangban áll-e a „régiből liberalizmussal”, vagy esetleg ez valami más. Következetes lett volna az „individualizmus” hagyományos értelmezésével? A „liberalizmus” talán nem mindig az egyén legszéleskörűbb szabadsága mellett és egy olyan állam pártján állt, amit kizárólag ennek a szabadságnak a védelmezésére korlátoztak? Amit Lippmann könyve javasolt és ami a

konferencia tárgya lett, az vajon egy „új” Liberalizmus volt?

Később, a konferencia végén a francia közgazdász Jacques Rueff a „balliberalizmus” kifejezést javasolta. Ez nem igazán tetszett sok másik résztvevőnek. Így más javaslatokat tettek: „pozitív liberalizmus”, „szociális liberalizmus” vagy „neo-liberalizmus.”

LUDWIG VON MISES
A MONOPÓLIUMOKRÓL ÉS A KARTELLEKRŐL

Az összetűzés a tradicionális, laissez-faire, vagy „klasszikus” liberalizmus képviselői, illetve a megszülető neo-liberalizmus képviselői között egyhármal megmutatkozott a soron következő konferenciáuléseken. Az osztrák közgazdász Ludwig von Mises amellet érvelt, hogy a cégek szabályozása a „nagyságuk” korlátozása céljából se nem szükséges, se nem kívánatos. Emlékeztette a többi résztvevőt, hogy a magánvállalkozások közötti monopóliumok és kartellek a történelemben kivétel nélkül az állami beavatkozás termékei voltak, ami megóvta a kiváltságos cégeket a piaci versenytől. És az államoknak

bizony gyakran kellett arra használniuk a kényszerítő erejüket, hogy olyan politikailag teremtett kartellekbe kényszerítsék a magánvállalkozásokat, amiket sok piaci versenytárs nem kért vagy kívánt. Mises azt mondta:

Sok esetben még ez az állami beavatkozás sem volt önmagában elég ahhoz, hogy megteremtsék a kartelleket. Az Államnak speciális törvényekkel kellett arra kényszerítenie a termelőket, hogy kartellekbe tömörüljenek. [...] Tehát lehetetlen fenntartani a tézist, miszerint a kartellek megvalósulása a gazdasági erők működésének természetes eredménye volt. Nem ezeknek az erőknek a szabad játéka az, ami életre hívta a kartelleket, hanem az állami beavatkozás. Így logikai hiba azzal igazolni a gazdasága való állami beavatkozás szükségességét, hogy az megakadályozza a kartellek megalakulását, mivel pontosan az állam az, ami megteremtette a kartelleket a beavatkozásával.

Hasonlóképp, Mises amellett érvelt, hogy a versenyellenes monopóliumokkal kapcsolatos problémák sem a szabályos piaci erők következményei, hanem az állami beavatkozásoké. „Nem a gazdasági erők szabad játéka, hanem az államok anti-liberális

politikája az, ami olyan állapotokat teremtett, amelyek kedvezőek a monopóliumok megalkotásához,” mondta Mises. „A törvényhozás, a politika az, ami megteremtette a monopóliumra való tendenciát.”

Mises hasonlóképpen érvelt amellel, hogy káros lenne, ha az államok korlátoznák a korlátolt felelősségű társaságok megalapítását. Ezek a piac eszközei arra, hogy nagy mennyiségű befektethető pénzeszegeket kombináljanak, amelyek lehetővé teszik olyan projektek megvalósítását, amelyek piaci igényeket szolgálnak, és amelyek máskülönben talán lehetetlennek bizonyulnának.

Mises szembe találta magát a konferencia más résztvevőivel, akik bizonygatták, hogy a piac az ipari és gazdasági hatalom és befolyás nem egészséges és nemkívánatos koncentrációjának formáihoz vezet, amit csak az állam képes megfékezni, kontrollálni és limitálni. A cégek szabályozásának az új neo-liberális agenda részének kell lennie. A híres német közgazdász és szociológus, Alexander Rüstow, aki nagy intellektuális befolyást gyakorolt a második világháború utáni német gazdaságpolitikára, egészen addig elmerészkedett, hogy azt mondja, hogy a probléma forrása az, hogy az állam túl „gyenge” ahhoz,

hogy meggátolja az ipari koncentrációra törekvő vállalati tendenciákat.

A SZOCIÁLIS HÁLÓ ÉS AZ ÁLLAM SZEREPE

Egy másik ülésen a társadalmi jólét és az intervencionista állam került napirendre. És itt a vita ismét akörül forgott, hogy milyen fokig képes egy szabadpiaci gazdaság „kielégíteni” a „tömegek” „társadalmi biztonság” iránti vágyát. Általánosságban semmilyen elvi alapokon álló ellenállásba nem ütközött egy bizonyos minimális szociális „védőháló” gondolata a résztvevők részéről, akik felszólaltak ennek kapcsán. A beszélgetés ehelyett a jóléti állam „korlátaira” terelődött. Hogyan kellene finanszírozni? Milyen veszélyek merülhetnek fel, ha hitelből való költekezéssel fedezik az újraelosztó állami kiadásokat? Milyen ösztönzőknek nem szabad létezniük, hogy az emberek ne tartsák vonzónak az állam örökös gyámságát?

Például az osztrák közgazdász Friedrich A. Hayek úgy érvelt, hogy a társadalombiztosítási juttatásoknak nem szabad egyenlőnek vagy nagyobbak lennie annál, amit egy munkanélküli vagy elbocsátott ember kapna, ha lenne állása. Máskülönben semmi

ösztönző nem készítené arra, hogy ismét piaci állást találjon. És Jacques Rueff kihangsúlyozott egy tézist, amit az 1920-as években is nyomatékosított: hogy nyilvánvaló kapcsolat áll fenn a munkanélküli segélyek bőkezűsége és az általános munkanélküliség mérete és hossza között, ahogyan azt számos országban megtapasztalták az 1920-as években és a Nagy Gazdasági Világválság idején.

De a régi klasszikus liberális feltevés, miszerint nem az állam kötelességének kellene lennie azoknak a pénzügyi támogatása, akik ideiglenesen munkanélkülivé válnak, soha nem merült fel. Az érvet, hogy ez a polgári társadalom önkéntes egyesületeinek egyik feladata lenne, senki sem hozta fel.

Mises azonban emlékeztette a többieket, hogy „a munkanélküliség, mint tömeges és hosszútávú jelenség, annak az [állami és szakszervezeti] politikának a következménye, ami magasabban akarja tartani a fizetéseket, mint amiket a [szabad]piac eredményezne.” Ebben számos másik résztvevő is egyetértett Misessel.

A SPONTÁN REND VS.
A TÁRSADALOM ÁLLAMI IRÁNYÍTÁSA

Az egyik nyilvánvaló nézeteltérés a hagyományos klasszikus liberálisok és ezek között a neoliberaisok között az volt, hogy a társadalom általánosságban a társadalmi és piaci szereplők spontán interakciójának terméke kell hogy legyen, vagy olyan formákat öltenek-e a társadalmi evolúció szabályozatlan mintái, amelyek állami beavatkozást és „korrekciót” követelnek?

Az egyik ülésen, amit a „Liberalizmus hanyatlásának szociológiai, pszichológiai, politikai és ideológiai okaira” szenteltek, Alexander Rüstow határozta meg a beszélgetés menetét, amikor kitért arra is, hogy a piacok evolúciója olyan eredményeket teremtett, amelyek állami korrekciót és iránymutatást szükségeltetnek. Úgy érvelt, hogy az állampolitika feladata nem a legnagyobb anyagi jövedelmet biztosítani, hanem „egy olyan élethelyzetet, ami a lehető legkielégítőbb.”

Az embereknek minden kétséget kizáróan szükségük van szabadságra – nyomatékosította Rüstow – de ugyanúgy szükségük van „egységre”, a társa-

dalmi „hovatartozás” érzésére, hasonlóan a családhoz. Ezt valahogyan biztosítania kell a társadalomnak, és szerinte ezt nem lehet kizárólag a piac szabad egyesületeire hagyni. Az Államnak kell megalkotni módokat, amivel megadhatja és biztosíthatja az embereknek a kollektív hovatartozás közös érzését, miközben fenntartja a szabadságot, amit az emberek úgyszintén nyilvánvalóan igényelnek. Ez különböző formájú társadalmi tervezést igényel a piaccgazdasággal párhuzamosan, amibe beletartozik a városi és a vidéki építésszabályozás és tervezés egy kiegyensúlyozottabb és harmonikusabb élet érdekében. Vagy egy új, reformált és intervencionista liberalizmus fogja felajánlani az embereknek a kollektív hovatartozás hiányolt érzését – mondta Rüstow – vagy a fasizmus és a nácizmus fogja betölteni az ürességet az ember pszichológiai lényében.

Ludwig von Mises ellenszegült Rüstow érvének. Rüstow hallgatólagos előfeltételezése, miszerint az előző korok parasztjai a kapitalizmus hajnala előtt boldogabbak voltak, mint a városi területek modern ipari munkásai, minden elérhető anyagi és kulturális kényelemmel, felettébb kétséges. Mises azt állította, hogy Rüstow áldozatul esett a piacellenes

konzervatívok félrevezetett „romantikus” fantáziáinak, akik idillikus képeket festenek a vidékről, ahol megelégedett „közemberek” és kedves és szelíd nemesek laktak, mielőtt a kommercializmus aláásta az emberi üdvösséget. „Tagadhatatlan tény” mondta Mises, „hogyan az elmúlt évszázadban emberek milliói hagyták ott a mezőgazdasági foglalkozásaikat az ipari munkáért cserébe, amit nyilván nem lehet annak bizonyítékának tekinteni, hogy a mezőgazdasági tevékenység nagyobb örömet okozott nekik.”

Minden beszéd ellenére a csoportidentitásról és az egységről a totalitárius államokban – folytatta Mises – az igazság az, hogy a Szovjetunió, a fasiszta Itália és a náci Németország kollektivistá rezsimei mind jobb anyagi körülmények és gazdasági lehetőségek elhozatalát ígérték a tervezés és a kontroll segítségével azoknak, akik felett uralkodtak. Az egyének valóban gyakran szenvednek pszichológiai elégedetlenségtől a liberális társadalmakban, de a feladat az, hogy világossá tegyük az emberek számára, hogy a szabadság és a piacialapú prosperitás biztosítja a legszéleskörűbb lehetőséget mindenkinek

arra, hogy megtalálja a legjobb választ az emberi társulás tágabb szükségére és igényére.

A NEOLIBERALIZMUS ENGEDMÉNYEI
A KOR KOLLEKTIVISTA SZELLEMÉNEK

Mi volt tehát a konferencia kimenetele? És mit mond nekünk mindez a neoliberalizmus jelentéséről? A két világháború közötti időben számos klaszikus liberálist reménytelenség és csüggedtség fogott el a szabad társadalom látszólagos alkonya miatt. A kollektivista téma totalitárius variációi a felemelkedésüket élték Európában.

Amikor 1938 augusztusában lezajlott a Walter Lippmann konferencia, Hitler már bekebelezte Ausztriát az év a márciusában, és elkezdődött a krízis, ami a szeptemberi Müncheni egyezményhez vezetett, ami Csehszlovákia felosztását eredményezte Hitler megszállásának fenyegetése alatt. Mindent áthatott a háborútól való félelem; ezt elkísérte az aggodalom attól, hogy a háború teljesen véget fog vetni az első világháború előtt fennálló liberális korszak utolsó maradványainak. És ami azt illeti, a konferencián egy teljes ülést szenteltek ennek az aggodalomnak és annak, hogy miként reagáljanak rá.

Tulajdonképpen a konferencia minden résztvevője erősen piacorientált liberális volt, aki elengedhetetlennek tartotta a kompetitív kapitalizmust a szabadsághoz és a prosperitáshoz, és úgy vélte, hogy a szocialista tervutasítás minden formája gazdaságilag megvalósíthatatlan és fenyegetést jelent a személyes és polgári szabadságra.

Azonban néhány résztvevőt kivéve – mint Ludwig von Mises – mindenki arra a következtetésre jutott, hogy ahhoz, hogy „megmentsék” a politikai és gazdasági liberalizmust a teljes pusztulástól, egy „neo-liberalizmust” kell megalkotni, kifejleszteni és felajánlani a világnak, amit látszólag megbabonáztak a szovjet kommunizmus, az itáliai és a német fasiszmus ígéretei.

Vagy a piac természetéről alkotott ténylegesen meggondolt meggyőződésből, vagy – a laissez-faire liberalizmus általános elutasításával szembesülve a nyugati társadalomban – a politikai megalkuvás okán, sokan, akik a három napos konferencia során hozzászóltak, vitáztak és érveltek, azt a következtetést vonták le, hogy a kollektivistá trendekkel való ellenszegüléshez és egy viszonylagosan szabadpiaci rendszer alapvető intézményeinek megóvásához

kombinálni kell azt az intervencionista-jóléti állam elemeivel, ami elfogadhatóvá teszi a „tömegek” szemében.

A neoliberalizmus nem arra törekvő próbálzásként született, hogy racionalizálják és visszaállítsák a korlátozatlan laissez-faire kapitalizmust, hanem mint egy eszme, ami bevezeti a szabályozások és újraelosztások programjainak széles hálózatát, ami lehetővé teszi a kompetitív piaci rend néhány alapvető elemének politikai megmentését. A trükkös feladat a résztvevők többsége szemében annak kiagyalása volt, hogy miként tegyék ezt úgy, hogy ne jelentsen fenyegetést magának az intervencionista rendszernek az elszabadulása és elkorcsosulása azzá a kiváltságokkal, fosztogatással és korrupcióval teltűzdelt kollektivista rendszerré, ami – ahogy azt maga Walter Lippman mondta – könnyen lehet a tervutasításos társadalomhoz vezető fokozatos hátsó bejárat.

A NEOLIBERALIZMUS ÉS AZ INTERVENCIÓNISTA JÓLÉTI ÁLLAM FELEMELKEDÉSE

Visszatekintve, a Walter Lippmann Kollokviumból kiemelkedő neoliberalizmus agendája egy

próbálkozás volt arra, hogy négyszögű kört rajzoljanak: az egyéni szabadság és a szabadpiaci kompetitív társulás összekapcsolása a politikai paternalizmussal, illetve az állami irányításával és parancsutasításával annak, hogyan lépjenek kapcsolatba egymással az emberek, és milyen eredmények szülessenek a kapcsolataikból.

Ezzel a szabadság és a piaci rend őszinte barátai végül feladták minden alapvető premisszájukat a kollektivista riválisaik javára: ha magára hagyják, a piac egészségtelen céges koncentráció felé mozog a munkások és a fogyasztók kizsákmányolásával, így szabályozni kell a cégek méretét és gyakorlatait; a piacra nem lehet rábízni, hogy biztosítja a stabilitást, a biztonságot vagy a jólétet, így az „aktivista” államnak kell biztosítania ezeket a dolgokat, remélhetőleg persze a józan költségvetés korlátain belül maradván; a szabadpiac nem elegendő az ember és az emberi állapot számára, így az államnak kell szabályoznia, irányítania és korlátoznia a társadalmi fejleményeket, hogy a keresleten és a kínálaton túlmutató „egységet” és közösséget teremtsen.

A neoliberalizmus nem a korlátozatlan kapitalizmus és egy embertelen társadalmi rendszer racionalizálásának és megvalósításának „szélsőséges” próbálkozásaként jött létre. A megteremtésével egy emberibb és igazságosabb társadalmat akartak létrehozni éppen azzal, hogy elutasítják a laissez-faire liberalizmust és vele a polgári társadalom szabad egyesületeire való támaszkodást, hogy csökkentsék a mindennapos élet bizonytalanságait és problémáit. És egy olyan rendszerként készült, ami elfogadható, és ami elfogadásra lel „a tömegek” szemében a demokratikus társadalomban.

Kétségtelenül igaz, hogy a neoliberais agenda, amit sikeresen gyakorlatba ültettek számos országban a Második világháború után, mint Nyugat-Németországban, elhozta a háború pusztításából való felépülés „gazdasági csodáját” azzal, hogy szabadságjára engedte a piaci erőket és a vállalkozó szellemet.

Azonban az intervencionista-jóléti állam diadalma a Második világháború után egészen napjainkig részben úgyszintén a szabadság neoliberais barátainak köszönhető, akik maguk is támogatták azokat a politikai intézkedéseket, amiket a „baloldali” ellenségeik terjesztenek. A neoliberaisok csupán

abban reménykedtek, hogy azok „menedzselhetőbb korlátok között” maradnak, hogy még mindig hatékonyan működhessen egy étellel teli piacgazdaság.

A modern „progresszívek” tehát csupán önmaguk egy másik változatát utasítják el és vetik meg, ami jóval nagyobb mértékben akart a kompetitív piacokra támaszkodni, és sokkal kevesebb szabályozást és újraelosztást kívánt, mint amire ők vágnak; ezek a „progresszívek” pedig minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy tagadjanak bármi hasonlóságot.

A neoliberalizmus eredete, agendája és következményei mind azt mutatják, hogy bizony szükségünk van egy új agendára a szabadság számára: ami elismeri és ismét megfogalmazza a laissez-faire és az önkéntes polgári társadalom eredeti és igaz liberalizmusának eszméjét és gondolatát.

2.

Egyáltalán mi az a „neoliberalizmus?”

- Jeffrey A. Tucker -

Manapság mindenhol a „neoliberalizmus” kifejezéssel dobálóznak, amit gyakran az a gőgös hozzáállás kísér, hogy „mindenki tudja, mi az.” De valóban tudjuk? Talán úgy gondolod, hogy tudod, de mindenki más aligha ért egyet a szó jelentésében.

Ha rákeresünk a kifejezésre a Google Trendsben, érdekes nyomokra lelünk azzal kapcsolatban, hogy mi folyik itt. 2016 óta az egekbe szökött azoknak a száma, akik rákerestek, és még a „libertarianizmust” is beelőzte. A leggyakoribb kulcsszavak a: „neoliberalizmus definíciója” és „mi az a neoliberalizmus”.

A zavar oka könnyen érthető. A főáramú sajtó néha pozitívan használja a kifejezést, mint a francia Emmanuel Macron megválasztása során. Következetes „neoliberálisnak” nevezték, aki ennél fogva sokkal jobb, mint a „jobboldali” ellenfele.

Gyakoribb jelenség, hogy a kifejezést sértésként használja a szélsőbaloldal és az *alt-right*. Ebben a kontextusban gúnyosan használják a kapitalizmus, a globalizmus, az elitek uralma, az uralkodó osztály privilégiuma és az adminisztratív állam szinonimájaként.

Latin-Amerikában, aki valaha támogatta a privatizációt, a szabályozások eltörlését vagy az adócsökkentést, az szembetalálkozott a váddal, hogy ő egy neoliberális – ami hallgatólagosan magába foglalja, hogy valószínűleg a CIA vagy az Egyesült Államok külügyminisztériuma pénzeli. Ebben a kontextusban a kifejezést az Egyesült Államok gazdasági gyarmatosításának szinonimájaként használják.

Kellene egy pontosabb definíció. Van-e esetleg egy gondolkodó, egy könyv vagy egy találkozó, ami a neoliberalizmus megalapítójaként szolgált?

A válasz: igen, van. Ez a gondolkodó az amerikai újságíró, Walter Lippmann (1889-1974). Gyakran

szokták a modern amerikai újságírás alapítójának nevezni. És ha van író/gondolkodó, aki nevezhető a neoliberalizmus alapító atyjának, akkor ő az. Az élete és kora úgy-ahogy párhuzamban áll mind Mises, mind Hayek életével, aki a liberalizmus klasszikus eszméjének két legkiemelkedőbb szószólója volt a huszadik században. Lippmannal ellentétben semmi különösebben „neo” nem volt bennük.

Ami azt illeti, maga Mises írta meg a liberalizmus klasszikus formájának programadó könyvét 1929-ben. Ezt a könyvet azonban Ausztriában publikálták, németül. New Yorkiként Lippmann sosem találkozhatott vele.

Lippmann nem professzor volt, bár elit oktatásban részesült, és éleselméjűsége vitathatatlan. Ő volt korának egyik leghíresebb értelmisége és szószólója annak, amit liberalizmusnak nevetek a Progresszív Korban és a New Deal idején. A *New Republic* alapító szerkesztőjeként védelmezte a polgári szabadságjogokat, támogatta a békét, ellenezte a szocializmust és a fasizmust. Senki nem nevezné disszidens értelmiséginek, azonban ellenezte korának totalitárius szeleit.

A két világháború közötti időszakban ezt az értelmiségi osztályt őszinte aggodalommal töltötte el a múltban kivívott szabadság megőrzésének a kérdése, és módokat keresett arra, hogy miként lehet azt megóvni a jövőben. A helyzet, amivel szembe találták magukat, komor volt mind az Egyesült Államokban, mind Európában. Két fő szélsőséges frakció küzdött a hatalomért: a kommunisták/szocialisták, és a fasiszták/nácik, ami – ahogy azt Lippmann meglátta – ugyanannak az autoritárius érmének volt a két oldala. A New Deal, úgy tűnt, mindkettőből merít, miközben megpróbál bizonyos liberális eszmékhez ragaszkodni. Instabil keverék volt.

Hol volt az ellenzék? Európában, az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban mindemellett növekedésnek indult az, amit Toryizmusnak vagy konzervativizmusnak (vagy az USA déli részén agrarianizmusnak) neveztek. Ez nem egy pozitív program volt, hanem egy reakciós vagy revansista álláspont, a régmúlt korok iránti vágyakozás. Európában felütötte a fejét a régi monarchiák iránti nosztalgia, vele együtt pedig a vágy arra, hogy eltöröljék a libe-

ralizmus valódi 19. századi térnyeréseit. És olyan követelések társultak ehhez az állásponthoz, amelyek teljesen összeegyeztethetetlenek a modern étellel és a kortárs emberi vágyakkal.

Lippmann tudta, hogy a liberalizmus valamelyik formájának kell lennie az előre vezető útnak. De nem a régi liberalizmus, amiről úgy gondolta, hogy megbukott (szerinte gazdasági válságokhoz és társadalmi instabilitáshoz vezetett). A célja egy renovált liberalizmus volt. Sosem használta a neoliberalizmus kifejezést (azzal egy kollégája rukkolt elő), de végül ezt a nevet kapta.

A JÓ TÁRSADALOM

Lippmann nagy könyve – és valóban nagy könyv, amit igazán megéri elolvasni – 1937-ben jelent meg: *The Good Society* (A jó társadalom). Ez a könyv ünnepelte a liberalizmust és ezzel elutasította a szocializmust, a fasizmust és a Toryizmust. Ugyanakkor egyenlő hévvel utasította el a laissez-faire elvét, bár igen sok oldalt el kell olvasni a könyvből, hogy ez kiderüljön. Lippmann fenntartások nélkül elfogadta a szabadpiac keynesi kritikájának zömét.

Megpróbált egyensúlyozni a két oldal között: ellenzte az államizmust, szerette a szabadságot, de újításokat vezetett be, amelyek kvázi-államista módszerekkel kívánták megvalósítani azt, amiket liberális céloknak gondolt.

A könyv akkora befolyást gyakorolt, hogy egy roppant fontos tudományos megbeszélés összehívását inspirálta, amit Párizsban tartottak 1938 augusztusában, az Európában és világszerte egyre növekvő konfliktus közepette. Hat hónappal azelőtt Németország bekebelezte Ausztriát, egy évvel később pedig a nácik megszállták Lengyelországot. Szélsőségesen kiszámíthatatlan időköt írtak, ezek az értelmiségiek pedig úgy hitték, hogy az ő felelősségük tenni valamit, hogy helyreállítsák, ami a világban elromlott.

A „Walter Lippmann kollokviumot” egy francia liberális filozófus és logikai pozitívista, Louis Rougier szervezte. Részt vett rajta Lippmann és számos másik vezető francia értelmiségi, köztük a nagy monetáris teoretikus, Jacques Rueff. Megjelent továbbá Polányi Mihály Angliából, illetve a német Wilhelm Röpke és Alexander Rüstow. Ami a leg-

fontosabb, Friedrich Hayek is ellátogatott Londonból, Ludwig von Mises pedig Genfből, ahol akkoriban menedéket talált, miután elmenekült Bécs náci megszállása elől.

Röviden, ez egy nagy kaliberű csoport volt, ami a világ legfontosabb liberális értelmiségéből állt 1938-ban. Ezen az eseményen alkotta meg Alexander Rüstow a *neoliberalizmus* kifejezést, hogy nevet adjon annak, amit támogatnak – Lippmann víziójának.

Ismét, ez a liberalizmusról való gondolkodás egy új formája volt. Demokratikus volt és teret adott az állami szabályozások széles választékának, plusz a jóléti államnak, az állami oktatásnak, illetve az egészségügy és az infrastruktúra állami biztosításának. De megtartotta a piacgazdaság központi kompetitív folyamatait. Abban reménykedtek, hogy meg tudnak alkotni egy stabil keveréket, ami egyre növekvő jóléthez és a társadalmi renddel való általános megelégedéshez vezetne, hogy a minimálisra csökkentse a fasizmushoz és a szocializmushoz hasonló szélsőséges ideológiák iránti vágyat. A növekvő haladás és a nyilvánosság új technológiák

iránti vágya úgyszintén legyőzné a revansista és a konzervatív érzületeket a politikai piacon.

Legalábbis ebben reménykedtek. Nem tudok róla, hogy létezne beszámoló arról, hogy mi történt pontosan a kollokviumon, de el tudjuk képzelni, hogy sem Hayek, sem Mises nem volt elragadtatva attól, hogy rá próbálták venni őket arra, hogy egyet-értsenek ezzel az állásponttal.

Hayek John Maynard Keynes egyik fő ellensége volt, míg a többi résztvevő megbékélt Keynessel. Mises pedig úgy tartotta, hogy a piac és az állami irányítás bármilyen keveréke csupán csökkenti az egyén választási lehetőségét, lassítja a gazdasági növekedést és olyan torzulásokat eredményez, amely később további politikai gyógyírt fog követelni. Egyikük sem hitt a nagy, új Lippmann/Rüstow vízióban.

A NEOLIBERÁLIS ALKOTMÁNY

Hogy valóban megértsük ezt a víziót, vizsgáljuk meg Lippmann értekezését. Lippmann írása nem pocsék. Ami azt illeti, remek bevezető a szabadság történelmébe. Bárcsak annál maradt volna. Mégis, a

retorikája hathatós és inspiráló. Ez a szakasz ékes példa erre:

A mozgalmak, amelyek az ember engedelmességéért versenyeznek, mindenhol ellenségességgel viszonyulnak a mozgalmakhoz, amelyek azért küzdenek, hogy az emberek szabadok lehessenek. A reform programjai mindenhol hadilábon állnak a szabadelvű hagyománnyal. Az embereket arra kérik, hogy válasszanak a biztonság és a szabadság között. Az életük jobbításához azt mondák nekik, mondjanak le a jogaikról. Hogy megszabaduljanak a nyomortól, börtönbe kell vonulniuk. ... Hogy elérjék a nagy egyenlőséget, csorbítani kell a szabadságukat. Hogy nemzeti szolidaritás uralkodjon, el kell nyomni a máshitűeket. Hogy tiszteletben tartsák a méltóságukat, fényesre kell nyalniuk a zsarnokok bakancsát. Hogy megvalósítsák a tudomány ígéreteit, el kell pusztítaniuk a vizsgálódás szabadságát. Hogy terjeszék az igazságot, nem szabad hagyniuk, hogy bárki megvizsgálja azt. A választások tűrhetetlenek.

Abszolút csodálatos! És a könyv javarészt ebben a pompás szellemben folytatódik, ami elég ahhoz, hogy a legradikálisabb libertárius lelkét is táplálja. Igen messzire kell eljutni a könyvben, hogy az ember felfedezze a neoliberalizmus „neo” részét. Lippmann úgy hitte, hogy „a liberalizmusnak arra

kell törekednie, hogy megváltoztassa a törvényeket és jelentősen módosítsa a tulajdont és a szerződést” úgy, hogy az elutasítsa a laissez-faire-t, a kifejezést és a rendszert, amit teljesen szembeállít a sajátjával.

A neoliberalizmus magába foglalja az oktatás és az egészségügy állami biztosítását, az állami környezetvédelmet, a pénzügyi szabályozásokat, a költségvetési politika általi gazdaságirányítást, a monetáris kontrollt és megannyi mást. Ami azt illeti, „a liberális reform célja, hogy hozzáigazítsa a társadalmi rendet az új gazdasághoz; ezt a célt kizárólag a társadalmi rend folyamatos és messzemenő reformjával lehet elérni.”

Amit Lippmann akart, az egy „szabad állam” új alkotmánya. Amit elutasított, az az állam, ami közönnyel viszonyul a társadalmi kimenetekhez – az „éjjeliőr állam”, amiben a régi liberálisok hittek. Míg az eredeti liberálisok azt akarták, hogy a törvény stabil és egyetemes legyen, ami csak a legkorlátozottabb szerepeket tölti be, a neoliberalis vízióban az állam aktív szerepet játszik a szabadság védelmezésében, fenntartásában és terjesztésében, a szabadság alatt egy bizonyos elképzelést értve arról, amilyennek a dolgoknak lenniük kellene. Kijelenti,

hogy a liberalizmus olyan fontos, hogy annak megvalósításának kell lennie az állam fő feladatának. A gyakorlatban ennek semmi sem szab határt.

A kimenetek iránt közönyös állam egy példájáért tekintsünk az Egyesült Államok alkotmányára. Az alkotmány egy keretrendszer a kormányzat és a törvény számára. Megszabja, hogy mit tehetnek a különböző kormányzati ágazatok és miért, és leírja, hogy mit nem tehetnek és miért. Semmilyen nagy célt nem tartalmaz arról, hogy hogyan kéne kinéznie a társadalomnak (nos, talán kivétel az „általános jólét” kikötés), hanem többnyire megmarad annál, hogy megalkosson egy keretrendszert és hagyja, hogy az emberek onnan folytassák.

A neoliberalizmus egy élő államot akar, ami nem csupán adaptív, hanem törekvő is. Aktív szerepet kellene vállalnia az emberek életében azzal a kimondott céllal, hogy segítsen nekik szabadabb, virágzóbb, kielégítőbb életet élni. Az államnak sosem szabad a nép fölött uralkodnia, hanem inkább az emberek partnere legyen a prosperitás megteremtésében és a liberalizmus ígéretének kiélésében.

A liberális államról szóló megannyi fejezetében Lippmann lefekteti a különböző okokat, amiért a terjeszkedő államról alkotott víziója nem válik autoritáriussá. A hivatalnok és a polgár csupán emberek és nincsenek királyi előjogok. A bürokráciák ahelyett, hogy parancsokat hoznának, sokkal inkább úgy viselkednek, mint a köztulajdonban álló vállalatok, amik mindig reagálnak a nyilvánosság követeléseire. Mindenféle közbülső intézmények állnak az egyén és az állam között. A közszektor humanus, kedves, adaptív, kreatív – és miért? Mert a hatalma nem a diktátortól vagy a királytól, hanem a néptől ered.

Mindez érdekes, de többnyire csak fantázia.

Lippmann – aki 1938-ban vetette ezeket papírra – figyelmen kívül hagyta azokat a fontos fejleményeket, amik lezajlottak a liberális elméletben, elsősorban válaszként a saját víziójára.

Az első az a bizonyos kulcsfontosságú hayeki érv az episztemikus alázat kapcsán. Lippmann úgy ír, mintha biztosra tudná, hogyan lehet elérni és megítélni a víziójával egyező társadalmi kimeneteleket.

A legtöbb értelmiségi ugyanezt a feltevést vallja magáról. Hayek innovatív gondolata az volt, hogy a társadalom helyes berendezéséhez szükséges tudás nem elérhető teljességben az értelmiségiek számára, annál is kevésbé az elnökök, a törvényhozók és a bürokraták számára. Ez a tudás mélyen magában a társadalmi folyamatokban rejlik, és ennek megfelelően azoknak az egyéneknek az elméjében, akik meghozzák a döntéseket, amelyek ennek a folyamatnak a mozgatórugóját alkotják.

A második érv, amit Lippmann teljesen figyelmen kívül hagy, az, hogy az államon belüli szereplőknek megvannak a saját érdekei és tervei, ahogyan a piaci szereplőknek is. A saját érdekeikre törekednek. Szeretnék maximalizálni a jólétüket. Több hatalomra, pénzre és előjogra vágnak, és akiket szolgálnak, azok az érdekcsoportok, akik meg is tudják ezeket adni nekik. Az elképzelés, hogy az állami bürokráciát következetesen, sőt, véglegesen a tényleges közérdek szolgálatába lehet állítani, bizonyíték nélkül áll. Más szóval Lippmann nem látta, hogy az igazságok, amik később a public choice közgazdaságtani iskolával kerülnek összefüggésbe, hogyan befolyásolják a szabadságról alkotott vízióját.

Egy harmadik probléma az, amire Mises is rámutatott: a neoliberalizmus rossz eszközöket választ a céljai megvalósításához. A magas bérek törvénybe iktatása nem fogja ténylegesen emelni a béreket, hanem munkanélkülivé fogja tenni az embereket. A környezetvédelmi szabályozás nem éri el a célját; csupán elértékteleníti a tulajdont, ami aztán ahhoz vezet, hogy kiszigereljék azt a felelőtlen gondnokok. Az állami egészségügy bevezetése megfosztja a szektort a jelzőrendszerétől, az innovációra való ösztönzőktől és a képességétől, hogy kiterjeszthesse a hozzáférést a népesség egyre szélesebb rétege számára. És mivel az állami beavatkozás nem éri el a kívánt céljait, a piaci folyamattal való további babrálás igazolásává válik.

Ezek a problémák arra kárhoztatják a rendszerét, hogy épp akkora fantázia legyen, mint az autoritárius eszmék, amiket ellenez.

A NEOLIBERALIZMUS VESZÉLYEI

Mind Mises, mind Hayek Lippmann hatására dolgozta ki számos érvét a következő érvek során. Mises sosem hagyott fel annak kihangsúlyozásával, hogy a laissez-faire nem azt jelenti, hogy „hagyjuk a

lelketlen erőket munkálkodni”, ahogy azt Lippmann sugallja. Azt jelenti, hagyjuk az egyéneket meghozni a döntést arról, hogy milyen életet akarnak élni, és hagyjuk, hogy azok a döntések irányítsák a társadalmi evolúció útját. Mises könyve, az *Emberi cselekvés* épp annyira válasz volt Lippmannnak, mint Keynesnek, Marxnak és a többi anti-liberálisnak.

Tételezzük fel, hogy egy olyan államunk van, ami elköteleződött a szabadság ügyének elősegítése mellett – nem egy állam, ami közönnyel viszonyul a kimenetekhez, hanem ami egy bizonyos célra törekszik. Hova fog ez vezetni minket? A felülről lefelé uralkodó tervutasítás egy újabb formájához vezethet. Olyan gyakorlatokat eredményezhet, mint a társadalombiztosítás, súlyos építkezésügyi és környezetvédelmi szabályozások, adók és újraelosztás azzal a céllal, hogy egyre hatékonyabb szabadságot teremtsen egyre több ember számára. Egy birodalmi államban ez a tervutasítás más országokra való rákényszerítését jelentheti: az IMF, a Világbank, az Egyesült Államok jognyilatkozata. Ezzel igazolhatják a nemzetépítő és a „demokráciát elterjesztő” háborúkat.

Mondhatod, hogy ezek az intézkedések mind jószándékúak. Ami azt illeti a neoliberalizmus a jószándék megtestesülése: mindenkit fel fogunk szabadítani! A neoliberalizmus a legjobb esetben elhozza nekünk a háború utáni német gazdasági csodát. Ugyanakkor Pinochet Chilét is elhozhatja, amire gyakran neoliberális államként hivatkoznak. A külpolitika területén a neoliberalizmus gyönyörű reformokat inspirálhat (a háború utáni Japán), de pusztító terrorállamokat is teremthet, amik csak haragot szítanak (lásd Líbia, Irak és Afganisztán).

Mindez annyit tesz, hogy a neoliberális állam egyhamar anti-liberális állammá változhat. Nincsenek intézményes okai annak, hogy ez miért ne történhetne meg. A társadalom mandátumával uralkodó állam egy elszabadult bestia: reménykedhetsz, hogy nem fog semmi rosszat tenni, de nem szeretnél egyedül maradni vele egy sötét sikátorban.

Való igaz, a világ köszönettel tartozik a neoliberalizmusnak. Neki köszönhető, hogy számos ország felszabadította a gazdaságát, és még az Egyesült Államokban is többször elérte a kontrolllok lazítását. Reformokhoz vezetett Latin-Amerikában, Kínában

és még Kelet-Európában is a szocializmus összeomlása után. A neoliberális eszme részben felelős milliárdok felszabadításáért a szenvedés, a szegénység és a zsarnokság alól.

De a hátulütői is jelen vannak: a gyarmatosítás folytatása más módszerekkel, a globális bürokrácia elterjedése, a jóléti állam megszilárdulása és a kultúra, a társadalom és a gazdaság fölötti mélyállami uralom felemelkedése. Továbbá politikailag instabil. Ezek az intézmények haragot keltenek a nyilvánosságban és olajat öntenek a szélsőséges populizmus tüzére, ami a szöges ellentéte annak, amit Lippmann akart.

Ugyanakkor a valódi liberálisoknak (akiket manapság gyakran libertáriusoknak neveznek) abszolút meg kell érteniük: *mi nem neoliberálisok vagyunk*. A jó dolog a neoliberalizmusban a főnév, nem a módosítószó. Ami értékes benne, az nem az innovációja, hanem az eredeti gyökere. Amennyire eltér a szabadság gyönyörű rendszerétől, annyira forrása a szabadság ellentétének.

Az, hogy annyit dobálóznak a neoliberalizmus kifejezéssel a közbeszédben, az eszmék erejének tanúbizonysága. Ez az 1938-ban elültetett apró mag hatalmas globális jelenlétté nőtte ki magát, amit elsősorban nemzetközi testületek, állami bürokráciák, politikai *establishmentek*, médiahangok és mindenféle külföldi, belföldi és globális cselekvésre adott ürügy testesít meg.

És mi lett az eredménye? Jó dolgok és hatalmas mennyiségű, igen feltűnő rossz dolog egyaránt. Hatalmas közszektorok tartják vissza a gazdasági növekedést. Óriási bürokráciák kompromittálják az emberi szabadságot. Életet adott annak, amit manapság haveri kapitalizmusnak nevezünk. A globális kontroll nacionalista ellenreakciót szült, míg a vállalati monopóliumok szocialista vágyakozásoknak adtak teret.

Ismét azzal a problémával találjuk szembe magunkat, amivel Lippmann is 1938-ban. Mindenhol olyan ideológiákat látunk, amik láncra akarják verni az embereket. Bizony szükségünk van a szocializmus, a fasizmus és a Toryizmus alternatívájára. Ez alkalommal jól kell csinálnunk. Vegyük ki a neo

előtagot a liberalizmusból, és az igazi szabadelvűség-
nél semmi kevesebbel ne elégedjünk meg.

A szabadság nem egy állampolitikai terv helyes megvalósítása. A szabadság nem a rendszer, ahol fennkölt és intelligens társadalmi és gazdasági menedzsereket jelölnek ki. A szabadság nem az uralkodó osztály értelmiségéből és nagy részvényesekből álló flotta jószándékának a következménye.

Ott él a szabadság, ahol egy népet, egy gazdaságot és egy kultúrát irányítás és háborgatás nélkül hagynak a hatalommal bíró adminisztratív elitek és engedik, hogy békében éljen és fejlődjön az emberi választás elvei szerint az élet minden területén.

3.

Mi a különbség a liberalizmus és a „neoliberalizmus” között?

- Ryan McMaken -

Meglehet, hogy nincs kifejezés, amivel jobban visszaéltek volna a modern politikai közbeszédben, mint a „liberalizmus.” Eredetileg a szabad kereskedelem és a korlátozott állam eszméjét volt hivatott leírni, majd az antikapitalista baloldal az 1930-as években átvette a kifejezést és megváltoztatta a jelentését az ellentétjére annak, amit a 19. században jelentett.

A liberalizmus azonban sosem vesztette el teljesen a valódi jelentését a világ legnagyobb részében, és például a spanyolajkú országokban a „liberalismo” kifejezés gyakran még mindig a szabad kereskedelmet és a szabad piacokat takarja. Úgy tűnik, egyedül az amerikai jobboldaliak használják pejoratív értelemben a kifejezést, hogy az antikapitalista

baloldalt támadják vele. Bár a „liberalizmus” használata még Amerikában is eltűnni látszik a politikai nyelvezetből, miután a baloldal sutba dobta a kifejezést a trendibb „progresszív” kedvéért.

És ha ez nem lenne önmagában igen komplikált, a liberalizmust ismét megtoldották egy új variációval, aminek a jelentése mind ez idáig tisztázatlan; ez a „neoliberalizmus”.

Mi az a neoliberalizmus? Nos, úgy tűnik, hogy – legalábbis a kritikusai szemében – a „neoliberalizmus” nem jelent semmi többet a „liberalizmusnál.”

„NEOLIBERALIZMUS”
MINT A LAISSEZ-FAIRE LIBERALIZMUS
PEJORATÍV KIFEJEZÉSE

Hogy megértsük, mit is értenek egy kifejezés alatt, sosem árt ellátogatni a Wikipédiára, és ebben az esetben azt találjuk, hogy a neoliberalizmus egyszerűen a liberalizmus:

A neoliberalizmus egy vitatott kifejezés, ami elsősorban a *laissez-faire* gazdasági liberalizmussal kapcsolatos 19. századi eszmék 20. századi feltámadására hivatkozik. Ez magába foglalja a széleskörű gazdasági

liberalizációs politikát, mint a privatizációt, a megszorító fiskális intézkedéseket, a deregulációt, a szabad kereskedelmet és az állami kiadások csökkentését, hogy fokozzák a magánszektor szerepét a gazdaságban.

De miért vitatott a kifejezés? A vita abban a tényben gyökerezik, hogy a szót elsősorban pejoratív kifejezésként használják, nem pedig egy ideológia megnevezésének jószándékú, leíró kifejezéseként.

A kifejezést tartalmazó 148 politikai közgazdaságtani témájú cikk tanulmányozása során Taylor Boas és Jordan Gans-Morse⁹ szerzők úgy találták, hogy a „neoliberalizmus” kifejezést szinte sosem használják pozitív fényben. A tanulmány úgy találta, hogy az esetek 45 százalékában semlegesen használják a kifejezést, azonban az esetek 45 százalékában azért használják, hogy negatívan tüntessék fel a liberalizmust. Csupán az esetek 3 százalékában használták úgy, hogy pozitív fényben tüntessék fel a szabad piacokat.

⁹ Boas, T.C. & Gans-Morse, „Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan,” *J. St Comp Int Dev* (2009) 44: 137.

Más szóval a „neoliberalizmus” valójában csupán egy anti-liberális szlogen.

Boas és Gans-Morse úgy folytatják:

A kifejezés negatív konnotációjának egyik meggyőző indikátora az, hogy lényegében *senki sem* nevezi magát neoliberalisnak annak ellenére, hogy a tudósok gyakran hoznak összefüggésbe másokat – politikusokat, gazdasági tanácsadókat és még akadémikustársaikat is – ezzel a kifejezéssel. Míg a mintánkban a neoliberalizmussal kapcsolatos cikkek ötöde nyomatékosan neoliberalisként hivatkozott más emberekre, *egyetlen* kortárs esetet sem fedeztünk fel, ahol a szerző önmaga leírására használta volna a szót.

Továbbá, ahogy Boas és Gans-Morse megjegyzi, a „neoliberalizmust” gyakran arra használják, hogy „a szabadpiaci közgazdaságon radikális, messze-menő alkalmazását jelöljék, ami sebességében, méretében vagy ambíciójában példátlan.” Azoknak, akik „ésszerűnek” vagy nem-radikálisnak akarnak tűnni, a neoliberalizmus konnotációja, miszerint radikálisan a szabadpiac pártján áll, újabb okot szolgáltat arra, hogy ne használják magukra a kifejezést.

A saját álláspontra alkalmazástól való vonakodás a mises.org-ra is kiterjed, bár nem a radikalizmus elkerülése végett. A mises.org szerkesztőjeként több olyan cikket is publikáltam, ami megkülönbözteti az osztrák iskola liberalizmusát és az úgynevezett neoliberalisokat. Philipp Bagus esszéje, „Miért nem neoliberálisok az osztrák iskola követői” [jelen kötet 6. fejezete] részletekbe menően elmagyaráz megannyit ezekből a különbségekből. Egy másik cikkben [jelen kötet 7. fejezete] Jörg Guido Hülsmann írja le Ludwig von Mises saját küzdelmét a neoliberálisok egy korai csoportja ellen a Mont Pelerin Társaságban. Mises szemében ezek a neoliberálisok *viszonylag* liberálisok voltak – a doktriner szocialistákhoz képest – ugyanakkor intervencionisták voltak, akik a központi bankot és a bürokratikus, szabályozó államot pártolták. A fő probléma a neoliberálisokkal akkor is és most is az a vidám attitűdjük, amit a természeténél fogva piacellenes jegybank és az államilag létrehozott pénz felé tanúsítanak.

Számunkra, akik figyelemmel kísérjük a liberális eszmék piacának részleteit, ezek a különbségek azonnal szembeötlenek.

Az anti-liberális balosoknak azonban, akik kívülről szemlélik a dolgokat, az Osztrák iskola, a Chicagói iskola és a neoklasszikus iskola követői valószínűleg mind egyazon dolognak tűnnek. Ezek a „neoliberálisok” mind szép szavakkal áradoznak a piacokról és a szabad kereskedelemről, tehát biztosan egyetértenek azokkal a neoliberálisokkal a Nemzetközi Valutaalapnál. Legalábbis feltételezik. Végtére is nem azt halljuk az IMF-től, hogy mennyire fontos dolog a szabad kereskedelem, a kiegyensúlyozott költségvetés és az állami költekezés korlátozása? A tény, hogy az IMF támogatja a jegybankrendszert, a bankok kimentését és a korporatív megállapodásokat a politikai kapcsolatokat ápolókkal, teljesen homályba merül azok szemében, akik csak az IMF *színlelt* piacpártiságát látják. Az anti-liberálisok ezután egy kalap alá veszik az IMF elnökét, Christine Lagarde-ot és Ludwig von Misest.

Az Egyesült Királyságban például könnyű olyan cikkeket találni, amik egyenlőségjelet tesznek a neoliberalizmus, illetve Ronald Reagan és Margaret Thatcher állítólagos szabadpiaci politikája közé. A *The Guardian* egyik cikkében például George Mon-

biot a Thatcherizmust és a Reaganizmust tartja annak az állítólagos hard-core szabadpiaci hegemonia élcsapatának, ami alatt napjaikban sínylődünk.

AZ ANTI-NEOLIBERALIZMUS MOZGALOM
CSUPÁN EGY ANTI-KAPITALISTA MOZGALOM

Naomi Klein, a neoliberalizmus örök kritikusa a neoliberalizmus vereségét látja Bernie Sanders mozgalmának népszerűségében. Egy rádióinterjúban kijelentette:

Tehát a neoliberalizmus elvesztette a vitát. Elvesztették a vitát, méghozzá olyan mértékben, hogy Bernie nem csupán kiállt és szocialistának nevezte magát anélkül, hogy mentegetőzne, hanem olyan érveknek adott hangot, amiket, tudod, mi – nem a tandíj csökkentése, hanem ingyenes felsőoktatás, tudod, csak úgy átlépte a korlátokat, 100% megújulók, elment a végsőkéig, és az emberek imádták. És arra kényszerítette Hillary Clintont, hogy baloldalra mozogjon. És azt is láttuk, hogy még Donald Trumpnak is a kukába kellett dobnia a szabály – a neoliberális szabálykönyvet, szidta a szabadkereskedelmi egyezményeket, megígérte, hogy védeni fogja a szociális hálót, hogy kiépipse a szavazókörét.

Más szóval Klein fejében a neoliberalizmus elleni győzelem magával vonja a szélsőbaloldali environmentalizmust, a szabad kereskedelem ellenzését, az „ingyenes felsőoktatást,” és általánosságban a „baloldalra mozgást.”

Kleinnek és a neoliberalizmus más kritikusainak néha – nem meglepő módon – *véletlenül* igaza van. Gyakran (helyesen) ellenzik az olyan kereskedelmi megállapodásokat, mint például a TPP. De rossz okokból teszik. Nem azért ellenzik ezeket a kereskedelmi megállapodásokat, mert a szabályozó, korporatív állam kiterjesztései, hanem mert az anti-liberálisok hibásan úgy látják ezeket a megállapodásokat, mint amik ténylegesen a szabad kereskedelmet és a szabadpiacot mozdítják előre.

ELLENEZNI MIND A NEOLIBERÁLISOKAT
MIND AZ ANTI-LIBERÁLISOKAT

A következtetés, amit levonni kényszerülünk, az, hogy a *laissez-faire* következetes támogatói beszorultak mind a tényleges neoliberalisok közé (ahogy Mises azonosította őket) és az antikapitalista, anti-neoliberalis baloldal közé. Ha tehetnék, az olyan anti-

neoliberálisok, mint Klein és Sanders örömmel el-tulajdonítanának és államosítanának teljes iparága-
kat. A vállalkozás elsorvadna, a kisvállalkozásokat
csődbe szabályoznák, a pénzügyi szektor pedig úgy
működne – még a jelenleginél is nagyobb mérték-
ben – mint egy *de facto* állami tulajdonban álló üz-
letág.

Eközben az IMF és a jegybankok neoliberálisai
tovább manipulálják a globális gazdaságot a mone-
táris politikájukkal, továbbra is kimentik a kedvenc
csókosaikat a nagyvállalatoknál és általánosságban
támogatják a korporatív politikákat.

Mindkét csoport továbbra is jelentős fenyegetést
jelent a *laissez-faire* ügyére.

4.

Nincs szükségünk neoliberalizmusra – már van liberalizmusunk

- Ryan McMaken -

Az elmúlt évek során egész irodalma bukkant fel a „neoliberalizmus” szó különböző használata témakörének. Ahogyan arra már sokan rámutattak, javarészt gúnyos kifejezésként használják a doktriner balosok mind a mérsékelt balosok, mind a szabadpiac támogatói ellen.

Azok, akik pejoratív értelemben használják a szót (ami szinte mindenki), a neoliberalizmust hibáztatják a világ minden szegénységéért és egyenlőtlenségéért. A neoliberális az esetek legnagyobb részében egyszerűen annyit tesz, „kapitalista” – bár ennek foka véleményformálóról véleményformálóra változik. Példának okáért a gazdasági íróval, Steven Pearlsteinnel készült egyik friss interjújában a

neoliberalizmus – úgy tűnik – egyfajta hard-core libertarianizmus, és nem kevesebb, mint „egy radikális szabadpiaci ideológia”.

NEOLIBERÁLISOK VAGYUNK ÉS BÜSZKÉK?

A baljós felhangjának köszönhetően kevesen használják a kifejezést önmaguk jellemzésére. Ennek ellenére az elmúlt hónapokban felbukkant egy sajnálatos trend, amelyben szerzők és szervezetek, akik azt vallják magukról, hogy a szabadságot és a szabadpiacot támogatják, elkezdték „neoliberálisnak” nevezni magukat.

Ez valószínűleg abból a tényből fakad, hogy sokan, akik a neoliberális kifejezést használják, a piacok szigorú kritikusai. Nem szeretik a kapitalizmust, és szeretnének kevesebbet látni belőle. Több szocializmust és több szociáldemokráciát akarnak. Még-hozzá mielőbb.

Ennek fényében néhányan arra a következtetésre jutnak, hogy ha *ilyen* emberek gyűlölik a neoliberalizmust, az nem lehet rossz dolog.

Ezért látunk olyan cikkeket, mint a szabadpiaci Mercatus Center munkatársának szerzeménye, amelynek címe kijelenti: „Actually, 'Neoliberalism'”

is Awesome” (A ’neoliberalizmus’ igazából király). Ennél is népszerűbb volt egy cikk az Adam Smith Institute kiadásában, melynek címe „Coming Out as a Neoliberal” (Neoliberálisként coming-outolni), amelyben a szerző, Sam Bowman arra buzdít mindenkit, aki többé-kevésbé a tulajdonjogok pártján áll, hogy „neoliberálisnak” nevezze magát.

Ezt utánozva további cikkek következtek, mint például Jordan Williams tollából a New zealandi adófizetők szakszervezetétől.

Mindennek az üzenete ez: „Tisztességes ember vagy, aki támogatja a szabadságot és ellenzi a túlságosan magas adószinteket? Nos, barátom, akkor neoliberális vagy.”

Ez az attitűd három okból hibás.

1.

A „NEOLIBERALIZMUS” TÚLSÁGOSAN KÖDÖS FOGALOM

A neoliberalizmus kritikusai neoliberálisnak bélyegezték mind Hillary Clintont és Ron Pault – mint ahogyan Tony Blairt és Donald Trumpot is. De ha az ideológiai terminológiád ugyanabba a kategóriába sorolja ezeket az embereket, akkor a terminológiád nem túl hasznos.

Való igaz, hogy egy szélsőséges leninista szemében mind Clinton, mind Paul a kapitalista imperia-
lizmus mellett elkötelezett dekadens burzsoázia tag-
jainak számítanának.

Hasonlóképpen, mivel sem Bill Clinton, sem pe-
dig Ron Paul nem támogatja a venezuelaihoz ha-
sonló gazdaságpolitikát, mindkettőjüket neolibera-
lisnak bélyegzik az „egyenlőség” szélsőbaloldali
pártfogói.

Valójában természetesen az úgynevezett neoli-
berálisok közül sokan olyannyira teljes mértékben
különböző politikai álláspontot képviselnek, hogy
egyazon kategóriába rakni őket teljesen haszonta-
lan. Ha a neoliberális definíciója aligha több annál,
hogy „nem kommunista”, akkor más irányba kell
kutakodnunk egy jobb kifejezésért.

2.

JOBB A „LIBERALIZMUS” (A „NEO” NÉLKÜL)

Míg az amerikaiak – és valamivel kevésbé a kana-
daiak – gyakran össze vannak zavarodva a „libera-
lis” kifejezés jelentését illetően, a világ tanult embe-
rei közül sokan még mindig ismerik mind a kifeje-
zést, mind az ideológiai mozgalmat, amit takar.

A liberalizmus a világ nagy részén mindig is az az ideológia volt, amit az amerikai forradalmárokhoz, a szabadkereskedelmi, háborúellenes Manchester iskolához és a Frédéric Bastiathoz hasonló francia liberálisokhoz társítunk. Természetesen ez volt az olyan osztrák szabadpiaci közgazdászok ideológiája is, mint Ludwig von Mises és Carl Menger.

A történész Ralph Raico a következőképpen definiálta ezt a mozgalmat:

A 'klasszikus liberalizmus' a kifejezés, amit annak az ideológiának a jelölésére használnak, ami a magántulajdon, az akadályozatlan piacgazdaság, a joguralom, a vallásszabadság és a sajtószabadság alkotmányos biztosítása és a szabadkereskedelemre alapuló nemzetközi béke pártján áll. Ezt az ideológiát egészen körülbelül 1900-ig általában egyszerűen liberalizmusként ismerték.

A mozgalom – amit felismerhető alakjában „libertarianizmusnak” nevezhetünk – egészen a 17. századi Anglia Levellerjeihez nyúlik vissza. Ez a mozgalom hozzájárult ahhoz, hogy bevezetésre kerüljenek a politikai jogok, amiket később lefektettek az amerikai függetlenségi nyilatkozatban és a Jogok Nyilatkozatában.

Ugyanez az ideológiai hagyomány gyakorolt befolyást a liberálisokra Franciaországban, Svájcban, Angliában és még Lengyelországban is. A szabadpiaci, szabadkereskedelmi, szabad mozgási reformok, amik végigsöpörtek Európán a 19. században, a sebesen liberalizálódó Európa termékei voltak.

Természetesen, mint megannyi más ideológiai mozgalom esetén, a liberalizmus befolyása is időnként nőtt, időnként csökkent. Azonban sosem tűnt el teljesen, részben mivel annyira sikeresen hozott gazdasági prosperitást bárhol, ahol kipróbálták.

Bár manapság sokan összekeverik a liberalizmust a konzervativizmus más-más típusaival, a liberalizmus mindig is elkülönült abban, hogy úgy tekintett az egyénre és a polgári társadalomra, hogy az képes boldogulni anélkül, hogy szüksége volna az államilag teremtett és államilag fenntartott elitek osztályára.

A liberálisok ellenzik a társadalmakat, amiket fentről formálnak, terveznek, irányítanak vagy kényszerítenek. Más szóval egy spontán rendben hisznek, ami számtalan decentralizált háztartás, egyén, vállalkozás és közösség csoportjából nő ki. Míg a konzervativizmus (mint a legtöbb autoritárius

ideológia) azt vallja, hogy az emberekből természetükénél fogva hiányzik a képesség arra, hogy önmagukat kormányozzák – így szükségük van a politikusok „vezetésére” – a liberálisok úgy hiszik, hogy az embereket magukra lehet hagyni, hogy békében éljék az életüket. Eszerint a nézet szerint egyedül az erőszakos bűnözők azok az emberek, akikkel kényszerrel kell bánni.

3.

A NEOLIBERALIZMUS GYAKRAN A LIBERALIZMUS *ELLENTÉTE*

Ugyanakkor – bizarr módon – a modern liberálisokra a „neoliberális” jelzőt aggatják annak ellenére, hogy a neoliberalizmus elfogad megannyi olyan dolgot, amit a liberalizmus elutasít.

Végére is azt mondják nekünk, hogy az olyan szervezetek, mint az Európai Unió, a Világbank és a Kereskedelmi Világszervezet mind a – Pearlstein kifejezésével élve – „radikális szabadpiaci ideológia” részét képezik, ami a neoliberalizmus.

Az igazság az, hogy ezek az intézmények, amik a legközelebb állnak a neoliberalizmushoz – melyek közé tartoznak a központi bankok, mint a Federal

Reserve – éles ellentétben állnak a szabadpiaci liberálisok által elképzelt *laissez-faire* világgal.

Ezek a globális „neoliberális” szervezetek mind vagy adóbevételekből élnek, vagy államilag biztosított monopóliumokon alapulnak. Különböző állami babrálásra, manipulációra és kényszerre támaszkodnak, hogy megvalósítsák a küldetésüket.

Ez szöges ellentétben áll mindennel, ami mellett a liberálisok álltak.

Ami azt illeti, Ludwig von Mises a saját korában is ellenezte az ehhez hasonló szervezeteket, mivel azok illiberálisok voltak. Ahogyan David Gordon írja:

Mises számára a nemzetközi szervezetek tervei csupán a szabadpiac elősegítésének eszközei voltak. Amikor Mises ráébredt arra, hogy ezek a tervek nem működnének korának államista légkörében, többnyire lemondott róluk. Az *Omnipotent Government*-ben például azt írta: 'Jelen körülmények között egy a külkereskedelem megtervezésével foglalkozó nemzetközi testület a hiper-protekciónizmus eszméje mellett elkötelezett kormányok delegáltjaiból állna. Illúzió azt feltételezni, hogy egy ilyen autoritás ténylegesen vagy maradandóan hozzájárulhatna a külkereskedelem elősegítéséhez.'

Mises emellett arra szentelte karrierje jelentős részét, hogy ellenezze a központi bankokat és a jegybankrendszert.

Amikor a neoliberalizmus kritikussai azt állítják, hogy a neoliberalizmus a *laissez-faire* ideológiája, és hogy maga Mises is neoliberais volt – ahogyan azt gyakran hangoztatták – azzal figyelmen kívül hagyják, hogy mi volt mindig is a valódi *laissez-faire* ideológia. A neoliberalizmus csupán visszatérés a régi idők merkantilizmusához, ahol az államilag kontrollált monopóliumok kényszerítik mindenki másra az állam által szponzorált agendákat. Más szóval a neoliberalizmus pontosan az a dolog, aminek mindig is az elpusztítására törekedett a liberalizmus.

5.

Neoliberális lett volna Mises?

- Jeff Deist -

Van egyáltalán pontos definíciója korunk unalmas szlogenjének, a *neoliberalizmusnak*?

A rövid válasz az, hogy nincsen. Legalábbis nincs semmilyen kézenfekvő definíciója, ha használhatjuk útmutatónak ezt a *New Republic* cikket¹⁰:

A baloldal számára a neoliberalizmus gyakran egyfajta liberális politikát jelent, ami piaci megoldásokkal kívánja orvosolni a társadalmi problémákat: ilyen például az Affordable Care Act az államilag finanszírozott, univerzális programok helyett, mint a

¹⁰ Patrick Iber, „Worlds Apart: How neoliberalism shapes the global economy and limits the power of democracies”, (*The New Republic*, 2018. április 23.). A cikk borítóképén Ludwig von Mises, F. A. Hayek és Milton Friedman arcképe tekint az olvasóra.

Medicare. [Jonathan] Chait úgy érvel, hogy a balosok arra használják a kifejezést, hogy „egy csoportba sorolják a középbalt a jobboldallal” és ezzel a szocializmust ábrázolják úgy, mint az egyetlen valódi alternatíva. A kifejezésnek azonban a baloldalon is akadnak kritikusai: a politikai közgazdász, Bill Dunn túlságosan korlátoznak találja, amit ritkán alkalmaznak magukra azok az emberek, akiket állítólag leír. A történész Daniel Rodgers eközben úgy érvel, hogy a neoliberális túlságosan sok különböző dolgot jelent, tehát nem eleget.

De vajon tényleg *szitokszó* volna a neoliberális, ahogyan néhányan állítják, amit arra használnak, hogy a demokratákat támadják, akik túlságosan közelit viszonyt ápolnak Wall Streettel és a globális vállalatokkal? A balliberálisokat takarná, akik feladták a küzdelmet a teljes demokratikus szocializmusért és elárverezték az érveiket, hogy élvezhessék az igazságtalan kapitalizmus gyümölcseit?

Ezt olvashatjuk ki az angol antropológus és geográfus, David Harvey szavaiból, bár ő ésszerűen összefüggő elemeket társít a kifejezéshez:

A gazdaság, ami az épp-időben termelésre, a tőke internacionalizációjára és az ipar deregulációjára, a munka bizonytalanságára és a vállalkozó éntre épült.

Az elmúlt évek során ezek a trendek egyre csak felgyorsultak az információs technológiák fejlődésével és elterjedésével. De ezt immár kevesen nevezik „poszt-Fordizmusnak”. Javarást „neoliberalizmusnak” hívják.

Harvey Henry Fordra, nem Gerald Fordra hivatkozik, amikor a neoliberalizmust bírálja a nyugati társadalmak politikai devolúciójáért, amely során demokratikus nemzetállamokból a határok nélküli tömegtermelés és tömegfogyasztás parcellái lettek. És ez a materializmus a gyökere annak, hogy miért is tekintenek a baloldali progresszívek pejoratív kifejezésként a neoliberalizmusra; és bélyegzik talán nem meglepő módon magát a *New Republicot* is neoliberais platformnak (Chait és mások ellenvetése dacára). A progresszívek számára a Clintonék, a Demokrata Nemzeti Bizottság és a hagyományos régi gárda liberális médiaplatformok csupán a nagyvállalatok jobbközép felé hajló szócsövei.

Mint a legtöbb politikai (és politizált) kifejezés esetén, a definíciók szélsőségesen különböznek annak függvényében, hogy ki használja őket. Murray Rothbard és Elizabeth Warren aligha gondolnak ugyanarra, amikor azt mondják, „kapitalizmus”, és

mindannyian hajlamosak vagyunk olyan jelentéssel átítatni a szavakat, ami illik a céljainkhoz. Érdekes módon a „neokonzervatív” kifejezést hasonló támadások érték, mondván, hogy az csupán egy szitokszó, ami a túlzott cionizmust vagy a haderők túlbuzgó bevetésének hajlandóságát takarja. Segítsé-
günkre azonban maga a neokonzervatív keresztapa, Irving Kristol biztosította számunkra a neokonzervativizmus átfogó paramétereit¹¹, és a kifejezés elvesztette ütőerejét a Bush 43/Cheney/Rumsfeld kor után.

A jelenlegi korszellemben megfogalmazhatunk egy kevésbé felháborító, de még mindig laza definíciót, mint Harvey: a késő 20. századi liberalizmus alapvető programja (szociáldemokrácia, közoktatás, polgári jogok, segélyezés, feminizmus és egy bizonyos fokú globális kormányzat) összekapcsolva egy minimum vonakodó, ha nem is nyílt tisztelettel a piac szerepe iránt az emberi élet javításában. Más szóval a neoliberaisok bal-liberaisok, akik elfogad-

¹¹ Irving Kristol, „The Neoconservative Persuasion” (Washington Examiner, 2003. augusztus 25.)

ják a piacok szerepét és a gazdasági fejlődés szükségét egy nagyobb liberális program részeként. Gondoljunk Bono-ra, aki progresszív „világpolgárnak” tartja magát, azonban tiszteli a piacokat és a globalizmust.

Ha szemünk előtt tartjuk ezt a definíciót, láthatjuk, hogy a *New Republic* cikke rettentően félrelő, amikor kijelenti, hogy a neoliberalizmus „az Osztrák-Magyar Birodalom romjaiból emelkedett ki a huszadik század elején.” Mindenekelőtt nehéz bármilyen évszázadra visszanyúló keretrendszerrel ne akárminek tartani. És nehéz megtalálni a jelentőségteljes kapcsolatot az Osztrák közgazdászok első és második nemzedéke között, akik a Második Világháború, a valóban globális kereskedelem és a központi bankok győzedelmes felemelkedése előtt írtak, illetve a jelenkori szociáldemokrácia és politikai globalizmus neoliberális programja között. Menger, Mises és Hayek – a szakosodás, a komparatív előny és a globális kereskedelem iránti mélységes tisztelettel – mind a nemzetállamok alapvető keretein belül írtak.

Ahogy az gyakran megesik, a piacok és a magántulajdon kritikusai összekeverik az eszközöket a

célokkal, és azt feltételezik, hogy az „emberi” megfontolások figyelmen kívül hagyása szükségszerűen kéz a kézben jár az anyagi megfontolásokkal való rigorózus törődéssel. Így a szerző, Patrick Iber a misesi és hayeki gondolatokból való mazsolázgatás kanyargó útját járja be, mélységesen téves, ha nem rosszindulatú eredménnyel. Nem sok újat mond; Iber egyszerűen megismétli a sztenderd progresszív érvet: a tőke pártján álltak a munkával szemben. Csak azért támogatták a demokráciát, mert az erőszakos felkelések csökkentésének eszközeként látták. Támogatták a kormányzatot, de csupán a vagyon és a tulajdon szolgálatában. És így tovább. De a *New Republic* mércéjéhez viszonyítva mindkét szerzőt viszonylag igazságos bánásmódban részesíti, sokkal igazságosabban, mint a *New York Times* vagy a *Washington Post* tenné és tette. Csupán egyetlen kontextusból kiragadott támadást intéz Mises ellen („elégedett volt, amikor 1927-ben erőszakkal elfojtottak egy antifasiszta felkelést”); eközben a cikk legalább megemlíti Hayek erkölcsi aggályait a dél-afrikai apartheid és Pinochet chilei diktatúrája kapcsán.

A szerző azonban súlyosan téved, amikor biztosítja az olvasót afelől, hogy Mises (a demokrata) a tőke pártján állt a munka helyett a burzsoázia szolgálatában, és hogy Hayek úgy gondolta, a piacok prioritást élveznek „az emberi jogok és a társadalmi igazságossággal” szemben. Ez kiváltképp érdekes, ha figyelembe vesszük Hayek saját nézeteit az utóbbi kifejezés kapcsán, illetve a jellemzően ködös módot, ahogyan a szerző mindkettőt használja.

A mi szempontunkból gondosan megkülönböztethetjük a „valódi” liberalizmust – vagy jobb történelmi kifejezés híján a klasszikus liberalizmust – a neoliberalizmustól. A liberalizmus alapvető aggodalma Mises elképzelésében a magántulajdon. Eszerint a nézet szerint a termelési eszközök – a tőke – magántulajdonban állnak. Nem az állam, a társadalom, a „nép” vagy a kollektíva tulajdonolja őket. Pont. Semennyi beszabályozott fél-kapitalizmus vagy fél-szocializmus sem kerülheti el ezt az alapot, mivel mind az egyéni, mind a gazdasági szabadság a magántulajdon szabad használatán és irányításán nyugszik. Az ember saját tulajdonának irányítása – azaz a képesség arra, hogy használja, megváltoztassa, elidegenítse, korlátozza vagy eladja azt – a tényleges

tulajdonlás lényege – bár mindig alárendelt a kártérítési kötelezettségeknek a másoknak okozott károk esetén. Bármennyi adóztatás, szabályozás vagy nyílt vagyonekobbzás szükségszerűen erodálja ezt az irányítást – amit Mises még a tulajdonjogokat védő utilitárius demokráciájának keretrendszerén belül is elismert.

Ez a tulajdonjogokhoz való ragaszkodás, mint bármilyen liberális program alapja, aligha lelhető fel napjaink neoliberalizmusában, azonban – ismét – továbbra is ez a kifejezés iránt tanúsított baloldali-progresszív apátia gyökere. Gyanúval tekintenek a piacok és a tulajdon mindennemű bevezetésére vagy visszavezetésére abba, aminek az állam általi gazdasági tervezés világának kellene lennie.

Meg kell jegyeznünk, hogy Mises úgyszintén hozzátoldott a liberalizmusa programjához két fontos folyományt, ami abban az időben – konkrétan a két világháború közötti időszakban – „neo”-nak számított: ez a szabadság és a béke. Ellentétben azzal, amit ő a „rég” 19. századi perspektívának látott, egy „jelenkori” liberalizmus „kinötte” a régi verziót azzal, hogy „mélyebb és jobb belátást nyert az össze-

függésekbe.” A jelentőségteljes liberalizmus megkövetelte a politikai szabadságot az egyén számára, kiváltképp az önkéntelen szolgaságtól való szabadságot. És a szabadság minden valódi gazdasági tevékenység alapja, ami elválaszthatatlanul összeköttetésben áll a civilizációval. Kétségtelen, hogy a *New Republic* olvasói sokat nyernének annak megértéséből, hogy mennyire is progresszív volt Mises, amikor a *Liberalizmus* először megjelent 1927-ben.

A jelentőségteljes érvelés – a politikával és a nyílt háborúval ellentétben – megköveteli a szavakat és a precíz definíciókat. Ezért van az – sajnálatos módon – hogy szinte minden politikai beszéd azzá fajul, amit Orwell igen pontosan „értelmetlen szavaknak” nevezett. Az értelmetlen szavak megpróbálják megtámadni és kétségbe vonni a „másikat” ahelyett, hogy konkrét információt közölnének vagy megértést és konszenzust teremtenének. A politika nem tudomány, de mindannyian nyernénk abból, ha pontos definíciókat követelnénk a politikai véleményformálóktól, mint ahogyan azt a társadalomtudósoktól is tettük. A pontatlan jelentések és a változó szemantika több hőt teremt, mint fényt, és mindannyian elbeszélünk miattuk egymás mellett.

6.

Miért nem neoliberaisok az osztrák iskola követői

- Philipp Bagus -

Philip Mirowski – a *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature's Economics* című kötet szerzője, amiben azért kritizálja a neoklasszikus közgazdaságtant, amiért a természettudományokból meríti a módszertanát – a közelmúltban kiadott egy könyvet a neoliberalizmusról és a közgazdaságtani szakmáról a 2008-as gazdasági válság vonatkozásában. A *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown* kötetében a fő tézise az, hogy a közgazdaságtani szakma teljességgel kudarcot vallott abban, hogy előre jelezze és megmagyarázza a pénzügyi krízist. A főáramú közgazdászok ennek ellenére semmilyen negatív következményeket nem szenvedtek,

hanem úgy folytatták tovább, mintha mi sem történt volna.

Mirowski szerint a neoklasszikus közgazdaságtan, a neoliberalizmus és a politikai jobboldal megerősödött a válság alatt a Mont Pelerin Társaság által vezérelt összetett propagandatevékenységnek és tekervényes lobbigepezetnek köszönhetően. Mirowski szerint a Mont Pelerin Társaság a központja a konzervatív és szabadpiaci agytrösztök hálójának, illetve a politikát irányító neoliberais akadémikusoknak.

Mirowski elemzése érdekes, bár egy szélsőbaloldali, egalitárius perspektívából íródott. A neoklasszikus közgazdaságtan analízise és kritikája kiváltképp találó.

A FŐÁRAMÚ KÖZGAZDASÁGTANI SZAKMA SIRALMAS ÁLLAPOTA

A főáramú neoklasszikus szakma képtelen volt előre jelezni a 2008-as gazdasági válságot. Mivel a neoklasszikus közgazdászok úgy hitték, hogy a makroökonómiai stabilitás új korszakát éljük – amit Great Moderation-nek, Nagy Megnyugvásnak ne-

veztek – amelyben a jegybankok lényegében eltörölték a súlyos recessziókat, megglepetésként érték őket a pénzügyi rendszerben és a világ gazdaságban 2008 óta tapasztalt hatalmas problémák.

Mirowski ezt a kudarcot egy módszertani zsákutca eredményének véli. A neoklasszikus szakma képtelen volt megjósolni a 2008-as válságot az olyan módszertani eszközeivel, mint a hírhedt dinamikus sztochasztikus általános egyensúlyi (DSGE) modellek. Mivel a DSGE-ben lényegében nincs helye a válságoknak, a neoklasszikus közgazdászok nem csupán képtelenek voltak előre jelezni a válságot, hanem utólag sem voltak képesek megmagyarázni azt.

Mirowski egy kognitív disszonanciát diagnosztizál a neoklasszikus tábor berkein belül. Mivel a neoklasszikus elméletek képtelenek megmagyarázni a gazdasági válságot, szakadék tátong az elfogadott elmélet és a valóság között. A szakadék áthidalásához a neoklasszikusok – Mirowski szerint – úgy reagáltak, hogy hozzáigazították (vagy eltorzították) az empirikus bizonyítékot, hogy az valahogyan beleilleszkedjen az elméletükbe. Ahelyett, hogy elismer-

nék egy paradigmaváltás szükségét a főáramú közgazdaságtanban, a közgazdaságtani szakma makacsul ragaszkodik a matematikai modelljeihez.

Mirowski precízen írja le a főáramú ortodoxia tehetetlenségét. A neoklasszikus közgazdaságtanba fektetett intellektuális tőke elveszett költsége hatalmas. A szakma irány és vízió nélkül, a középszerűségbe ragadva botladozik és stagnál. Indoktrináció hatja át az ortodoxiát. A diákok az inkoherens elméletek egyvelegét ismertető közgazdaságtani tankönyvekből tanulnak. Magas rangú folyóiratokban publikált rövidített cikket olvasatnak velük, amik a főáramú módszert alkalmazzák. Ezzel kapcsolatban Mirowski rámutat arra, hogy a folyóiratok általában véve nem publikálnak többé módszertani és gazdaságtörténeti cikkeket, a helyükbe pedig matematikai és statisztikai cikkek léptek. Mirowski helyesen összekapcsolja a matematizációt és a természettudósok beleolvasztását a közgazdaságtanba, ezt a fejleményt pedig a 2008-as gazdasági válság egyik okának tartja.

Mirowski kritikával illeti a neoklasszikus módszertant és úgy érvel, hogy a közgazdászok irigyelik a fizikai tudományokat. Az irigységük folytán a közgazdászok elkezdték a fizika módszerét és modelljeit imitálni. A fizikában használt matematikai megközelítés volt az, ami ellehetetlenítette, hogy a neoklasszikusok előre lássák a válságot. Mirowski kritikája nem tartózkodik a baloldali neoklasszikus közgazdaságtan megtámadásától. Az álláspontjával következetes módon nem csupán Greenspant és Bernanke-t korholja, hanem Stiglitzet és Krugmant is. Míg talán vannak közöttük ideológiai nézeteltérések, mindegyikük a DSGE modelleket használja,¹² ahol egy reprezentatív cselekvő maximalizálja a hasznossági függvényét.

Mirowski szerint a DSGE modell volt az, ami lehetővé tette a közgazdaságtan egyesítését, miután a mikroökonómia elvált a makroökonómiától a keynesi forradalom következtében. A DSGE mo-

¹² Ahogyan arra Mirowski rámutat, minden jegybank DSGE modelleket használ.

dellek lehetővé tették a mikroökonómia matematikai megközelítésének alkalmazását a makroszférában azzal, hogy bevezették a magas fokú aggregációkat és a hasznosságmaximalizáló ágenseket. Mirowski addig is elmerészkedik, hogy kijelentse, hogy a neoklasszikus közgazdaságtan eltűnik a DSGE nélkül.

Miközben Mirowski a közgazdaságtan újraindítását és a neoklasszikus paradigma végét követeli, képtelen alternatívát javasolni, és úgy tűnik, nincs tisztában az osztrák iskola praxeológiai megközelítésével. A realisztikus alternatíva, amit Mirowski követel, már létezik. Azzal sincs tisztában, hogy a realisztikus módszerüknek köszönhetően az osztrák iskola közgazdászai a legkevésbé sem lepődtek meg a gazdasági válságon, amit néhányuk előre jelzett. Mirowski tudatlansága az osztrák iskolát illetően sajnos hatalmas méreteket ölt, ahogyan azt látni fogjuk abból, ahogyan Hayekot értelmezte, és ahogyan teljesen elhanyagolta Ludwig von Mises és Murray Rothbard műveit – a kortárs osztrákokról nem is beszélve.

A fő probléma Mirowskival a zavarodottsága az osztrák iskola és a libertarianizmus tárgykörében. Mirowski neoliberaisnak tartja a legtöbb neoklasszikus közgazdászt (néhány baloldali, mint Stiglitz és Krugman kivételével). Hallgatólagosan az osztrák iskolát is belefoglalja a neoliberális táborba.¹³ Sőt,

¹³ Például Mirowski szemében a 2008-as gazdasági válság a neoliberális ideológia kudarcát szimbolizálja, mivel a neoliberális ideológiát tekinti a krízis okának. Ennélfogva eltűnődik, hogy miként lehetséges az, hogy Hayek és Rand könyveinek eladásai az egekbe szöktek a neoliberalizmus nyilvánvaló kudarc ellenére. Úgy gondolja, a gazdasági válság világos bizonyítéka annak, hogy a piacok nem működnek. Ezt a rejtélyt azal magyarázza, hogy az összeesküvő Mont Pelerin Társaság által irányított neoliberális propaganda nem engedi a szavazóknak, hogy megértsék, hogy a piacok gonoszak. Mirowski képtelen meglátni, hogy a gazdasági válságot a pénzügyi piacokba való állami beavatkozás okozta, és hogy Hayek és Rand az állami beavatkozás – az intervencionizmus – kritikusai. Nem csoda, hogy növekedett a népszerűségük. Ezek a szerzők továbbá nem neoklasszikus közgazdászok. Tehát – annak ellenére, hogy Mirowski el szeretné hitetni velünk, nincs itt semmi ellentmondás.

„hayeki neoliberálisokról” is ír.¹⁴ Az osztrák iskola követői azonban nem neoklasszikusok, és nem is lehet sokukat neoliberálisnak tartani.¹⁵

¹⁴ Mirowski egy ponton elismeri, hogy az anarcho-kapitalizmus és a neoliberalizmus teljesen ellentétesek egymással. Ennek ellenére neoliberális szervezetnek tartja a Mont Pelerin Társaságot, függetlenül attól, hogy annak számos tagja anarcho-kapitalista vagy klasszikus liberális.

¹⁵ Hülsmann (*Mises: The Last Knight of Liberalism*, 869. o.) úgy érvel, hogy Hayek neoliberális volt. Ez az ítélet azonban vitatható (lásd Huerta de Soto, “Mises: the Last Knight of Liberalism, Book Review,” *Quarterly Journal of Austrian Economics*, 15 (4), 469-479. o). Ami azt illeti, „egy 1981-es interjúban egy Chilében tett látogatása során Hayek fenntartások nélkül kijelentette, hogy ő nem neoliberális, és ő hajlandó fejleszteni – de nem alapjában véve megváltoztatni – a klasszikus liberalizmus posztulátumait. (*El Mercurio*, 1981. április 18).” (Boas és Gans-Morse, “Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan.” *Studies in Comparative International Development*, 44, 137-161.)

Igaz, hogy Hayek nem volt a manchesterizmus vagy a teljes laissez-faire támogatója. Azonban ha el is fogadjuk, hogy Hayek neoliberális, sokan mások is a Mont Pelerin Társaságnak tagjai, akik az osztrák iskola követői és a klasszikus liberalizmus (vagy az anarcho-kapitalizmus) elkötelezett támogatói.

Igaz, hogy Mirowski a könyvének egyes részeiben különbséget tesz a neoliberais és a libertarius, illetve a neoklasszikus és az Osztrák között, ezt a különbségtételt azonban nem alkalmazza következetesen. A következetesség hiánya pedig érdekes eredményeket produkál.¹⁶

Például úgy érvel, hogy a chicagói iskolai hatékony piacok elmélete (efficient market hypothesis, EMH) Hayek tudáselméletét formalizálja. Ez azt lát-szik sugallni, hogy Hayek – vagy más Osztrákok – a neoklasszikus közgazdászok módszertanát vallják,

Az alapító ülésen Mises és Hazlitt ebbe a kategóriába tartozott, amit Mirowski tragikusan figyelmen kívül hagy.

¹⁶ Hayek *Út a szolgálághoz* kötetéhez hasonlóan, amit „Minden párt szocialistáinak” dedikáltak, Mirowski „Minden párt neoliberálisainak” dedikálja a könyvét. Az analógia nem tökéletes. Hayek minden párt szocialistái abban különböztek, hogy milyen mértékben támogatják az államizmust. Néhányan több államizmust pártolnak, mint mások, de mindannyian támogatják. Ezzel ellentétben Mirowski neoliberálisai között *katégorikus* különbségek vannak, mivel abba beleérti – legalábbis időnként – az ausztro-libertariusokat is. Ami azt illeti, a legtöbb „neoliberais” szocialistának minősülne egy rothbardi nézőpontból. Velük ellentétben az osztrák iskola anarcho-kapitalista követői teljesen elleneznek minden állami cselekvést.

és egyazon neoliberais táborba tartoznak. Semmi sem állhatna távolabb az igazságtól. Hayek szubjektív tudás-elmélete úgy kezeli a tudást, mint ami hallgatólagos, privát, szubjektív és decentralizált. Ahogy Hayek kezeli a szubjektív tudást, az alapján véve ellentétben áll az információ bármilyen matematikai vagy formalizált kezelésével. Pontosabban a vállalkozói tudás kreatív természete az Osztrák hagyományban ellentmondásban áll az EMH objektív és adott típusú információjával.

Az EMH azt állítja, hogy a piaci árak hatékonyak, mivel magukba foglalnak minden releváns információt, illetve feltételez egyfajta objektív információt, ami eladható és megvásárolható a piacon. Ugyanakkor ami fontos, az nem az objektív és adott információ, hanem sokkal inkább annak a szubjektív interpretációja és az új vállalkozói tudás megalkotása egy dinamikus folyamat során. A múltbéli árak csupán történelmi cserekapcsolatok, amik elősegítik a piaci szereplőket abban, hogy új információt alkossanak. Mirowski torzít Hayek álláspontján, amikor kijelenti, hogy Hayek szerint a piac közvetíti a tudást, amire szükségünk van. Hayek ehelyett arra mutat rá, hogy a piaci árak lehetővé teszik

számunkra, hogy felhasználjuk a többi piaci szereplő szubjektív tudását. A piac nem közvetíti automatikusan a tudást, amire szükségünk van, hanem helyette a piaci szereplőknek kell felfedezniük és megteremteniük azt, amire szükségük van, hogy elérjék a céljukat.

További probléma is akad azzal, amikor Mirowski összekeveri a szubjektivizmust és Hayek tudáselméletét az EMH, a CAPM [capital assets pricing model/tőkepiaci árfolyamok modellje] és a Black-Scholes modellekkel. Semmi szubjektivista nincsen az olyan egyensúlyi konstrukciókban, mint az EMH, a CAPM vagy a Black-Scholes. Ezekben a matematikai modellekben eleve adott minden releváns információ. Statikusak. Mirowski egyszerűen figyelmen kívül hagyja Hayek fő érvét, miszerint a vállalkozók egy versengő piaci folyamat során fedeznek fel új információt.¹⁷ Mivel a piac egy folyamat, a piac soha nem tökéletes. A piaci résztvevők hibázhatnak, vagy illúzió áldozatai lehetnek; erre remek példa Mirowski teljes könyve.

¹⁷ Lásd Friedrich A. von Hayek, „The Use of Knowledge in Society,” *The American Economic Review*, 35 (4): 519-530, 1945.

Egy másik érdekes következménye annak, hogy Mirowski képtelen világosan megkülönböztetni az osztrák iskolát és velük szemben a neoliberaisokat akkor nyilvánul meg, amikor a konstruktivizmussal foglalkozik. Mirowski konstruktivistának tartja a neoliberaisokat. Mirowski ugyanekkor Hayekot (és az ember azt gondolhatná, hogy az egész osztrák iskolát) is beleérti a neoliberaisok csoportjába majd megpróbálja összeegyeztetni a konstruktivizmus hayeki kritikáját a neoliberalizmussal. De hogyan lehetne Hayek – aki minden erejével küzdött a konstruktivizmus és a szcientizmus ellen a huszadik században – egy konstruktivista?

Az osztrák és a chicagói iskola hallgatólagos összekeverése kiváltképp probléma. Mirowski azt állítja, hogy a neoliberaisok elfogadják a spontán rend fogalmát. A spontán rend azonban egy fogalom, amit elsősorban Hayek és más osztrákok használnak. A chicagói neoliberaisok ezzel szemben az egyensúlyi konstrukciót használják analitikai eszközként. De az egyensúlyi analízis alapvetően ellentétben áll a dinamikus piaci folyamat osztrák elemzésével. Röviden, a chicagói neoliberaisok nem alkalmazzák következetesen a spontán rend fogalmát.

Szerzők, mint Mark Skousen¹⁸ megpróbálták hivat építeni a chicagói iskola és az osztrák iskola közé. Ez azonban lehetetlen vállalkozás. A két bölcséleti iskola közötti fő és alapvető különbség a módszertani megközelítésük.¹⁹ Az osztrák iskola követői a misesi hagyomány alapján logikailag vezetik le az *a priori* gazdasági törvényeket az emberi cselekvés axiómájából, néhány általános előfeltevés segítségével. Ahelyett, hogy kísérleteznének és a külvilágra tekintenének, befelé tekintenek az introspekcio segítségével, hogy ráleljenek az igazságra.

A chicagói iskola közgazdászai ezzel ellentétben Milton Friedmant követve egy pozitivista módszert alkalmaznak. Míg az Osztrákok úgy tartják, hogy az embernek először szüksége van egy elméletre ahhoz, hogy értelmezze a történelmet, a chicagói iskola követői a történelemből próbálják levezetni a

¹⁸ Mark Skousen, *Vienna & Chicago. Friends or Foes? A Tale of Two Schools of Free-Market Economics*, Washington: Regnery, 2006.

¹⁹ Az osztrák közgazdaságtani iskola módszeréről lásd Hans-Hermann Hoppe, *A gazdaságtudomány és az osztrák módszer*, Eger, 2021.

gazdasági törvényeket; néha ökonometriai elemzést alkalmazva. Míg az osztrák iskola hagyományának tudósai az emberi interakciók dinamikus folyamatának tekintik a valóságot, a chicagói tudósok egyensúlyi modelleket alkalmaznak, amelyekből definícióból adódóan hiányzik a vállalkozás és a kreativitás, a dinamikus piaci folyamat pedig befagyasztott. Míg az osztrák közgazdászok úgy tartják, hogy egy közgazdász feladata megérteni és elmagyarázni a törvényeket, amelyek a dinamikus piaci folyamatot kormányozzák, Friedman célja helyes előrejelzéseket tenni.²⁰ Míg az osztrák közgazdászok a piaci folyamat realisztikus magyarázatára törekednek, Friedman számára a feltevések valószerűsége irreleváns; csupán egy elmélet prediktív ereje számít.

Mirowski kritizálja a könyvében Friedman megközelítését, kijelentve, hogy katasztrofális kudarc-

²⁰ Mirowski saját ismeretelméleti álláspontja nem világos. Úgy tűnik, abban hisz, hogy nem léteznek egyetemes gazdasági törvények. Ami azt illeti, kijelenti, hogy a politikai baloldalnak ki kellene hangsúlyoznia a vitákban, hogy megváltoztak az idők (velük együtt pedig a gazdasági törvények).

nak bizonyult az előrejelzések céljából való modell-építés – amivel az osztrák iskola megannyi követője egyetértene. Mirowski sajnos nem említi az osztrák iskola módszertanát a könyvében, és úgy tűnik, nem is ismeri ezt az alternatívát, amit a Mont Pelerin Társaság számos tagja védelmez.

A Bécs és Chicago közötti módszertani különbségekhez közvetlenül kapcsolódik a versenyről alkotott ellentétes nézetük. Míg a chicagói tudósok hajlamosak támogatni és megalkotni olyan trösztellenes törvényeket, amelyek közelebb viszik a valóságot a tökéletes versenyről alkotott modelljeikhez, az osztrák iskola tudósai ellenzik a dinamikus piaci folyamatba való állami beavatkozást a trösztellenes törvények formájában.²¹

A modellépítéshez és a matematizációhoz szükséges magas fokú aggregáció továbbá oda vezetett, hogy a két iskola közvetlenül ellentétes álláspontot képviseljen a tőke kapcsán. A tőkét, amit a chicagói

²¹ Dominick Armentano, *Antitrust and Monopoly: Anatomy of a Policy Failure*. 2nd ed., California: The Independent Institute, 1990.

modellekben a K betűvel jelölnek, homogén, permanens pénzalapként kezelik, ami egyidejűleg és automatikusan produkál jövedelmet.²² A nézet, miszerint a tőke egy homogén pénzalap, a termelés pedig azonnali, a chicagói iskola által gyakorolt formalizálásnak és matematizálásnak a közvetlen következménye.

Az osztrák iskola tőkéről alkotott nézete alapján véve ellentmond a neoklasszikusnak. Ami azt illeti, heves vita zajlott Chicago és Bécs között a tőke fogalma kapcsán. Friedrich Hayek²³ és Fritz Machlup²⁴ kritizálták Frank Knight-ot a tőke, mint homogén, automatikusan önfenntartó pénzalap értelmetlen fogalmáért. Az Osztrák tőkeelmélet és a

²² Lásd Jesús Huerta de Soto, 2009. *Money, Bank Credit and Economic Cycles*. 2nd. Ed. Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 517-18. o. [Magyarul megjelent *Pénz, banki hitel és gazdasági ciklusok* címmel és elérhető a szerző honlapján; a hivatkozott szakaszért lásd a 385. o.-tól a magyar kiadásban.]

²³ Friedrich A. von Hayek, „The Mythology of Capital,” *Quarterly Journal of Economics*, 59 (2), 199-228, 1936

²⁴ Fritz Machlup, „Professor Knight and the ‘Period of Production.’” *Journal of Political Economy*, Vol. 43 (5). 577-624. o. 1935.

nézet, miszerint a termelés egy időigényes folyamat, lehetővé tette az osztrák közgazdászok számára, hogy kifejlesszenek egy elméletet a valódi megtakarítások hiányában megvalósított hitelexpanzió által előidézett intertemporális torzulásokról a termelési szerkezetben. Az osztrák közgazdaságtani iskola üzleti ciklus-elméletét általában nem érti meg a chicagói iskola, mivel a neoklasszikus közgazdászok nem rendelkeznek a szükséges elméleti eszközökkel; eszközökkel, amiket képtelenek kifejleszteni a módszertani megközelítésükkel.

Ennek megfelelően a Nagy Gazdasági Világváltság (és a 2008-as gazdasági válság) Osztrák és Chicagói interpretációi jelentősen eltérnek egymástól. A chicagói iskola – Milton Friedman és Anna J. Schwartz nyomdokaiban – azt tartja, hogy a nagy világválság súlyossága a Federal Reserve által elkövetett hibákból ered. Konkrétan a Federal Reserve – Friedman és Schwartz szerint – nem bővítette elég gyorsan a monetáris alapot az 1930-as évek elején. A chicagói magyarázatot követve Ben Bernanke megígérte Milton Friedmannek, hogy nem fogják ismét elkövetni ugyanazt a hibát, ami megmagyarázza a

Federal Reserve reakcióját a 2008-as gazdasági válságra a mennyiségi lazítás (Quantitative Easing) formájában.

Ezzel ellentétben az osztrák üzleti ciklus-elmélet a Nagy Gazdasági Világválságot az 1920-as években lezajlott példátlan méretű hitelexpanzióval magyarázza.²⁵ A pénzkínálat újrainflálása az Osztrák nézet szerint megzavarja a gazdaság szükséges átszervezését, mivel stabilizálja a mesterségesen régi, rossz befektetéseket, és újakat stimulál. Az Osztrákok a nagy válság súlyosságát az 1920-as évek hitelexpanziójának méretével magyarázzák, illetve az 1930-as években bevezetett állami beavatkozásokkal, mint a Smoot-Hawley Vámtörvény vagy általánosságban a New Deal.²⁶

²⁵ Lásd Murray N. Rothbard, *America's Great Depression*. 5th ed. Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute.

²⁶ Lásd Murray N. Rothbard, "Milton Friedman Unraveled." *Journal of Libertarian Studies*, 16 (4): 37-54. Ebben a cikkben Rothbard Friedman nézeteit támadja az osztrák nézőpontból.

Az osztrák közgazdászokat nem vezette meg a 2000-es évek látszólagos árstabilitása. Ami azt illeti, Mises és Hayek óva intettek az általános árszint-stabilizációs politikától, amit Fischer és más monetáristák dicsőítenek. A gazdasági növekedés idején az efféle politika az új pénz folyamatos befecskendezését követeli, ami az intertemporális torzulások *forrása*. Az üzleti ciklus-elméletüknek köszönhetően az osztrák iskola követőit nem lepte meg a 2008-as pénzügyi válság, a chicagói közgazdászokkal ellentétben. Ez a válságot megelőző évekre is igaz. Így Mirowski egyszerűen téved, amikor kijelenti, hogy a válságot nem látta előre (a teljes) közgazdasági szakma. Igaz, hogy a neoklasszikus közgazdászok – a módszertani megközelítésük révén – nem tudták kidolgozni a 2000-es évek elején lezajló hitelexpanzió problémáinak megértéséhez szükséges elméleti eszközöket. Az osztrák közgazdászok kezében azonban ott voltak azok az eszközök.

Nem meglepő módon a másik fő nézeteltérés Chicago és Bécs között – amire Mirowski nem tér ki – a monetáris politikával kapcsolatos. Az osztrák iskola legtöbb követője támogatja a jegybankok eltörlését és egy szabadpiaci pénz bevezetését, mint a 100

százalékos aranystandard.²⁷ A chicagói iskola közgazdászai általánosságban nem akarják a piacra bízni a pénzkínálatot, hanem a rendeleti pénzt kibocsátó jegybank pártján állnak. A chicagói iskola védelmezői a központi tervezést a pénz esetén nem problémának, hanem a bankszektorbeli krízis megoldásának látják.

Mirowski nem érinti ezeket az alapvető különbségeket. Igaza van, amikor helyesen neoliberais intézménynek nevezi a központi bankot. Azonban azt is állítja, hogy a Tea Party az Egyesült Államokban

²⁷ Lásd például Murray N. Rothbard, *The Case for a 100 Percent Gold Dollar*. Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute. Érdekes módon Mirowski burkoltan azt állítja, hogy a Nagy Gazdasági Világválságért felelős politika az osztrák iskola álláspontján alapult, azonban az újrainflálás és az intervencionizmus aligha nevezhetők osztrák nézeteknek. Azt is vallja, hogy a Mont Pelerin Társaságot alapító csoport – azaz beleérve Misest és Hayekot – vesztett Keynes, Rooseveltt és az olyan piaci szocialisták ellen, mint Oskar Lange és Jacob Marschak. Az igaz, hogy Rooseveltt és mások a keynesiánus gazdaságpolitikát követték. Azonban hibás azt sugallni, hogy az osztrákok elvesztették volna a vitát elméleti szinten. A szocialista kalkulációs vitáért lásd Huerta de Soto, *Socialism, Economic Calculation and Entrepreneurship*.

lényegében egy neoliberális csoport. Később pedig azt mondja, hogy Ron Paul szeretné eltörölni a Federal Reserve rendszert. Mirowski azt is megjegyzi, hogy Ron Paul a hayeki hagyományt követi, aki a szabad bankrendszer pártján áll. Ron Pault azonban a Tea Partyhoz közel állónak tartják. Az olvasó továbbra is össze van zavarodva. Miért akarna egy neoliberális csoport (a Tea Party) hőse (Ron Paul) eltörölni egy neoliberális intézményt (a Federal Reserve rendszert)?

Egy újabb látszólagos ellentmondással találjuk szembe magunkat, ami abból fakad, hogy a szerző nem tett világos különbséget az Osztrák és a Chicagói, vagy a libertárius és a neoliberális között. Ha Mirowski elmagyarázta volna, hogy Ron Paul az osztrák iskola követője, nem lett volna meglepő az olvasó számára, hogy ellenzi a Federal Reserve rendszert. Mirowski azonban csak kijelenti, hogy Bernanke Milton Friedman neoliberális álláspontját osztja. Egyszerűen képtelen megérteni, hogy a chicagóiak és az osztrákok homlokegyenest ellenkeznek egymással bizonyos alapvető kérdésekben, és hiba ideológiailag és módszertanilag közelinek tekinteni őket.

MIROWSKI ZAVARÁNAK EREDETE

Honnan fakad Mirowski zavara? Miért nem különbözteti meg világosan a chicagói és az osztrák iskolát?

Lényegében három ok járulhatott hozzá ehhez a zavarhoz.

Egy, mind az osztrák iskola, mind a chicagói iskola megannyi szabadpiaci gondolatot vall. Általánosságban véve mindkét iskola tagjai ellenzik az árkontrollokat, a termékszabályozásokat és az oktatási szolgáltatások állami biztosítását. De ahogyan arra fentebb rámutattunk, a különbségekben is bővelkednek. A chicagói iskola támogatja a jegybankrendszert és a trösztellenes törvényeket, míg az osztrák iskola nem. Ha Mirowski megismerkedett volna a libertárius állásponttal, amit az osztrák iskola megannyi követője vall, ráébredt volna arra, hogy az Osztrákok roppant távol állnak a chicagói iskola neoliberais pozíciójától.

Kettő, Hayek 1950-ben Chicagóban lett professzor. Azonban a tény, hogy Hayek Chicagóban élt, nem jelenti azt, hogy közel állt a chicagói eszmék-

hez. Ami azt illeti, Hayek azért lett a Társadalmi bölcsélet bizottságának (Committee on Social Thought) professzora, mert a chicagói közgazdászok ellenezték, hogy a közgazdaságtani tanszéken kapjon kinevezést. Ez érthető, hiszen Hayek roppant kritikusan viszonyult a chicagói közgazdászok pozitívista megközelítéséhez.

Három, a zavar legvalószínűbb oka abból ered, ahogyan Mirowski a Mont Pelerin Társaságot kezeli, ahol az osztrákok és a chicagóiak egyesítették erejüket.²⁸ A Mont Pelerin Társaság 1947-es alapító gyűlésén a kezdetektől három fő iskola képviselte magát: az osztrák iskola, az ordoliberalizmus és a chicagói iskola.²⁹ Az osztrák iskolából Mises és Hayek, az ordoliberalisoktól Walter Eucken és Wilhelm Röpke, a chicagói iskolából pedig George

²⁸ Mirowski lényegében egy jól szervezett érdekcsoportnak tekinti az MPT-t, amit azért alapítottak, hogy eltöröljék a jóléti államot, ami Mirowski szerint elengedhetetlen a társadalmi jólét érdekében.

²⁹ A későbbiekben a negyediknek tekinthető a *public choice* iskola.

Stigler, Frank Knight és Milton Friedman vett részt az alapító gyűlésen.

Mind a chicagói iskola, mind az ordoliberalis iskola tekinthető neoliberalisnak. Ellenzik a szocializmust, azonban a manchesterizmust is, azaz a klasszikus liberalizmus *laissez-faire* megközelítését.³⁰ Mind az ordoliberalisok, akik elsősorban a németajkú országokban tevékenykedtek, mind a chicagói iskola követői egy erős állam pártján állnak, aminek a feladata megalkotni a piac keretrendszerét és bizonyos irányba terelni a gazdasági életet. Továbbá azt szeretnék, hogy az állam nyújtson némi társadalombiztosítást.

Az osztrákok és a neoliberálisok között szinte a legelejétől kezdve jelentős feszültség uralkodott a Mont Pelerin Társaságban. Ahogyan Mises írta az 1950-es években: „Egyre több és több kétségem van afelől, hogy lehetséges-e együttműködni az ordo-

³⁰ Még Mirowski is elismeri, hogy a neoliberálisok általánosságban nem hisznek a *laissez-faire*-ben. Mirowski odáig is elmerészkedik, hogy „mulatságosnak” nevezi a *laissez-faire* álláspontot.

intervencionizmussal a Mont Pelerin Társaságban.”³¹

Visszatekintve az osztrák iskola nézőpontjából valóban stratégiai hibának mondható, hogy szövetségre léptek a chicagói iskolával és a többi neoliberalissal a Mont Pelerin Társaságban. Mivel az Osztrákok és a neoliberálisok egyesítették erejüket a Mont Pelerin Társaság égisze alatt, olyan szerzők, mint Mirowski, hajlamosak összekeverni a neoliberalizmust a libertarianizmussal, és a Chicagói álláspontot az Osztrákkal. Ahelyett, hogy közös célú barátként kezelik a neoliberálisokat, az Osztrákok jobban jártak volna, ha csupán ellenségük – nevezetesen a teljes szocializmus – ellenségeként tekintenek rájuk. Az Osztrákok sokkal inkább kihangsúlyozhatták volna az ideológiai és módszertani különbségeiket egy olyan Mont Pelerin Társaságban, amit ők dominálnak, és ahonnan kizárták a chicagóiakat és más neoliberálisokat. A legtöbb támadás, amit Mirowski intéz a közgazdasági szakma, mint olyan,

³¹ Lásd Jörg Guido Hülsmann, *Mises: The Last Knight of Liberalism*, 88o. o.

vagy a liberalizmus ellen, elvesztette volna a hitelességét. Arra kényszerült volna, hogy kizárólag a chicagói iskolát és a neoliberaisokat támadja.

NÉHÁNY TOVÁBBI HIBA

Mirowski gyakran nyers antikapitalista propagandába elegyedik. Például úgy tekint a Facebookra, mint ami a gonoszság ékköve. Az embereket a neoliberalizmus valahogyan felszínes ön-marketingre készíti. A digitális korban minden piac, még az én is. Az emberek ennél fogva elveszítik a valódi identitásukat. Minden rugalmassá válik, ahogyan az emberek új képességekre tesznek szert a piac szükségéhez igazodva. Mirowski szemében az emberek arra kényszerülnek, hogy megalkossanak egy rugalmas neoliberais vállalkozói identitást, amit ő a valódi személyiség végének tekint.

Legyen elég annyit mondani, hogy senki sem kényszerít senkit arra, hogy a Facebook által nyújtott szolgáltatást használja. A használatuk teljességgel önkéntes. Az ember helyteleníthet bizonyos kulturális fejleményeket, mint a felületesebb emberi kapcsolatokat, a mély barátságok és a család ha-

nyatlását, az időhiányt a spirituális és a fizetetlen tevékenységekre. Azonban nem a kapitalizmus, hanem a rendeleti pénzzel finanszírozott jóléti állam az, ami elősegíti ezeket a fejleményeket. A jóléti állam elgyengíti a hagyományos kötelekeket – nevezetesen a mély barátságokat és a családot – azzal, hogy magára vállalja a polgári társadalom felelősségeit. A rendeleti pénz és az abból fakadó hitelkultúra gyorsabbá, stresszesebbé és kevésbé függetlenné teszi az életünket. A magas adósságok a pénzcsináló tevékenységekre irányítják a fókuszot.

Mirowski továbbá elfeledkezik arról, hogy a szabadpiac és a magántulajdon az, ami lehetővé teszi a személyiség kifejlesztését. A magántulajdon a test kiterjesztéséhez hasonlítható, és testet ölt benne a személyiség. Az író a tollának, a focista a cipőjének, a doktor az eszközeinek, a zenész a hegedűjének a tulajdonosa. A magántulajdon teszi lehetővé számunkra, hogy kifejlesszük a személyiségünket. Magántulajdon nélkül senki sem tudja kifejleszteni és javítani a személyiségét. A magántulajdon biztosít lehetőséget az embereknek arra, hogy fejlődjenek és változzanak. A piacok számtalan lehetőséget biztosítanak az embereknek arra, hogy kifejlesszenek egy

személyiséget. Megengedik, hogy az emberek rugalmasabbak legyenek és új képességeket sajátítsanak el, ez azonban a saját önkéntes választásuk.

Mirowski azt is kritikával illeti, hogy a piacok kielégítik azt, amit ő furcsa szükségleteknek tart, mint például amikor felbérelnek egy animátort egy gyermek születésnap partijára, egy tanácsadót, aki segít homogénizálni a családi bevételeket és kiadásokat, vagy egy táplálkozási tanácsadót.

Sokan a piaczgazdaság remek vonásának és előnyének tartják, hogy kielégíti nem csupán a többség, hanem a kisebbségek igényeit is. A piaczgazdaság nem diszkriminál olyan igényekkel szemben, amiket a többség furcsának talál. Kicsoda Mirowski, hogy ítélkezzen mások igényei fölött, ha ezek az emberek nem szegnek meg semmilyen tulajdonjogot? És mi a helyzet magával Mirowskival? Nem furcsa írni egy populista könyvet, ami megpróbálja összezúzni a szabad és önkéntes cserék eszméjét azzal, hogy új ruhába öltözteti a régi antikapitalista propagandát? Nem fura, hogy valaki az állami beavatkozást, azaz a magántulajdonjogok megszegését hirdeti, majd a piacot használja, hogy eladja a könyvét? A piacnak köszönhetően az emberek ténylegesen

meg is vásárolhatják a könyvét és kielégíthetik a szabadság elleni előítéleteiket.

Az olvasó elé tárva egy újabb tévedést, Mirowski amellettt érvel, hogy a piac csak néhány játékos önérdékét szolgálja, akik lobbiznak érte például a Mont Pelerin Társaságon és más intézeteken keresztül. Azt is abszurd gondolatnak találja, hogy soha egyetlen piac sem lehet kényszerítő, és azt írja, hogy a piaci folyamatban vannak vesztesek. Képtelen meglátni, hogy a szabadpiacon a magántulajdonon alapuló önkéntes cserék *definícióból adódóan* minden piaci résztvevő önérdékét szolgálják, mivel arra számítanak, hogy *ex ante* hasznot fognak húzni ezekből a cserékből. Az önkéntes csere egy győztes-győztes szituáció. Csupán *ex post* történhet, hogy valaki arra döbben, hogy az önkéntes csere során veszteséget szenvedett.

Mirowski továbbá követője a dogmának, miszerint a piac manipulálja a fogyasztót. A szemében csupán illúzió, hogy a fogyasztók vágnak egy termékre. Az illúziót mesterségesen kényszerítik a fogyasztókra az önérdéküket hajszóoló cégek reklámkampányai.

A marketing-próbálkozások természetesen megpróbálják befolyásolni és meggyőzni a fogyasztót arról, hogy próbálja ki a terméket. A marketing néha sikeres; néha nem éri el a célját.

Ha a fogyasztó kipróbálja a terméket olyan ígéretekben bízva, amiket a termék nem vált be, nem fogja ismét kipróbálni azt. A piac lehetőséget biztosít a kísérletezésre. Egy termék, ami nem elégíti ki ésszerű áron a fogyasztói igényeket, ki fog esni a piacról és nem fog annyi bevételt hozni, hogy megtérítse a reklámozását. Tehát hosszútávon egyedül a jó termékeket reklámozzák. Ami pedig az állítólagos illúziót illeti, mindig elhessegetjük bárkinek a vágyait, mint amik az „agymosás” eredményei.³² Ezt azonban soha nem lehet bebizonyítani. Miért ne ismer-nénk el annak bizonyítékát, hogy az emberek önként információt szereznek, kísérleteznek és egymáshoz viszonyítják a termékeket? Miért ne ismer-nénk el, hogy az emberek képesek ellenállni a marketing befolyásának? És talán nem érvelhetnénk

³² Az „agymosás” vádjának „operacionálisan semmitmondóságáról” lásd Murray N. Rothbard, *Egalitarianism as a Revolt against Nature and other Essays*, 2nd ed., Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 162. o.

legalább ugyanakkora súllyal amellet, hogy Mirowski saját véleménye is agymosás szüleménye, amit szocialista propaganda ültetett a fejébe, ennélfogva az egész könyve értéktelen? Végző soron Mirowski nem maga is manipulációt folytat a szuggesztív nyelvezetével és antikapitalista propagandájával?

Mirowski a demokratikus részvételt tartja a szabadságnak, a piacot pedig egy entitásnak véli, ami uralkodik az emberek felett. A szemében Hayek és a többi neoliberais a Führer totalitarizmusát a vállalkozó totalitarizmusával helyettesítette a piacon, ahol nincsenek valódi demokratikus jogok. A fogalmi torzítások, amiket Mirowski elkövet, szinte mulatságosak. A szabadság a magántulajdonjogok megsértésének hiánya. A demokratikus részvétel – azaz a szavazás mások tulajdonának használatáról – ellentétben áll a szabadsággal. A piac nem egy entitás, ami valahogyan uralkodik az emberek felett. Az egymással önként kapcsolatba lépő és cserébe elegyedő emberek döntenek el a piac kimenetelét. A vállalkozók semmit nem kényszerítenek a fogyasztókra. Próbálják előre jelezni a fogyasztók jövőbeli

igényeit. Egy bizonyos értelemben a jövőbeli fogyasztók kívánságait képviselik.

A NEOLIBERALIZMUS HÁROM ELLENTMONDÁSA

Mirowski azt állítja, hogy három ellentmondást talált a neoliberalizmusban.

Először, amellet érvel, hogy a Mont Pelerin Társaság tagjai egy liberális társadalom mellett érvelnek, maga az MPT azonban egy zárt és rejtőző társaság. Nem enged be szocialistákat a tagjai közé, a vitákat pedig elzárják a nyilvánosság elől. Úgy tűnik, hogy Mirowski képtelen megérteni a magántulajdon fogalmát. A magántulajdon megengedi a kizárást, ami magának a magántulajdonnak a célja. Ugyanúgy, ahogyan Mirowski megtagadhatja ismeretlenektől a házába való belépést és meghívhatja a szocialista barátait, hogy velük vacsorázzon és beszélgessen, mások is alapíthatnak egy társaságot olyan szabályokkal, amiről önként döntenek, megvitathatják az eszméket abban a társaságban, majd közösen védelmezhetik azokat az eszméket a nyilvánosság előtt. Nincs ellentmondás egy társaságban, ami védelmezi a magántulajdon eszméjét és gyakorolja a magántulajdonhoz való jogot.

Másodszor, Mirowski nem érti, hogyan lehet az, hogy egy szándékosan létrehozott társaság, mint az MPT, a „spontán rendet” védelmezi. Miért lenne szükséges egy ilyen „beavatkozás” a piacba (a társaság megalapítása), ha a piac felsőbbrendű? Itt Mirowski nem látja azt, hogy a piaci folyamat spontán rendjén belül létezhetnek apró tervezett rendek, mint egy adott cég vagy egy társaság. A Mont Pelerin Társaság egy magánszervezet a piaci renden belül, ami védelmezi a szabadságot és küzd a piacba való állami beavatkozás ellen. Itt nincs ellentmondás.

Harmadszor, Mirowski azt állítja, hogy a Mont Pelerin Társaság a racionalisták társasága, akik érényként védelmezik a tudatlanságot. Mirowski szerint Hayek úgy gondolja, hogy a piac tudja a legjobban, hogy mi a jó a társadalomnak, a tömegek pedig tudatlanok. Hayek ezen értelmezése egy újabb torzítás. Hayek amellettt érvelt, hogy lehetetlen szándékosan javítani azokon az intézményeken, amik spontán fejlődtek ki a piacon, mivel lehetetlen megérteni a temérdek információt, amit ezek az intézmények megtestesítenek. Mirowski képtelen megkülönböztetni a gyakorlati és az elméleti tudást.

Minden egyes piaci szereplő gyakorlati tudását nem lehet központosítani és nem rendelkezhet azzal egyetlen személy, aki szeretne javítani a társadalmon. Azonban a piaci folyamat működésének elméleti tudása elérhető és megérthető. Míg az ember tudatlanságban él a társadalomban létező hatalmas méretű gyakorlati tudást illetően és képtelen jobbítani a társadalmon a központi tervezés eszközével, az ember levonhatja és védelmezheti az elméleti tudást a piacgazdaság előnyeiről az állami beavatkozáshoz viszonyítva. Ismét, Mirowski ott lel ellentmondást, ahol egyetlen sincs.

Mirowski néha szalmabábra támad. Például azt írja, hogy a neoliberaisok úgy gondolják, hogy „a cégek semmi rosszat nem tesznek.” Itt eltorzítja mind a Chicagói, mind az Osztrák álláspontot. A chicagói iskola támogatja a trösztellenes törvénykezést. A cégek – tartják – egybeolvadhatnak, hogy domináns piaci pozícióra tegyenek szert és kizsákmányolják a fogyasztókat. Így a chicagói iskola úgy gondolja, hogy ezek az összeolvadt vállalatok valami rosszat csinálnak és szabályozni kell őket. Az Osztrák és a Chicagói iskola közgazdászai a korporatizmust is kritizálják – ahol a vállalatok abból akarnak

profitálni, hogy befolyásolják a kormányzatot, hogy privilégiumokat vagy állami megrendeléseket szerezzenek.

Mirowskit emellett összezavarja a piaci megoldás látszólagos szeretete, amit a chicagói iskola tanúsít. Úgy érvel, hogy a neoliberálisok „piaci megoldást” javasolnak a piaci problémákra „iskolai utalványok” vagy széndioxidkibocsátási engedélyek formájában. Az osztrák iskola azonban úgy látja, hogy az iskolai utalványoknak semmi köze nincsen a piaci megoldásokhoz. Egy utalványprogramban újraelosztják az adóbevételeket, a szülők pedig elkölthetik az utalványaikat az állam által kiválasztott iskolákban. Egy hasonlattal élve ez olyan lenne, mintha megnövelnék a jövedelemadót, majd arra használnák az adóbevételt, hogy „technológiai utalványokat” adjanak az embereknek, amiket beválthatnak az állam által elfogadott készülékekre. Itt az állam először elveszi az emberek pénzét, hogy aztán megengedje nekik, hogy úgy költsék el később, ahogyan azt az állam szeretné. A szabadpiac egészen más. A szabadpiacon nem az állam, hanem maguk az emberek döntenek el, hogy hogyan költsék el a jövedelmüket. Ugyanez igaz az oktatásra. Egy szabadpiac azt az

oktatást biztosítja, amit a fogyasztók követelnek. Ezt „piaci problémának” nevezni azért, mert nem mindenki tenne szert arra az oktatásra, amit Mirowski akar, önkényes és problémás.

Hasonló a helyzet a széndioxid-engedélyek esetén is. Amennyiben senkinek a magántulajdonjogát nem sértette meg egy azonosítható elkövető, semmi probléma nincsen. A magántulajdon megsemmisülését azonosítható elkövető nélkül – mint a földrengés általi pusztítást – isteni vagy természeti csapásnak kell tekinteni. Ahol van azonosítható elkövető, az elkövetőt be lehet perelni. Ha bűnösnek találják, kényszeríthető arra, hogy szüntesse be a tevékenységét és fizessen kártérítést az elszenvedett károkért. A piac – pontosabban a jogrendszer – elbánik az ilyen problémákkal. Az állami engedélyezés a központi tervezés egyik formája, ahol központilag határozzák meg a szennyezés optimális mértékét. Hasonlóképpen, az állam beszabályozhatná az alkoholfogyasztást, majd alkoholfogyasztási engedélyeket bocsáthatna ki, amiket az emberek elcserélhetnek. Félrevezető „piaci megoldásnak” nevezni az alkoholengedélyeket.

KONKLÚZIÓK

Bár Mirowski tarthatatlan állításokat védelmez a piacgazdasággal kapcsolatban és a sztenderd antikapitalista propagandát tárja az olvasói elé, emellett jogos kritikát is megfogalmaz a neoklasszikus közgazdaságtannal szemben. Helyesen rámutat arra, hogy a 2008-as gazdasági válság teljes meglepetésként érte a neoklasszikus közgazdászokat, és hogy a neoklasszikus közgazdaságtan képtelen megmagyarázni a krízist a sztenderd elméleti eszközeivel.

A szerző emellett rámutat arra, hogy a szakma súlyos módszertani hiányosságoktól szenved és tagadja, hogy képtelen volt megjósolni és megmagyarázni a krízist. Mirowski kihangsúlyozza a szakma intellektuális csődjét és amellett érvel, hogy a közgazdaságtanban paradigmaváltásnak kell történnie. Sajnos nem tudja, vagy nem említi, hogy az alternatív paradigma, ami realiztikus és megmagyarázza a gazdasági válságot, bizony létezik: ez az osztrák közgazdaságtani iskola.

Míg megemlíti az osztrák iskola számos képviselőjét, képtelen elkülöníteni az osztrák közgazdaságtant és a neoklasszikus közgazdaságtant. Mint ahogyan a libertáriusokat és a klasszikus liberálisokat

sem választja el pontosan a neoliberálisoktól. Ennek a kudarcnak az egyik oka az lehet, hogy az osztrák és a chicagói iskola tagja – nézeteltéréseik ellenére – egyesítették erejüket a Mont Pelerin Társaságban. Ez Mirowskit ahhoz vezeti, hogy összekeverje a két iskolát és figyelmen kívül hagyja a kisebbségben álló osztrák álláspontot. Ennek fényében stratégiai hibának tűnik az osztrákok számára, hogy közös társaságba lépjenek a chicagói iskolával.

7.

A neoliberaisok ellen³³

- Jörg Guido Hülsmann -

A Mont Pelerin Társaság „ökomenikus” vállalkozásnak indult, ami egy tető alá hívta a klasszikus hagyomány színtiszta liberálisait és a neoliberaisokat, akik támogattak egy bizonyos fokú intervencionizmust. Mises a kezdetektől fogva szkeptikusan viszonyult az ökomenikus elképzeléshez, de aggodalmi az első öt vagy hat évben igazolatlannak bizonyultak, bár a Mont Pelerin összes tevékenységének tervezése egy elkötelezett neoliberais, a svájci Albert Hunold kezében volt, akivel Mises először a *Verein für Sozialpolitik* 1928-as zürichi gyűlésén találkozott.

³³ Részlet Jörg Guido Hülsmann *Mises, The Last Knight of Liberalism* című életrajzi művéből.

Az *Út a szolgasághoz* csodálójaként Hunold egyike volt azoknak, akik arra biztatták Hayekot, hogy hívja össze a társaság alapítógyűlését Mont Pelerinen, és jelentős pénzügyi forrásokat is gyűjtött az eseményhez. Ezen a gyűlésen a társaság titkárának választották az ambiciózus Hunoldot, azonban néhány év elteltével többé nem volt megelégedve a pozíciójával Hayek alatt. A hosszútávú célja az volt, hogy a Mont Pelerin Társaság elnöke legyen; a stratégiája pedig az, hogy helyettesíthetetlené tegye magát. A legapróbb szervezeti részletekkel is ő foglalkozott, és az 1950-es évek közepére elkezdte Hayek bevonása nélkül kezelni a levelezéseket, aki neheztelt ezekre a beavatkozásokra egy olyan személytől, akit éppenséggel nem is kedvelt igazán. A ketőjük közötti konfliktus 1956 után egyre intenzívebb lett és végül összetűzéshez ért, ami a feloszlás szélére sodorta a társaságot.

A korai években ez az összetűzés alig volt érzékelhető. Hunold és mások támogatásával a neoliberaisok szüntelenül növelték a létszámukat, de nem dominálták a társaságot. Ennek a fő oka valószínűleg az volt, hogy bár Hunold a svájci üzleti közösség

pénzügyi támogatását tudta maga mögött, nem tudott versenyre kelni az összegekkel, amit az Atlanti-óceán másik oldalán mozgósítottak. Hayek, Mises és néhány másik klasszikus liberális primordiális hatást gyakorolt a megvitatandó témák kiválasztására. Ez egyrészt a tudományos pedigrijüknek volt köszönhető. Másrészt jelentős pénzügyi támogatást élveztek a Volker Fundtól és olyan egyénektől, mint Nymeyer, Grede és Crane. 1953 végéig a Volker Fund fizette a tagsági díját, és gyakran állta az utazási költségeit a Mont Pelerin Társaság lényegében minden nem-amerikai tagjának. És a Fund örömmel teljesítette Mises kívánságait (és valószínűleg Hayek kívánságait is), amikor bizonyos tagok jelenlétét kellett pénzügyileg biztosítani a találkozón. Például amikor Mises kijelentette, hogy nem vesz részt az 1954-es velencei találkozón az elégtelen francia és brit részvétel miatt, a Volker Fund megkérte, hogy válassza ki a pénzügyi segítség kedvezményezettjeit azok viszonylagos fontossága szerint. A Mont Pelerin Társaság történelmének első fázisa végére tehát a Hayek körüli vezetőség sokkal radikálisabban libertárius volt, mint a legtöbb rendszeres tag – főleg az európaiak.

A tagok nagyon jól tudták, hogy a Mont Pelerin Társaságban igen különböző orientálódású tagok élnek együtt. Ez még az újonnan érkezőknek is nyilvánvaló volt. Ennek egy példája Jean-Pierre Hamilius, egy fiatal üzleti és közgazdaságtani professzor Luxembourgból, akit Mises levelezés által ismert. Hamilius a közelmúltban fedezte fel a klasszikus liberalizmus irodalmát, amit falni kezdett és lefordított franciára és németre. Mises meghívatta a Mont Pelerin Társaság 1953-as seelisbergi gyűlésére. Hamilius azonnal felfigyelt arra, hogy a társaság „különböző csoportokra és klánokra” oszlik az ideológiai orientáció és a nyelv mentén. Ő Mises, Hazlitt, Morley, Fertig és Miller amerikai csoportjához érezte magát a legközelebb. Más résztvevőktől, akik nem tudták, hogy Misesen keresztül kapta a meghívóját, azt hallotta, fenntartásokkal kezelik a „régigárdát (Mises, Hayek, ...)”, akiket néha a „régikonzervatívoknak” is neveztek. A fiatal luxembourgi professzor buzgón jegyzetelt és vitatta meg az intervencionista terveit a különböző tagoknak, akik még nem voltak a régi gárda részei. Így John van Sickle azt javasolta, hogy adóztassák meg a gazdag örökösöket, Wilhelm Röpke a háztulajdonosoknak adott

állami támogatások pártolta és Otto Veit amellett érvelt, hogy a magas adók nem tántorítanak el a vállalkozókat attól, hogy dolgozzanak. Ludwig Erhard, frissen azután, hogy a pártja győzelmet aratott az 1953-as német választásokon, úgyszintén beszédet mondott a találkozón.

Hamilius beszámolója rávilágít a súlypontok viszonylagos változására a társaságban, amit Ludwig Erhard németországi neoliberais politikájának – az úgynevezett Wirtschaftswunder vagy gazdasági csoda – látszólagos sikere idézett elő. A szocialistáknak és a szociáldemokratáknak, akik akkoriban domináltak a főáramú közgazdasági vélemény menétét, valóban a csodával volt egyenlő az, hogy az árkontrollok eltörlése és a tervutasításos gazdaságból egy piacgazdaságba való átmenet jelentős gazdasági előnyöket eredményez. A Miseshez hasonló megátalkodott klasszikus liberálisok szemében semmilyen csodáról nem volt szó. Erhard sikere azonban problematikus volt, mivel alaptalanul hitelesítette a középutas filozófiáját. Ez a hozzá legközelebb álló tanácsadókra is igaz volt, akikre gyakran a „szociális piacgazdaság” bajnokaiként vagy az „Ordo közgaz-

daságtani iskola” vezetőiként hivatkoztak: államtitkára, Müller-Armack, illetve Wilhelm Röpke (Genf), Alexander Rüstow (Heidelberg) és Walter Eucken (Freiburg) professzorok. Röviden, arra használták Erhard kezdeti klasszikus liberális politikájának sikerét, hogy igazolják az azt követő intervencionista intézkedéseket, elsősorban a trösztellenes törvényeket és az inflációt.

Mises még a háború előtt sem rajongott a legtöbbször német közgazdászért. Az emigrációja után mindenemű közeli kapcsolatot elkerült velük. Elismerve Erhard teljesítményeit azzal, hogy hozzájárult egy Erhard tiszteletére írt *Festschrift*-hez, de elutasította a felkérést, hogy írjon egy szócikket az új sztenderd társadalomtudományos szótár, a *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften* számára; Mises csak azután egyezett bele abba, hogy írjon egy szócikket a „gazdasági liberalizmusról” – Hayek „politikai liberalizmusról” szóló cikkének kiegészítéseként, miután Gottfried Haberler kérlelte a szerkesztők nevében. És a divatos Ordo iskolával való együttműködés kiállításai sem töltötték el sok boldogsággal – történjen az a Mont Pelerin Társaságban vagy máshol. Úgy hitte, hogy az Ordo emberek aligha voltak jobbak,

mint a szocialisták, akik ellen egész életében küzdött. Ami azt illeti, idővel elkezdte „Ordo-intervencionistáknak” nevezni őket. A new yorki társai lényegében egyazon véleményen voltak – és Misessel ellentétben nem haboztak papírra vetni az álláspontjukat.

Akadtak klasszikus liberálisok Németországban, akik ellenezték az Erhard minisztérium és az Ordo iskola intervencionista túlkapásait. A laissez-faire csoport vezetője Volkmar Muthesius és Hans Hellwig voltak. Azonban nem tehettek többet annál, hogy tisztelendő hátvéd-harcot vívjanak. Miután megtagadták tőlük a professzori pozíciókat az egyetemeken, legfőbb cselekvési lehetőségüket Muthesius folyóirata biztosította, amihez Mises számos cikkel járult hozzá. Hellwig azt írta Misesnek:

Az olyan embereknek, mint Erhard és talán annál is inkább Rüstow professzor, szigorúan fogalmazva nincs sok köze a klasszikus liberalizmushoz. A korábbi klasszikus liberálisok nem haboztak volna szociáldemokratának nevezni őket. Azonban nem nevezték volna őket szociálliberálisoknak vagy katedra-szocialistáknak.

Mises így válaszolt:

Nincsenek illúzióim a „szociális piacgazdaság” politikájának és politikusainak valódi karaktere kapcsán. [Erhard tanára, Franz Oppenheimer] tanította többé-kevésbé [Kennedy elnök] harvardi tanácsadóinak New Frontier vonalát (Schlesinger, Galbraith, stb.)

De az idegen nyelvek ismeretének szinte teljes hiánya miatt – magyarázta Mises – az amerikai nyilvánosságban a valóságtól nagyon elrugaszkodott kép élt arról, hogy mit is képviselt a német „szociális piacgazdaság” modellje. A német politika egyetlen kérdése, amit az amerikai vita napirendre vett, a német jegybank monetáris politikája volt, ami sokkal kevésbé volt inflációs, mint az amerikai Federal Reserve politikája. Így úgy tekintettek a német uralgó osztályra, mint akik elköteleződtek az olyan klasszikus liberális elvek mellett, mint a stabil pénz és a nemzetközi kereskedelem.

Erhard sikere megváltoztatta a Mont Pelerin Társaságot, bevonva azokat a témákat, amikről Mises kihangsúlyozottan úgy tartotta, hogy ki kell zárni őket – mint a trösztellenes törvények szükségessége vagy a hitelexpanzió lehetséges előnyei. Mises mindkét kérdésben Volkmar Muthesius oldalán

állt, aki úgy érvelt, hogy a monopólium elleni harc legjobb módja, ha eltörlik azokat a törvényeket és állami intézményeket, amik megteremtették őket. Mises kiváltképp tartott egy újabb kör vitáról a trösztellenes törvények kapcsán. Fiatalkorában szemtanúja volt a kartellelles agitációnak, ami a felemelkedésüket követte az 1890-es években. A vitát akkoriban a *Verein für Socialpolitik* hajtotta, ami mindig új indokot keresett a további állami beavatkozásra. Immár évtizedek óta egyik oldal tollából sem találkozott új érveléssel, és arra számított, hogy a Mont Pelerin Társaságban minden vita egyhamar egy intervencionista agendába fordulna ahelyett, hogy a jelenlegi monopolárok fő okáról beszélnek: a mezőgazdasági termékekre vonatkozó amerikai árpolitikáról. Valószínűleg az ő befolyásának volt köszönhető, hogy a téma nem merült fel egészen a Mont Pelerin Társaság 1956-os berlini találkozásáig, amikor számos német professzor sürgette Hayekot, hogy tegye napirendre a monopóliumkérdést. Többé nem lehetett elkerülni a témát.

A találkozó teljesen megerősítette Mises félelmeit. Az esemény a Mont Pelerin Társaság öt éven

át tartó belső viszályainak nyitánya lett. Hayek néhány hónappal később megpróbálta mobilizálni a szövetségeseit, hogy vegyenek részt a következő találkozón St. Moritzban (1957), amiről úgy érezte, döntő fontosságú lesz a társaság jövőjére nézve, de mindhiába. A Hayek és Hunold közötti személyes feszültségek nyilvánvalóvá váltak a következő évben, ami elhozta – legelső alkalommal – a Mont Pelerin Társaságot az Egyesült Államokba – Princetonba.

A princetoni találkozó azonban pozitívan emlékeztet abban a tekintetben, hogy itt adta elő Mises az egyik utolsó előadását a Mont Pelerin Társaságnak a „Szabadság és Tulajdon” témakörében. A témát Hayek ajánlotta, aki kétségbeesetten szeretett volna szervezni valami vitaszerűséget az alapvető kérdések kapcsán a társaság tagjai között. Az előző próbálkozásai mind kudarcot vallottak, ahogy azt ő maga is elismerte. Mises azonban készen állt az egyik utolsó nagy nyilvános szereplésére. A beszéde fennmaradt hangfelvétélként és tanúbizonyságot tesz amellet a tény mellett, hogy még mindig ereje teljében volt. Az előadás mind a mai napig a klasszikus liberalizmus egyik legjobb tömör kifejtése.

A következő három évben a konfliktus Hayek és makacs titkára között a felszín alatt lappangott. Hayek nem tudott jelentős támogatásra szert tenni annak érdekében, hogy kitegyék Hunold szűrét. A legtöbb amerikai tag Hayek oldalán állt, de attól tartottak, hogy egy nyílt konfliktus elpusztítaná a társaságot. Végül elérkezett a leszámolás órája az 1960-as kasseli találkozón. Mind Hayek, mind Hunold lemondtak a pozíciójukról, de Hunold ezután alelnök lett és okozott még egy kevés pusztítást. Az 1961-es találkozó Mises 80. születésnapját volt hivatott ünnepelni, de Hunold átalakította egy újabb csatává a neoliberalizmus és a laissez-faire között. Az Ordoliberalisokat ezután egy ideig háttérbe szorították; a hatalmi vákuumot azonban nem ausztró-libertáriusok töltötték be, hanem a chicagói iskola közgazdászai.

8.

Mises a neoliberálisok ellen

- Ryan McMaken -

A „neoliberalizmus” átható gonoszágáról szóló esszéjében George Monbiot hasonló fogalmi zavart tanúsít, mint Philip Mirowski a *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature's Economics* könyvében.

Mirowski könyvének hosszú bírálatában Philipp Bagus megjegyzi, hogy Mirowski jogosan kritizálja a neoklasszikus közgazdaságtan – beleértve a chicagói iskola – megannyi elemét. Mirowski azonban bajba keveredik, amikor a közgazdaságtan bölcséleti iskoláinak széleskörűbb ismeretét kell tanúsítania. Mirowski vagy lustaságból, vagy tudatlanságból képtelen megkülönböztetni a Chicagói iskolát és az Osztrák iskolát, hogy egy példát hozzak. Továbbá,

ahogy Bagus megjegyzi, a különbség a Chicagói iskola és az Osztrákok között igen jelentős olyan kérdésekben, mint a spontán rend, a vállalkozás, az állami tervezés, a „hatékonyság,” az üzleti ciklusok és sok más téma. Ezek a különbségek jókora nézeteltéréseket teremtenek a támogatott politikai intézkedések és általánosságban a világnézet területén.

Az olvasó minderről a legkevésbé sem értesülne Mirowski olvasása – vagy ami azt illeti, Monbiot olvasása – után, aki egyszerűen „neoliberálisnak” bélyegez mindent, ami nem az Eduard-Berstein-féle demokratikus szocializmus.

Ez azonnal nyilvánvalóvá válik, amikor Monbiot úgy beszél Ludwig von Misesről és Milton Friedmanről, mintha ideológiailag többé-kevésbé megkülönböztethetetlenek lennének. Monbiot úgyszintén azt sugallja, hogy a Mont Pelerin Társaság álláspontja lényegében misesiánus, mivel Monbiot azzal kezdi a Társaság taglalását, hogy rámutat arra, hogy Mises volt az egyik alapító.

FRAKCIÓK A MONT PELERIN TÁRSASÁGBAN

A valóságban természetesen Misest egyhamar nyugtalanság töltötte el a MPT kapcsán a jelentős

ideológiai különbségek miatt a *laissez-faire* liberálisok (nevezetesen Mises) között és az olyan neoliberaisok között, mint Ludwig Erhard. Jörg Guido Hülsmann megjegyzi az „A neoliberaisok ellen” esszéjében:

A tagok nagyon jól tudták, hogy a Mont Pelerin Társaságban igen különböző orientálódású tagok élnek együtt. Ez még az újonnan érkezőknek is nyilvánvaló volt. Ennek egy példája Jean-Pierre Hamilius, egy fiatal üzleti és közgazdaságtani professzor Luxembourgból, akit Mises levelezés által ismert. Hamilius a közelmúltban fedezte fel a klasszikus liberalizmus irodalmát, amit falni kezdett és lefordított franciára és németre. Mises meghívta a Mont Pelerin Társaság 1953-as seelisbergi gyűlésére. Hamilius azonnal felfigyelt arra, hogy a társaság „különböző csoportokra és klánokra” oszlik az ideológiai orientáció és a nyelv mentén. Ő Mises, Hazlitt, Morley, Fertig és Miller amerikai csoportjához érezte magát a legközelebb. Más résztvevőktől, akik nem tudták, hogy Misesen keresztül kapta a meghívóját, azt hallotta, fenntartásokkal kezelik a „réggi gárdát (Mises, Hayek, ...)”, akiket néha a „réggi konzervatívoknak” is neveztek. A fiatal luxembourgi professzor buzgón jegyzetelt és vitatta meg az intervencionista terveit a különböző tagoknak, akik még nem voltak a régi gárda részei. Így John van Sickle azt javasolta, hogy

adóztassák meg a gazdag örökösöket, Wilhelm Röpke a háztulajdonosoknak adott állami támogatások pártolta és Otto Veit amellelt érvelt, hogy a magas adók nem tántorítanak el a vállalkozókat attól, hogy dolgozzanak.

Monbiot mindezt figyelmen kívül hagyja és egyáltalán semmi különbséget nem tesz a harmadikutas intervencionisták között – akikről Hülsmann alapján Mises úgy vélekedett, hogy „aligha voltak jobbak, mint a szocialisták, akik ellen egész életében küzdött” – és a *laissez-faire* libertáriusok között.

Meglehet, egy újságíró, mint Monbiot, azt feltételezi, hogy ezek a nézeteltérések csupán személyes konfliktusok, de mindenki tudja, aki tényleges közgazdaságtani képzésen esett át, hogy abszurdum egyazon kategóriába sorolni azokat, akik támogatják a jegybankrendszert és azokat, akik ellenzik azt.

Természetesen az egyik legnyilvánvalóbb és legnagyobb törésvonal a neoliberaisok és a tényleges liberálisok között a központi bankról alkotott ellentétes nézeteik. Ezek a nézeteltérések pedig jókora eltérést idéznek elő az üzleti ciklusok és a monopóliumok kérdéskörében.

Úgy tűnik, mindennek kapcsán Monbiot a boldog tudatlanság állapotát élvezi. Az esszéjében Monbiot (helyesen) megállapítja, hogy a neoliberalizmus jelentős szerepet játszott a 2008-as pénzügyi összeomlásban, de ezt követően neoliberálisnak bélyegzi Ludwig von Miseset, azt jelezve, hogy Monbiot nem tudja, hogy Mises és a szellemi örökösei teljes mértékben ellenzik a neoliberális nézeteket az üzleti ciklusokról és a recessziókról, illetve a jegybankok által betöltött szerepről ilyen krízisek esetén. Vajon tudja-e egyáltalán Monbiot, hogy a neoliberálisok elutasítják Mises és az osztrák iskola nézőpontját a Nagy Gazdasági Világválság okairól? Ezek nem apró személyes nézeteltérések, hiszen az, ahogyan az ember a Nagy Gazdasági Világválságra tekint, hatalmas mértékben befolyásolja, hogy miként tekint napjaink gazdasági válságaira.

Ezek a tévedések segítenek megmagyarázni, hogy Monbiot számára a neoliberalizmus miért egyszerűen a „szabadpiaci kapitalista” kódneve, annak ellenére, hogy a neoliberálisok Erhardtól Friedmanig (ahogyan azt Mises megjegyezte) a gazdaságba való állami beavatkozások igen hosszú listáját támogatják.

Ha az ember azonban készpénznek veszi Monbiot szavait, akkor azt hinné, hogy napjainkban Mises nézetei diadalmaskodtak, és a rezsimek mindenhol egyre kevésbé intervencionisták, csökkentik az adókat és általánosságban a szabadpiaci radikálisok dominálják őket. Monbiot azt állítja, hogy az angol Munkáspárt és az amerikai Demokrata Párt „egyszer a baloldal pártjai voltak”, napjainkban azonban eltérítették őket a jobboldali, szabadpiaci, laissez-faire fanatikusok.

Talán Monbiot egyszerűen nem vette észre, hogy amit egyszer „baloldalinak” tartottak, mint az állami egészségügy, az állami nyugdíj és a vállalkozás széleskörű szabályozása minden szinten, mostanra egyszerűen a *mainstream*, és többé nem a baloldali utópisták elérhetetlen álma.

Vagy talán Monbiot azt képzei, hogy az Egyesült Államok valamiféle szociáldarwinista szabadpiaci mindenki-mindenki-ellen rendszer, miközben a valóságban az Egyesült Államok hatalmas jóléti állammal bír és több állami pénzt költ az egészségügyre, mint három országot leszámítva bármelyik?

MONBIOT
NOSZTALGIKUS PESSZIMIZMUSA

Monbiot elénk tárja a társadalmi gondok listáját, amit a képzeletbeli hard-core laissez-faire non-intervencionizmus diadalma okozott:

[A neoliberalizmus] a krízisek figyelemre méltó választékában játszott jelentős szerepet: a 2007-8-as gazdasági válság, a vagyon és a hatalom offshore-olása, amelybe pusztán bepillantást nyújtanak a Panama-akták, az állami egészségügy és oktatás lassú összeomlása, a gyermekszegénység visszatérése, a járványos magányosság, az ökoszisztémák összeomlása, Donald Trump felemelkedése. De úgy reagálunk ezekre a krízisekre, mintha felbukkanásuk elszigetelt jelenség volna, látszólag figyelmen kívül hagyva, hogy mindegyiket ugyanaz a koherens filozófia katalizálta vagy súlyosbította; egy filozófia, aminek van – vagy volt – egy neve. Mi volna nagyobb hatalom, mint a név nélküli munkálkodás?

A „járványos magányosságot” leszámítva – amit úgy tűnik, rá lehet kenni arra, hogy túlságosan alacsonyak az adók – Monbiot semmi linket vagy dokumentációt nem biztosít a gyermekszegénység „visszatéréséhez”, „az ökoszisztémák összeomlásához” vagy a többi gondolhoz. A gyermekszegénység

pontosan melyik időszakhoz viszonyítva tér vissza? A tizenkilencedik századhoz? Ez egy nevetséges kijelentés, mint ahogy az is, hogy a szegénység súlyosabb Latin-Amerikában napjainkban, mint 50 évvel ezelőtt, mielőtt a szabadpiacpártiak állítólag kiterjesztették a világszintű halálos ölelésüket. Azért omlanak össze az ökoszisztémák, mert az elmúlt évtizedekben diadalmat aratott a neoliberalizmus? Monbiot nyilvánvalóan nincsen tisztában azzal, hogyan nézett ki a Cuyahoga folyó 50 évvel ezelőtt.

Ami azt illeti, Monbiot esszéjét olvasva elfogott az érzés, hogy valahol már találkoztam ugyanezzel a dologgal. És akkor eszembe jutott: Monbiot ugyanazt a világnézetet és ideológiát képviseli, mint Ferenc pápa. A ferenci nézet kegyetlenül pesszimista és elköteleződött a nézet mellett, miszerint minden egyre csak rosszabbodik folyton és mindenhol. Monbiot továbbá osztani látszik Ferenc pápa alátámaszthatatlan nézetét, miszerint a világgazdaságot alapvetően a lényegében szabályozatlan piacok dominálják. Ahogyan azt megjegyeztem Ferenc pápa nézeteiről 2015-ben:

Ferenc pápa szerint a világ közel áll ahhoz, hogy teljesen összeomoljon körülöttünk. A szegények egyre

szegényednek, állítja. A gazdagok és a szegények közötti egyenlőtlenség rosszabb, mint valaha, mondja. A szennyezés betegebbé tesz minket, mint valaha voltunk, sugallja. És az emberi élet fenntartásának alapvető feltételei elérhetetlenebbé válnak, mint valaha. Ezek az állítások egy bizonyos célt szolgálnak: hogy illusztrálják, hogy az iparosodás és a piacgazdaságok (amik modern jelenségek) az okai ezeknek a társadalmi és környezeti gondoknak. [...] Miközben olyan képet fest a világról, ami Ferenc pápa szerint „egy hatalmas szemétkupachoz” hasonlít, figyelmen kívül hagyja az empirikus adatok elsöprő mennyiségét, amelyekkel bebizonyítható, hogy az állításai egyszerűen és tényszerűen hibásak.

A NEOLIBERALIZMUS ALATT
RÉSZLEGES GYŐZELMET ARAT
A SZABADPIAC

A laissez-faire liberálisoknak a marxistákkal ellentétben nem kell kijelenteniük, hogy a dolgok rosszabbra fordulnak, ha csak részlegesen alkalmazzák az ideológiájukat. Például amikor a gyakorlatba ültetik a marxizmust, általában megfigyelhető az életszínvonal romlása. Ez megtörtént Lenin alatt, akinek – hogy elkerülje a tömeges éhezést – gyorsan visszavonulót kellett fújnia és be kellett vezetnie az

Új gazdaságpolitikát, teret adva némi piaci tevékenységnek a szovjet gazdaságon belül. A színtiszta marxista szemében a „tisztá” marxista gazdaság kudarcra abban keresendő, hogy a marxizmust nem alkalmazták *eléggé*. Azaz ha hagyják, hogy fennmaradjon a régi burzsoá társadalom bármennyi maradványa, a marxizmus nem fog működni. Csak a totális és tiszta marxizmus fogja jobbra fordítani a dolgokat.

A *laissez-faire* liberálisoknak sosem kellett efféle állítaniuk, hiszen a szabadabb piacok felé való csupán részleges mozgásról is megmutatható, hogy *ceteris paribus* növeli az életszínvonalat. Kétségtelen, hogy ez történt Kína esetében Mao után és Kelet-Európában a Szovjetunió után. Egyik helyen sem alkalmazták „teljesen” a liberalizmust, hiszen manapság is különböző fokú állami beavatkozások és állami monopóliumok dominálják mindkét területet. Ezt Latin-Amerikában is láthatjuk, ha összevetjük Chilét és Venezuelát. A legélénkebb fantáziával sem tekinthető szabadpiaci rezsimnek sem Chile, sem Venezuela. A különbség a két ország gazdasági szabadsága között azonban igen jelentős.

A NEOLIBERALIZMUS
SZÁMTALAN HIBÁJA

Az, hogy a neoliberalizmus támogatja a jegybankrendszert, a hatalmas vállalati mentőcsomagokat és a szabályozó államot, valóban károkat okoz és jelentős mértékű szegénység forrása. Ezek a neoliberális intézkedések hozzájárulnak az üzleti ciklusokhoz, miközben megjutalmazzák a politikailag előnyben részesített cégeket és iparágakat az egyszerű adófizetők kontójára.

Azonban olyan publicisták, mint Monbiot mindent fordítva látják. A probléma a neoliberalizmussal nem az, hogy a mozgalom olyan hatalmas monopolistákat támogat, mint a jegybankok és a kedvenc kimentett kereskedelmi bankjaik. A világ monbiotjai számára a probléma a *túl sok* állam által biztosított gazdasági térfél ahhoz, hogy az emberek vállalkozzanak, innováljanak vagy éljenek a szabadságukkal.

A neoliberalizmus sajnálatos módon – mivel harmadikutas ideológia – az állami beavatkozás és a korlátozott *laissez-faire keveréke*. Tehát azoknak, akik nem állnak a helyes gazdaságelmélet talaján, valóban úgy tűnhet, hogy a neoliberálisok tényleg

befolyással bírnak megannyi területen, majd tovább állhatnak és levonhatnak bármilyen konklúziót, ami alátámasztja az előítéleteiket.

Másképpen fogalmazva, ha az ember szeretne korrelációt találni a szegénység létezésére és a neoliberalizmus létezésére bizonyos területeken, nem lesz nehéz dolga. Ha az ember szeretne korrelációt találni a neoliberalizmus létezése és a növekvő élet-színvonal között, azt is megteheti.

A probléma az, hogy a korreláció nem jelöl ok-sági viszonyt, és az egyetlen kiút ebből, ha visszatérünk az alapvető közgazdaságtani elvek tanulmányozásához.

Monbiot ezt természetesen nem teszi meg. Megalkotott egy érdekes történelmi és szociológiai elméletet – bármi közgazdasági érv nélkül – amelyben a neoliberalizmus felemelkedése megannyi társadalmi gondot megteremtett. Ha azonban Monbiot elemzésére támaszkodunk, akkor csak találgatni tudunk arról, hogy a neoliberalizmus *melyik* aspektusa okozta az állítólagos problémákat.

9.

„Neoliberális” volna Mexikó?

- Roberto Ledezma -

Mexikó elnöke, López Obrador a közelmúltban hivatalosan kikiáltozza a mexikói „neoliberális” modell végét. A szemében a „neoliberalizmus” az oka Mexikó megannyi társadalmi problémájának: a korrump politikai rendszerétől kezdve a tényig, hogy a népesség jelentős része még mindig a szegénységi küszöb alatt él, miközben a mexikói milliárdosok egyre csak gazdagodnak. Mivel a téma extrém népszerű lett Mexikóban, fel kell tennünk magunknak a kérdést: Mi valójában a „neoliberalizmus?” „Neoliberális” volna Mexikó?

MI AZ A „NEOLIBERALIZMUS”?

Bár a „neoliberalizmus” kifejezés eredetét még mindig némi vita övezi, tagadhatatlan, hogy többnyire a kritikusai használják arra, hogy kritikával illessék a kapitalizmust és a szabadpiaci rendszert.³⁴ Ebben a csoportban jelentős sokszínűségekre lelünk: többek között vannak anarcho-kapitalisták, minarchisták, klasszikus liberálisok, fiskális konzervatívok, libertáriusok, akik a felsoroltak közül egyik politikai identitást sem alkalmaznak magukra. Ennek a sokszínűségnek a létezése, illetve ezeknek a politikai identitásoknak a népszerűsége azt mutatja, hogy a kapitalizmus és a szabadpiaci rendszer támogatói közül azok, akik „neoliberálisnak” nevezik magukat, szinte egyáltalán nem léteznek. Az egyik kivétel az Adam Smith Institute, illetve egy esszé a chilei filozófus, Axel Kaiser tollából. Mivel elsősorban a

³⁴ Annak bizonyítékáért, hogy a „neoliberalizmust” elsősorban negatív és pejoratív kifejezésként használják, lásd a 2. ábrát Taylor C. Boas & Jordan Gans-Morse „Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan” tanulmányában.

kritikusai definiálták, a „neoliberalizmus” fokozatosan egy szalmabábbá alakult. A „neoliberalizmus” téves természetének egy példája – ahogyan amellet sok baloldali akadémikus és aktivista érvelt – az állítás, miszerint a leszivárgás-elmélet (Trickle-down economics) az egyik központi tétele. Ennek ellenére, ahogy azt a közgazdász Thomas Sowell elmagyarázta:

Semmi ilyen elméletet nem találtak még a legvaskosabb és legtanultabb gazdaságtudomány-történeti kötetekben sem, beleértve J.A. Schumpeter monumentális 1260 oldalas *History of Economic Analysis* művét. Ez a nem létező elmélet azonban mindenhol a megvetés tárgya lett a *The New York Times* és a *The Washington Post* hasábjaitól kezdve a politikai arénáig.

Sok kritikus szerint ennek az új hitrendszernek az eredete a 70-es évekre tehető olyan közgazdászok munkáira alapozva, mint Milton Friedman, Friedrich Hayek, Ludwig von Mises és mások.

Elképesztő mértékű pontatlanság rejlik ebben az állításban. A neoliberalizmus kritikusai például úgy beszélnek a Chicagói iskoláról és az Osztrák iskoláról, mintha lényegében azonosak volnának. Hason-

lóképp, úgy kezelik Hayekot, aki támogatta az állami segélyezés és szabályozás elképzelését, mintha megkülönböztethetetlen volna olyan *laissez-faire* teoretikusoktól, mint Ludwig von Mises.

Ezt figyelembe véve világossá válik, hogy az anti-neoliberális kritikusok valódi célpontja nem egy „új” ideológia, amit az 1970-es években alkottak, hanem egy szélesebb, régebbi ideológia, amit manapság klasszikus liberalizmusnak – vagy egyszerűen liberalizmusnak – neveznek, ami visszanyúlik legalább a tizenkilencedik századra.

„NEOLIBERÁLIS” VOLNA MEXIKÓ?

Ha el is fogadjuk igaz premisszaként a „neoliberalizmus” létét, Mexikó még mindig nem egy „neoliberális” ország. Ez annak a ténynek köszönhető, hogy az ország jogi szerkezete és állami intézményei roppant mértékben intervencionista: a teljes tulajdonjogok lehetetlenségétől kezdve (lásd a mexikói alkotmány 27. cikkelyét³⁵) jelentős számú ingyenes

³⁵ James J. Kelly, *Article 27 and Mexican Land Reform: The Legacy of Zapata's Dream*, 25 Colum. Hum. Rts. L. Rev. 541 (1993-1994).

állami egyetemen át olyan állami tulajdonú vállalatok létezéséig, amelyek veszteségesen üzemelnek. Mexikó nem csupán nem „neoliberális”, hanem nagyon távol áll attól, hogy a gazdasági szabadság serghajtója legyen.

A Heritage Foundation gazdasági szabadság indexén (2019) Mexikó a 66. helyezést érte el; míg a Fraser Institute 2016-as gazdasági szabadság rangsorában ennél is rosszabbul szerepelt és a 82. helyet kapta.

Míg igaz, hogy ezek az indexek figyelembe vesznek bizonyos változókat, mint a tulajdonjogok, a kormányzati integritás és a bírósági hatékonyság, a teljesítményüket más gazdasági szabadságjogokon keresztül is mérni lehet, mint a munkaügyi vagy a pénzügyi szabadság (mindkettő példa a negatív szabadságra).

Ami az üzleti, munkaügyi, pénzügyi és befektetési szabadságot illeti, a Heritage Foundation indexén Mexikó rosszabbul teljesít olyan országoknál, mint az Egyesült Államok, Chile, Kanada és Svájc. Bár Mexikó átesett a gazdasági liberalizáció különböző folyamatain, ez az ország nagyon távol áll attól, hogy „neoliberális” legyen.

10.

Argentína hamis „neoliberalizmusa”

- José Niño -

2019. augusztus 11-én Alberto Fernández és Cristina Fernández de Kirchner jelentős győzelmet aratott a hivatalban levő elnök, Mauricio Macri ellen az argentin előválasztások alkalmával. A teljesítményük alapján versenybe szállhatnak az országos választáson 2019. október 27-én. Miután 16 ponttal győztek, a politikai baloldalon sokan ezt Macri állítólag neoliberális politikájának erélyes elutasításaként értelmezik.

NEOLIBERALIZMUS:
TÉNY VAGY KÉPZELGÉS?

A Macri kormányszata elleni imént említett „neoliberalis” vád jellemző szitokszó a latin-amerikai politikában és általában jobboldali kormányszok, illetve a piacok mellett névleges elköteleződésük ellen szokták intézni azt. A közvélemény úgy tartja, hogy ezek a kormányszok éjt nappallá téve dolgoznak azon, hogy radikális szabadpiaci intézkedéseket ültessenek a gyakorlatba, ami magába foglalja a gazdaság minden szektorának privatizálását, az állami kiadások drasztikus csökkentését és a szabályozások megnyirbálását.

Ha ezeket a kritikákat fenntartások nélkül elhinnénk, azt gondolnánk, hogy a latin-amerikai országok jó úton haladnak egy libertárius politikai rend felé minden alkalommal, amikor segítségért folyamodnak az IMF-hez. A tényleges politikai intézkedések tüzetes vizsgálata – a szenzációhajhász médianarratívák helyett – azonban azt mutatja, hogy ez az állásponthibás. Sok esetben azt láthatjuk Latin-Amerikában – mint ahogy most is Argentínában – hogy soha nem történt a szabadpiac felé való tény-

leges elmozdulás. Ezek a kormányok a legjobb esetben is csupán az előző populista rezsimek költségvetési túlkapasait próbálják korrigálni.

A kormányfő összehordhat fűt-fát a szabadpiacról, de a politikai intézkedések egészen másról tanúskodnak. Szökőévente talán a helyes intézkedéseket hozza egy-egy kormány, de az intézményes fásultság és a piaci reformok megvalósításához szükséges politikai akarat hiánya mindig visszasodorja ezeket az országokat a gazdasági közepszerűség útjára. Erre kiváló példa Macri Argentínája.

Macri elődje, Cristina Fernández de Kirchner (CFK) az intervencionista intézkedések hosszú listáját ültette gyakorlatba, mint a devizakereskedelem szabályozása, az árszabályozás és az állami támogatások, hogy korrigálja a „neoliberális” 1990-es évek hibáit. A mezőgazdasági termékek magas árai révén Argentína el tudott evickélni a huszonegyedik század első évtizedében. CFK politikája azonban súlyos károkat kezdett okozni az argentin gazdaságban, amint csökkenni kezdtek az árak. 2014-re Argentína bejelentette, hogy fizetéseképtelenné vált, az infláció pedig két számjegyű magasságokba szökött. A 2014-es fizetéseképtelenséget követő

egyre növekvő elégedetlenség természetes módon előkészítette a terepet Macri 2015-ös megválasztásához.

A MACRI-KORMÁNY TÚLBECSÜLT SZABADPIACI BIZONYÍTVÁNYA

Úgy tekintettek Macri „non-peronistaként” jellemzett elnökségére, mint ami a Kircher-kor populisták politikájának elutasítása. Macri kormánya azonban betessékelte a gazdasági instabilitás ismétlődő ciklusának egy újabb fázisát, ami az argentin gazdaság elmúlt 70 évét jellemezte. Miután éppen hogy megnyerte a választást és nem irányítja az argentin kongresszust, Macri jelentős intézményes fásultsággal találta szembe magát, amikor megpróbált bevezetni bármilyen jelentőségteljes gazdasági reformot.

Juan Carlos Hidalgo, a Cato Institute latin-amerikai politikai elemzője a következőképpen magyarázta meg a dilemmát, amivel Macri az elnöksége alatt szembe találta magát:

Nem könnyű feladat eltörölni a deviza- és árkontrollokat, visszaszorítani az állami támogatásokat, csökkenteni a kiadásokat és megzabolázni az inflációt. A

kérdés a kezdettől fogva az volt, hogyan fogja Macri megközelíteni ezeket a reformokat. A fokozatosságot választotta. Gyorsan eltörölte a devizakontrollt és visszavezette Argentínát a nemzetközi kötvénypiacokra, de nem sikerült csökkentenie az állami kiadásokat. Így megmaradtak a magas adók, a magas infláció és a magas költségvetési hiány.

Ahelyett, hogy vakmerő piaci reformokat vezetett volna be, a legjáratabb utat – a fokozatosságot – választotta. A sarokba szorított Macri így arra kényszerült, hogy 57 milliárd dolláros mentőcsomagot kérjen az IMF-től. Az IMF-fel való üzletelés mindig vegyes eredményeket produkál. Macrinak egyrészt sikerült csökkentenie a kiadásokat. Másrészről növelte az adókat és az infláció megfékezésének kudarcos próbálkozásaképpen még az árkontrollokat is visszahozta. Ez nem pont az, amire most szüksége van Argentína gazdaságának.

ARGENTÍNÁNAK A SZABADPIACRA VAN SZÜKSÉGE

Amin Argentína át esik, az egy szomorú helyzet, amit el lehetett volna kerülni, ha az ország Chiléhez hasonlóan liberalizálja a gazdaságát az 1970-es és 1980-as években. Argentína sajnos nem tanulta meg

ezt a leckét, így tovább botladozik azon a kitaposott populista körforgáson, amin évtizedeken át mentelt. Bár nem egy Venezuela, az, hogy nem hajlandó elfogadni a koherens piacpárti politikát, további gazdasági visszaeséseknek szolgáltatja ki az országot és nyitva hagyja a politikai rendszere ajtaját a demagógok előtt.

Az argentinoknak minden okuk megvan arra, hogy mérgesek legyenek Macri jelenlegi kormányára. 2019 decemberére 53 százalékos inflációt jósólnak. Ismét felmerült, hogy talán fizetési képtelenséget kell bejelentenie, ami a kilencedik alkalom lenne. Argentína 7-szer vált fizetési képtelenné 1950 óta.

Argentína esetén úgy tűnik, hogy nehezen halnak ki a régi politikai szokások. Így függetlenül attól, hogy ki nyeri meg az októberi választásokat, az argentin nép csak vesztesen távozhat.

11.

Az államháztartási hiány,
nem a „neoliberalizmus” a felelős
az argentin krízisért

- Iván Carrino -

Az argentinok népszerűek arról, hogy frappáns sértéseket tudnak szőni. A spanyolok például annyira szeretik az argentin „*puteadas*”-t, hogy még egy weboldalt is csináltak „Káromkodj, mint egy argentin” névvel.

A sértő szavak világában van egy szó, ami annyira kiemelkedik a többi közül, hogy azzal halálos csapást lehet mérni a vitapartnerre. Nehéz felépülni a támadás után. Ezt a sértést érdekes módon le lehet írni anélkül, hogy az ember megsértse az illemszabályokat.

Ez a szó a „neoliberális”.

Általában ezzel a szóval jelöli a helyi és a nemzetközi baloldal Macri elnököt és kormányzatát. De valóban neoliberális volna Macri? Vizsgáljuk meg.

A NEOLIBERALIZMUS VISSZATÉR?

Körülbelül egy évvel ezelőtt Cristina Fernández de Kirchner vezetésével megszervezték a területi vezetők csúcstalálkozóját a Ferro Stadionban Buenos Airesben.

Az eseményen hosszú beszédet mondott CFK, ahol kihangsúlyozta az elnökként eltöltött éveit és – természetesen – nem mulasztotta el kritizálni Macri kormányát.

Egy passzusban, ami bejárta a híreket, CFK azt mondta:

Ritkán lehet két különböző országmodellt ilyen rövid időintervallum alatt megítélni. Idén decemberben lesz pontosan három éve annak, mióta a neoliberalizmus visszatért az országunkba. [...] Ismét eladósított minket.

A közelmúltban pedig, miután megválasztották alelnöknek egy súlyos gazdasági válság idején, amit

magas infláció és növekvő munkanélküliség jellemez, kijelentette: „Neoliberalizmus, soha többé!”

Az első kérdés, ami felmerül az emberben, amikor ilyen kijelentéseket olvas, hogy mit értenek „neoliberalizmus” alatt. Figyelmen kívül hagyva a baloldali vezetőket, akik szinte mindenkit megvádolnak azzal, hogy neoliberális, nem lelünk sok olyan emberre, aki „neoliberálisnak” nevezi magát. Ami azt illeti, semmilyen releváns mű vagy gazdasági tan nem viseli ezt a nevet.

Ami létezik, az természetesen a liberalizmus a szó klasszikus értelmében, ami amellettt érvel, hogy minél nagyobb az országok gazdasági szabadsága, annál nagyobb jómódban fognak élni a polgárai.

A neoliberalizmus tehát egy torzítás, amit bizonyos csoportok használnak, hogy hiteltelenséket a liberális eszmét és mindenekfelett az uralkodók hatalmát korlátozó, ésszerű politikai intézkedések sorozatát.

Ha van valami, amit folyton megemlítenek azok, akik folyamatosan a neoliberalizmusra hivatkoznak, akkor az a „washingtoni konszenzus”, egy tíz ésszerű gazdaságpolitikai elvet tartalmazó lista, amit a közgazdász, John Williamson állított össze

1989-ben. Williamson összefoglalta egy dokumentumban azokat a fő javaslatokat, amiket az amerikai pénzügyminisztérium, az IMF és a Világbank tett a gazdasági problémával küzdő országoknak.

Ezek az intézkedések volnának a hibásak Argentína jelenlegi helyzetéért? Ha elemezzük a konszenzust, találhatunk vajon némi igazságot abban, hogy megbukott a „neoliberalizmus”?

A Williamson által összeírt javaslatok között költségvetési fegyelmet, kereskedelmi nyitottságot és az állami cégek privatizációját találhatjuk. A javaslatok összefoglalásra kerültek az alábbi táblázatban.

	Mauricio Macri	Cristina F. de Kirchner
Költségvetési fegyelem (kiegyensúlyozott költségvetés)	Nem	Nem
Az állami támogatásra szánt kiadások csökkentése az egészségügyön, oktatáson és infrastruktúrán kívül	Részben	Nem
Adócsökkentés	Részben	Nem
Piac által meghatározott kamatláb	Igen	Nem
Versenyképes devizaárfolyam	Igen	Nem
Kereskedelmi nyitottság	Nem	Nem
A tőkebefektetési korlátok eltörlése	Igen	Nem
Az állami cégek privatizációja	Nem	Nem
Dereguláció	Részben	Nem
Tulajdonjogok biztosítása	Nem	Nem

A táblázatban azt is láthatjuk, hogy milyen mértékben követte a javaslatokat Mauricio Macri és Cristina Fernández elnöksége.

Ahogy azt láthatjuk, Cristina elnöksége teljesen anti-neoliberális volt, ha a neoliberális alatt az úgynevezett washingtoni konszenzus követését értjük.

CFK – főleg a második terminusa alatt – abszolút megszegte a dokumentum minden egyes pontját. Mesterségesen szabályozták a kamatokat és a devizaárfolyamot. Korlátozták a devizakereskedelmet, a kamatlábak pedig kitartóan infláció alatti szinten mozogtak.

A privatizáció területén CFK pontosan az ellentettjét csinálta. Férjével és hivatali elődjével, Néstorral együtt államosították többek között a vízműveket, a teljes magánnyugdíjrendszert, a postát és az Aerolíneas Argentinas légitársaságot.

Ugyanez történt a költségvetési fegyelemmel is. Cristina kormánya a GDP 0,5%-os költségvetési többlettel vette át a gazdaságot 2007-ben, amit elnöksége végére 5,9%-os államháztartási hiánnyá alakítottak.

Néhány szocialista talán úgy érvelne, hogy bizony nagyon jó dolog az ellentétét csinálni annak, amit a „konszenzus” javasol. A gazdasági teljesítmény azonban CFK elnöksége alatt rettentően rossz volt. Az infláció évente átlagosan 30% volt, az egy főre eső növekedés nulla volt, a szegénység pedig növekedett.

MACRI NEOLIBERALIZMUSA

Cristinával ellentétben Macri nem szegte meg a konszenzus összes javaslatát. Ebből a szempontból logikus, hogy Cristina neolibéralisnak nevezi. Hozzá viszonyítva Macri az osztály legjobb tanulójának tűnik.

Azonban amikor az ember megvizsgálja az elnök által hozott intézkedések részleteit, azt találja, hogy a neoliberális recept legalább négy pontját nem teljesítették, három másikat pedig csupán részben vittek végbe.

Javult például a tulajdonjogok védelme, de az állam 2018 óta arra kényszerít minden magánvállalkozást, hogy kötelező bónuszt fizessen a dolgozóinak. 2018-ban továbbá semmissé tették a törvényt, ami 2016-ban eltörölte az exportadókat, ezzel egyaránt

semmissé téve minden előrelépést a tulajdonjogok területén.

Ami a szabályozásokat illeti, épp most hajtották végre a légiközlekedési ipar deregulációját, de csak annyira, hogy beléphessen néhány alacsony költségű légitársaság.

A Macri kormány alatt semmilyen privatizáció nem történt és a tableteket és a notebookokat leszámítva semmilyen kereskedelmi nyitottságról nem beszélhetünk.

Az állami kiadásokat tekintve igaz, hogy eltöröltek vagy markánsan csökkentettek néhány állami támogatást, ezt azonban bőségesen ellensúlyozta a kiadások növekedése más területeken.

Végül és a fentiek miatt az állami költségvetés az, ahol Macri még CFK-nél is rosszabbul teljesített. Nem csupán nem csökkentette a CFK-tól örökölt hiányt, hanem növelte azt az elnöksége első évében és egészen addig képtelen volt csökkenteni, amíg be nem köszöntött a krízis.

Igazából ez volt a Macrista gazdaságpolitika Achilles-sarka. Addig növelte az államháztartási hiányt, amíg többé nem lehetett finanszírozni azt.

Tehát összefoglalva sem a neoliberalizmusra, sem a washingtoni konszenzusra nem lehet ráfogni Argentína jelenlegi krízisét. Ami azt illeti éppen az vezetett a krízishez, hogy képtelenek voltak követni a konszenzust, főleg a költségvetési fegyellemmel kapcsolatos első pontot.

Argentína nem a piaci kudarc bizonyítéka, hanem – ismét – az ellentétének a bizonyítéka.